

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**A.S. PUŞKİN'İN "MAÇA KIZI"
ADLI ESERİ ÜZERİNDEN
RUŞÇADAN TÜRKÇEYE ÇEVİRİDE
TRANSFORMASYON TEORİSİ**

REŞAT YILDIZ

RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

OCAK 2017

**A.S. PUŞKİN’İN “MAÇA KIZI” ADLI ESERİ ÜZERİNDEN RUSÇADAN
TÜRKÇEYE ÇEVİRİDE TRANSFORMASYON TEORİSİ**

Reşat YILDIZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2017

Reşat YILDIZ tarafından hazırlanan “A.S. Puşkin’in “Maça Kızı” Adlı Eseri Üzerinden Rusçadan Türkçeye Çeviride Transformasyon Teorisi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Rus Dili ve Edebiyatı Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Gamze ÖKSÜZ

Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

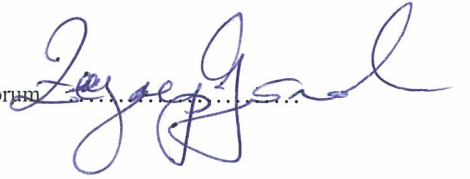
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan : Prof. Dr. E. Zeynep GÜNAL

Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Doç. Dr. Sabire ARIK

Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi: 23.01.2017

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Reşat YILDIZ

23/01/2017

A.S. PUŞKİN'İN “MAÇA KIZI” ADLI ESERİ ÜZERİNDEN RUSÇADAN TÜRKÇEYE
ÇEVİRİDE TRANSFORMASYON TEORİSİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Reşat YILDIZ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ocak 2017

ÖZET

Bulunduğumuz yüzyıl ve 20. yüzyıl, kişilerin ve kurumların etkileşimi noktasında en üst seviyeye gelmiştir. Bu etkileşim, sosyal, ekonomik, askeri, siyasi, dini ve bilimsel olmak üzere birçok alanda yaşanmıştır. Şüphesiz dil ve dolayısıyla çeviri, bu etkileşimin ilk basamağını oluşturmaktadır. Bu nedenle nitelikli çeviriye ya da çeviribilimde kullanılan terminoloji ile eşdeğer çeviriye ulaşabilmek adına, birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Çalışmanın konusu olan *çeviride transformasyon teorisi* de eşdeğer çeviriye ulaşabilme çabalarından biridir. Dilbilimci ve çeviri üzerine çalışmaları olan Eugene Albert Nida, kaynak dil birimlerini erek dil birimlerine dönüştüren ve eşdeğer çeviriye ulaşmayı amaçlayan çevirmen için bir model oluşturmaya çalışmıştır. Nida, Amerikalı dilbilimci Noam Chomsky'nin üretici dilbilgisi teorisinden esinlenmiştir. Bu kuram dilbilgisel kurallarla sonsuz sayıda cümle üretilebileceğini savunur. Nida, Chomsky tarafından öne sürülen bu savın, çeviri alanında, kaynak dil ve erek dil arasında da kullanılabileceğini ileri sürerek eşdeğer çeviriye ulaşılabilirliğini savunmuştur. Böylelikle, öne sürmüş olduğu bu teoriyi, kaynak dil ve erek dil temelli ele alması yönüyle ve eşdeğerliği amaç edinmesiyle dilbilimden bağımsız bir zemine oturtmuştur. Nida ayrıca, çeviri sırasında diller arasında yaşanan dönüşümü sınıflandırmıştır. Transformasyon teorisi gerek Batılı gerekse Rus bilim insanları tarafından farklı şekilde ele alınmıştır. Teorinin uygulama alanına aktarılmasına önemli katkısı olan bilim insanlarından biri de Rus çeviribilimci Vilen Naumoviç Komissarov'dur. Komissarov çeviri sırasında yaşanan dönüşümleri Rusça ve İngilizce üzerinden dizgesel olarak sınıflandırmıştır. Komissarov, yaptığı çalışmalarda teorinin daha çok uygulama sahasında çevirmene katkı sağlamasını amaçlamıştır. Bu nedenle çalışmamızın uygulama bölümünde, Komissarov'un yapmış olduğu çalışmalardan faydalanılacaktır. Çalışmada A. S. Puşkin'in “*Maça Kızı*” adlı eserinin Ataol Behramoğlu tarafından yapılan çevirisi transformasyon teorisi temelinde örneklerle ele alınacaktır. Çalışma, çeviride transformasyon teorisinin Türkiye'de çeviribilim alanında ilk kez ele alınıyor olması açısından önemlidir. Ayrıca, teorinin Rusça kaynak dil ve Türkçe erek dil üzerinden ilk kez uygulamalı olarak verilmesiyle çeviribilim alanına hem teorik hem de uygulama alanı bakımından katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Bilim Kodu : 4.034

Anhatar Kelime : Transformasyon teorisi, Nida, eşdeğerlik, Puşkin, Maça Kızı, Komissarov

Sayfa Adedi : 141

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Gamze ÖKSÜZ

THE TRANSFORMATION THEORY IN RUSSIAN-TURKISH TRANSLATION
THROUGH AN ANALYSIS OF A. S. PUSHKIN'S "THE QUEEN OF SPADES"

(M.S. Thesis)

Reşat YILDIZ

GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

January 2017

ABSTRACT

In the present and the past century, the interaction between individuals and institutions have reached the top level. This interaction have been observed in many areas including social, economic, military, political, religious and scientific areas. Surely language, thus translation, is the first step of this interaction. Therefore, many scientific studies have been conducted in order to achieve high quality or equivalent translation with the terminology used in translation studies. The transformation theory in translation studies is one of the attempts to achieve the equivalent translation. Eugene Albert Nida, a linguist who has studies on translation, has attempted to create a model for translators to transform the source language units to the target language units. Nida was inspired by the American linguist Noam Chomsky's theory of generative grammar. This theory argues that, with the use of grammatical rules, one can produce an infinite number of sentences. Nida makes use of this argument in translation studies arguing that it can be used in the relation of the source language to the target language in order to achieve equivalent translation. Based on this assumption, he has classified the transformations taking place during translations between languages. The theory of transformation has been handled differently by Western scientists and Russian scientists. One of the scientists who contributed to the transfer of theory to the field of practice is Russian translator, Vilen Naumovic Komissarov. Komissarov has systematically classified transformations during the translation process through Russian an English. He intended to make the theory more useful in practice fort he translators. For this reason, we will benefit from the work done by Komissarov in the application section of our work. In this study, the translation of A. S. Pushkin's "*The Queen of Spade*" translated into Turkish by Ataol Behramoğlu will be handled with examples on the basis of transformation theory. The study is important for its use of the transformation theory fort he first time in the field of translation studies in Turkey. Moreover, it is aimed to contribute to the field of translation studies from both theoretical and practical aspects by the application of the theory for the first time on the interaction between Russian language as the source language and Turkish language as the target language.

Science Code : 4.034

Key Word : Transformation theory, Nida, equivalence, Pushkin, The Queen of Spades,
Komissarov

Page Number : 141

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Gamze Öksüz

TEŞEKKÜR

Sabrı, hoş görüsü, engin bilgisine rağmen sonsuz mütevazılığı için ve sahip olduğu bu bilgiyi ihtiyaç duyduğumda rahatlıkla faydalanabildiğim saygıdeğer hocam Doç. Dr. Gamze ÖKSÜZ'e en içten saygı ve sevgilerimle teşekkür ediyorum. Ayrıca bölüm hocalarıma ve emeği geçen bütün arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EŞDEĞERLİK VE ÇEVİRİ YAKLAŞIMLARI BAĞLAMINDA ÇEVİRİ TARİHİ

1.1. Çeviride Eşdeğerlik Kavramı.....	5
1.2. Antik Çağ'da Çeviri Anlayışı	8
1.3. Orta Çağ'da Çeviri Yaklaşımları	12
1.4. Romantik, Barok ve 19. Yüzyıl Çeviri Yaklaşımları.....	16
1.5. Modern Dönemde Çeviri Yaklaşımları ve Eşdeğerlik Kavramı	25
1.5.1. Çeviriye Dilbilimsel Yaklaşımlar	26
1.5.2. Çeviriye Çeviribilimsel Yaklaşımlar.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

TRANSFORMASYON TEORİSİNİN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Transformasyon Teorisi ve Eşdeğerlik	49
2.2. Çeviride Transformasyon Teorisinin Dilbilimsel Temelleri.....	50
2.3. Çeviribilimde Yöntem Olarak Transformasyon Teorisi	57
2.3.1. Leksik (Sözcüksel) Transformasyon (Лексическая Трансформация).....	65
2.3.1.1. Biçimsel Leksik Transformasyon (Лексико-Формальная Трансформация)	65

2.3.1.2. İçeriksel Leksik Transformasyon (Содержательная Трансформация)- Leksik-Semantik Transformasyon (Лексико-Семантическая Трансформация)	69
2.3.2. Gramatik (Dilbilgisel) Transformasyon (Грамматическая Трансформация)..	72
2.3.3. Leksik-Gramatik (Sözcük-Dilbilgisel) Transformasyon (Лексико- Грамматическая Трансформация)	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PUŞKİN’İN “MAÇA KIZI” ESERİ ÜZERİNDEN UYGULAMADA TRANSFORMASYON TEORİSİ

3.1. Edebi Metin Çevirisinde Eşdeğerlik	95
3.2. Puşkin ve “Maça Kızı”	96
3.3. Uygulamada Transformasyon Teorisi.....	99
3.3.1. Sözcüksel Transformasyon	100
3.3.1.1. Biçimsel Transformasyon	101
3.3.1.2. İçeriksel Transformasyon	108
3.3.2. Gramatik Transformasyon	112
3.3.3. Leksik-Gramatik Transformasyon	121
3.3.4. Grafik Üzerinden Transformasyon Teorisi Uygulamasında Yaşanan Dönüşüm Oranı	124
SONUÇ	129
KAYNAKLAR	133
ÖZGEÇMİŞ	141

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Bilim insanlarının dönüşüm tanımlamaları	92

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Holmes's Map.....	36
Şekil 1.2. Nida ve Taber birinci dönüşüm sistematığı.	59
Şekil 1.3. Nida ve Taber ikinci dönüşüm sistematığı	60
Şekil 1.4. Komissarov dönüşüm sistematığı	63
Şekil 3.1. Transformasyon dönüşüm oranı.	125
Şekil 3.2. Sözcüksel transformasyon/leksik-sematik transformasyon dönüşüm oranı.	125
Şekil 3.3. Gramatik transformasyon dönüşüm oranı.	126
Şekil 3.4. Leksik gramatik transformasyon dönüşüm oranı.	126

GİRİŞ

Çeviribilimde altının çizilmesi gereken en önemli konu, bu disiplinin dil ile ilgili olduğu kadar kültür kavramıyla da ilgili olmasıdır. Alman dilbilimci Humboldt, dili ait olduğu kültürün bir ürünü olarak tanımlamıştır. Çeviri sırasında kaynak dil, erek dile aktarılırken kaynak kültürün de erek dile aktarıldığı ortadadır. Yapılan çevirinin, erek okuyucuda da aynı duyguyu uyandırabilecek ölçüde aktarılması gerekmektedir. Modern çeviri kuramcılarında biri sayılan Amerikalı dilbilimci, çeviri uzmanı ve yazar Eugene Albert Nida bu duygunun maksimum ölçüde aktarımını eşdeğerlik olarak tanımlamıştır. Çeviride eşdeğerliğe ulaşabilmek için birçok bilim insanı çeviribilim alanına kavramsal ve kuramsal katkıda bulunmuştur. Bu kuramlardan biri de bu tezde ele alınan *Transformasyon Teorisi*'dir.

Çeviribilimde göz önünde bulundurulması gereken başka bir konu da bu bilim dalının oldukça genç bir disiplin olmasıdır. Bu yönüyle araştırılabilirlik anlamında üzerinde oldukça az çalışılmış bir alandır. Bu durum, Türkiye'de çeviribilim üzerine çalışanlar için bir avantaj iken, çeviri alanında Türkçeye yapılan çeviriler noktasında nicelik ve nitelik açısından nispeten daha dezavantajlı pozisyonundadır. Bu açıdan bakıldığında yabancı dil bölümlerine oldukça fazla iş düşmektedir. Zira global anlamda tartışılan kuramsal ve kavramsal olgular ve gelişmeler Türkçeye titizlikle aktarılmalıdır. Çalışmanın bu bakımdan alana katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Transformasyon teorisi çeviribilim alanında çalışmaları olan Nida'nın Amerikalı dilbilimci Noam Chomsky tarafından ileri sürülmüş olan üretici dönüşümsel dilbilgisi, diğer adıyla evrensel gramer teorisinden esinlenerek ele aldığı bir teoridir. Nida oluşturduğu bu teoriyle maksimum ölçüde eşdeğer çeviriye ulaşmayı hedeflemiştir. Nida'nın dışında Jean-Paul Vinay ve Jean Darbelnet gibi önemli Batılı dilbilimciler de bu teoriyi ele almıştır. Batılı dilbilimcilerin yanı sıra Rus dilbilimciler de konuyu ele alarak uygulama üzerinden çeviri alanına katkı sağlamışlardır. Rus dilbilimciler transformasyon teorisini uygulama alanına Rusça-Almanca, Rusça-Fransızca ve Rusça-İngilizce gibi farklı diller üzerinden örneklerle sunmuşlardır. Bu yönüyle Rusça kaynaklar teorisinin anlaşılmasında oldukça etkili olmuştur. Bu alanda çalışan Rus bilim insanlarının başlıcaları V. N. Komissarov, L. S. Barhudarov, Ya. İ. Retsker ve R. K. Minyar Beloruçev'dir. Teori üzerine çalışan bilim insanlarının tanımlamalarında kısmi olarak farklılıklar olsa da uygulamaya yansımaları benzerdir. Ancak Komissarov, transformasyon teorisini nispeten daha kapsamlı çalışmış ve konuyu Rusça-İngilizce üzerinden örneklerle

daha anlaşılır kılmıştır. Tezimizde konu üzerine diğer bilim insanlarının yaklaşımları da teorik olarak verilerek uygulamada Komissarov'un çalışmalarından faydalanılacaktır.

Çalışma, üç ana bölümden ve alt başlıklardan oluşacaktır. Çalışmanın ilk bölümünde çeviri tarihi kuramsal ve kavramsal bağlamda kronolojik olarak verilecektir. Çeviri tarihi dört temel aşama üzerinden ele alınacaktır. Bu sıralamada öncelikle Antik Çağ uygarlıklarında çeviri anlayışı ve kullanımı verilecektir. Bu çağın önemli uygarlıkları olan Antik Mezopotamya, Antik Mısır, Antik Yunan ve Antik Roma'da çeviri etkinliğinin kullanım alanları ve bu uygarlıkların birbirleri arasındaki etkileşimin altı çizilecektir. Zira bu etkileşim, çeviri yaklaşımları üzerinde de etkili olmuştur. Ayrıca bu dönemde çeviri tarihinde önemli yeri olan çeviri etkinliklerine ve bunların somut verilerine de değinilecektir. Bulundukları dönem ve sonraki dönemler üzerinde etkileri olan Cicero, Horatius ve diğer bazı düşünürlerin çeviri alanındaki önemleri vurgulanacaktır. Zira bu düşünürlerin çeviri konusundaki yaklaşımları günümüz kuramları için de ilham kaynağı olmaktadır. Bir sonraki aşamada Orta Çağ'da çeviri tutumu ve bu çağın çeviri tarihindeki yeri ele alınacaktır. Bu çağ, diğer alanlarda olduğu gibi çeviri alanında da kuramsal ve kavramsal anlamda kısır bir dönem olmuştur. Ancak bu verimsizlik uygulama alanı için söylenemez çünkü Orta Çağ'ın farklı evrelerinde çeviri faaliyeti etkin olarak yapılmıştır. Bu dönem yaşanan çeviri zenginliğinin önemli nedenlerinden biri Orta Çağ medeniyetlerinden Abbasi ve Emeviler olmuştur. Bu medeniyetler, kurmuş oldukları kütüphanelerde Yunan ve Roma eserlerini çevirmişlerdir. Orta Çağ'da çeviri etkinliği açısından başka bir önemli ekol de *Toledo Çeviri Okulu* olmuştur. Burada yapılan çeviriler Avrupa yazın ve dil tarihinde etkili olmuştur. Orta Çağ için bu iki evre çeviri açısından dönüm noktası sayılır. Çalışmada Orta Çağ sonrasında Barok ve 19. yüzyılın çeviri tarihindeki yeri verilecektir. Bu dönem yaklaşımlar çoğunlukla edebi eserler koştunda olmuştur. Bu süreçte ayrıca çeviride çevrilebilirlik-çevrilemezlik tartışmaları tekrar ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalar daha önceki dönemlerde de farklı şekillerde yapılmıştır. Bu bölümde son olarak, çeviri etkinliğinin literatürde James Starton Holmes ile birlikte bir bilim dalı olarak ele alındığı 20. yüzyıl kuram ve kavramları verilecektir. Bilhassa bu dönemde çeviri için en önemli kavramlardan biri olan eşdeğerlik üzerinde durulacaktır. Bu kavram, çalışmamızın konusu olan transformasyon teorisinin ulaşmak istediği amaç olarak verilebilir. 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısı kavramsal ve kuramsal açıdan zengin bir dönem olmuştur. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında ortaya çıkan çeviri ihtiyacı, bunun en temel nedenlerinden biridir. Çalışmanın bu bölümünde söz konusu dönemde ileri sürülen çeviri yaklaşımları incelenerek bu yaklaşımların ortaya çıkmasındaki

tetikleyici nedenler verilecektir. Çevirinin tarih içindeki kavramsal ve kuramsal gelişimine değinilirken bilimin en belirgin özelliklerinden olan kümülatiflik, dönemler arası ve disiplinler arası bağlamı gözetilerek, çeviri alanında transformasyon teorisinin ortaya çıkmasından önceki yaklaşımlar ve dönemler hakkında temel bir bilgi verilmiş olacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde transformasyon teorisinin kuramsal çerçevesi, dilbilimsel temelleri, tarihsel zemini ve etkilenmiş olduğu bilim dalları üzerine bilgi verilecektir. Burada ilk olarak teoriyi ele alan bilim insanları ve onların esinlendikleri bilim dalları verildikten sonra, bu alanlarla ilgili kavramlar ele alınacaktır. Öncelikle transformasyon teorisini üzerine çalışan Batılı bilim insanları, daha sonra ise teorisinin gelişimine farklı diller üzerinden değinen Rus bilim insanları tanıtılıp onların yaklaşımlarının altı çizilecektir. Teoriyi ele alan bilim insanlarına değinirken, onların Rusça ve İngilizce örneklerinden de faydalanılacaktır. Kuramsal çerçeve bölümünde ele alınacak Rusça-İngilizce örnekler, çalışmanın uygulama bölümünde Puşkin'in "*Maça Kızı*" adlı eseri üzerinden yapılacak çözümlemeler için ön hazırlık niteliğinde olacaktır.

Son olarak, üçüncü bölümde ise transformasyon teorisinin uygulama sahasındaki yansıması ele alınacaktır. Uygulama kaynak dil olarak Rusça ve erek dil olarak Türkçe üzerinden verilecektir. Bu bölümde Rus dili ve edebiyatı alanında büyük öneme sahip olan Puşkin'in "*Maça Kızı*" eseri ve Ataol Behramoğlu'nun Türkçe çevirisinden faydalanılacaktır. İlk olarak kısaca Puşkin biyografisi ele alındıktan sonra neden bu çalışma için Puşkin'in seçildiği açıklanarak, kısaca "*Maça Kızı*" eserine değinilecektir. Yazar ve eser hakkında genel bilgiler verildikten sonra, Rusçadan Türkçeye çeviri sırasında yaşanan dönüşümler ayrı ayrı başlıklar altında verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EŞDEĞERLİK VE ÇEVİRİ YAKLAŞIMLARI BAĞLAMINDA ÇEVİRİ TARİHİ

1.1. Çeviride Eşdeğerlik Kavramı

Genel olarak *eşdeğer* kelimesinin anlamına bakıldığında, değerleri ya da işlevleri özdeş olan niceliklerin özelliği olarak bilinmektedir. Bu tanımlama, çeviride eşdeğerlik kavramı hakkında genel söylemle paraleldir. Ancak *çeviride eşdeğerlik* kavramı, bu tanıma muadil olmakla beraber, geniş kapsamda tarihsel evreler ve çeviri türleri gibi belirli durumlarda farklılık gösterebilmektedir. Kavram ilk olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında, bilimsel çerçevede bugünkü anlamıyla, *bir ifadeyi ya da sözü başka bir ifade ya da söz ile değiştirebilme* anlamında Fransız dilinde kullanılmıştır (Garbovskiy, 2007: 264). Bu bağlamda eşdeğerlik terimi, modern teoriler öncesinde ortaya çıkmış olsa da, başlangıçta çok yaygın olarak kullanılmamıştır. Kavramın, çeviri alanında yaygın olarak ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında kullanılmaya başlanmış olduğu görülmektedir. Bu durumun temel nedeni olarak, o döneme kadar çeviri etkinliğinin kuramsal açıdan yeterince gelişmemiş olması gösterilmektedir. 20. yüzyıldan, özellikle de ikinci yarısından itibaren, birçok dilbilimci çeviride eşdeğerliğin tanımını yapmaya çalışmış ve çeviride eşdeğerliğe ulaşmanın olanaklarıyla ilgili çalışmalar ortaya koymuşlardır (Brikina, Şirokova, 2012: 230).

Çeviri etkinliğinin ele alındığı birçok çalışmada eşdeğerlik sorunsalının çeviride en temel problem olarak tanımlandığı görülmektedir çünkü eşdeğerlik, eser, kaynak alıcı, erek alıcı, yazar, dil yapısı ve çeviri türü gibi çok yönlü olarak ele alınması gereken bir konudur. Yazar açısından bakıldığında eşdeğerlik, yazarın bilinçli ya da bilinçsiz, ideolojik ya da duygusal açıdan ortaya koymuş olduğu niyetinin tam olarak ve ayrıca ritim, renk gibi birçok yönden kaynak metinden erek metne aktarılması şeklinde verilmektedir (Aleksiyev, 2009: 90). Dil yapısı, çeviri türü ve okuyucu açısından ise eşdeğerlik tanımı genel anlamda şu başlıklar altında verilmektedir:

1. İçerik bağlamında değişmezliğin sağlanması (çeviri sırasında içeriğin korunması),

2. Kaynak metinden erek metne yapılan çeviride kaynak okuyucu ve erek okuyucu üzerindeki etki eşitliğinin sağlanması,
3. Kaynak ve erek dilin semantik yapısının korunması ve bu anlamda eşdeğerliğin gerekliliklerinin yerine getirilmesi. Örneğin, *yeğen* kelimesi kan bağı akrabalık olarak anlaşılmasına rağmen kan bağı olmayanlar için de kullanılabilir.
4. Son olarak, erek metinde yeniden üretilen kaynak metin içeriğinin erek alıcıda kaynak okuyucuda bıraktığı etkinin bütünsel olarak sağlanması (Gerasimova, 2010: 49).

Eşdeğerlik kavramı, bir yönüyle belirli bir amaca dönük ihtiyacı karşılamak üzere yapılan çeviride değerlendirme ölçütü iken, diğer taraftan çeviride ulaşılması gereken bir amaç olarak değerlendirilmiştir. Kavram, kaynak dilden erek dile yapılacak çevirinin yapısal, kültürel ve mantıksal anlamda bir edim olarak bütünüyle taşınabilmesi işlemi şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak bütünüyle bir eşdeğerlik, çeşitli gerekçelerden dolayı hiçbir zaman mümkün olamamaktadır (Veledinskaya, 2010: 120). Bu gerekçelerin başlıcaları, dilsel ve kültürel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Çeviriyi konu edinmiş birçok araştırmada ele alınan bu gerekçeler, çeviri etkinliğinin doğasındaki karmaşık yapıyla ilişkilendirilmektedir. İspanyol asıllı yazar ve filozof Jose Ortega Y Gasset (1883-1955) bu karmaşık yapıyı şöyle ifade eder: “*Çeviri aslında hiçbir çıkış yolu bulunmayan ütöpic bir girişim değil midir? Çevirmen dilbilgisinin ve genel dil kullanımının dev polis örgütüyle karşı karşıyadır, elinde bu başkaldırı niteliğindeki metinle ne yapacaktır? Çevirmenden de başkaldırmasını beklemek, aşırı bir istek olmaz mı?*”. Yazar bu karmaşık faaliyeti sorguladıktan sonra, çeviri etkinliği üzerine çalışmaların gerekliliğini şu şekilde belirtir: “*Ama çevirinin olanaksızlığını vurgulamanın, bu çabanın anlamını yadsımak olacağı da düşünülemez*” (Rıfat, 2008: 37). Çevirinin doğasındaki çok yönlülüğe, her kuramcı yeni bir görünye kazandırmıştır. Bu bağlamda, birçok kuramcı eşdeğerlik kavramını kendi öne sürdüğü teorisi doğrultusunda açıklamıştır.

İdeal eşdeğer çeviriye ulaşmak için kuramcılar tarafından yeni metotlar aranmasıyla ve kavramın tam tanımlanmasının yapılmaya çalışılmasıyla beraber, Rus dilbilimci Venedikt Stepanoviç Vinogradov (1925-2009) nihai olarak birçok kuramcının üzerinde uzlaşmış olduğu sonucu, çeviri üzerine yazmış olduğu “*Çeviribilime Giriş*” (Введение в переводоведение) adlı kitabında şöyle açıklar: “*Eşdeğerlik, çevrilen kaynak metnin çeviri metnine yapısal, semantik ve ekinse anlamda birebir örtüşme de azami ölçüde*

yakınlığıdır, zira bütün olarak bu anlamlarda iki metnin yüzde yüz örtüşemeyeceği gerçeği, çeviri alanında çalışma yapanlarca kabul gören bir gerçek olmalıdır. Çeviride eşdeğerliğe ulaşma amacı ise edebi çevirilerde olduğu gibi bütün çeviri türlerinde farklı açılardan ulaşılmak istenen bir hedef olarak her zaman varlığını sürdürecektir” (Vinogradov, 2001: 9).

Çeviri tarihi boyunca, çevirinin niteliği, yöntemi ve tanımlanması gibi konular, eşdeğerlik kavramı dışındaki başka kavram ve kuramlar üzerinden de tartışılmıştır. Farklı yaklaşımlar ve teorilerin farklı evrelerde ileri sürülmesi, çeviri tarihinin başlangıcını sembolize eden Babil Kulesi’nin inşası ve tanrı tarafından yıkılması mitinden modern çağa kadar devam etmiştir. Bu kavram ve kuramlar çeviri tarihiyle koşut biçimde devam ederken çeviri tarihi de genel tarihe bağlı olarak sınıflandırılmıştır. Zira çeviri tarihinin kendine özgü olarak sınıflandırılması, üzerinde tam olarak uzlaşılan bir konu değildir. Çeviriye özgü bir sınıflandırma yapılamamasının temel nedenlerinden biri, çevirinin filoloji, edebiyat, felsefe, sosyoloji ve antropoloji gibi farklı birçok alanla etkileşim içinde bir disiplin olmasıdır. Çeviri üzerine çalışanlar, çeviri tarihinin tam bir sınıflandırmasının yapılabilmesi için bütün bu konuların temeline inilmesi gerektiğini düşünmektedir. Çeviri olgusunda genel tarihe benzer bir sınıflandırma yapılamamasının diğer bir önemli nedeni ise çevirinin, tarih gibi birtakım kesin olaylara dayandırılama problemiyle kaynaklanmaktadır (Garbovskiy, 2007: 19-25). Örneğin, tarih olgusunda Orta Çağ’dan Yeni/Yakın Çağ’a geçiş sınıflandırması, 1445 yılında Johann Gutenberg’in matbaayı icadı, 1453 yılında, II. Mehmed’in İstanbul’u fethi, 1492’de Christoph Colomb’un Amerika’yı keşfi ya da 1517’de Marthin Luther’in Protestanlık üzerine tezlerini ilanı gibi Avrupa’yı doğrudan etkileyen bir takım önemli gelişmelerle yapılabilmektedir (Alkan, 2009: 37). Genel tarihte çağ ya da dönem olarak gösterilen bu türden spesifik bir belirleme, çeviri tarihi için yapılamamaktadır. Ancak çeviri tarihinin sınıflandırılması, belirli dönemleri etkileyen din, dil ve ekin sel öğeler ile değişen edebi ve felsefi akımlar paralelinde ve ayrıca başka bilim alanlarında ileri sürülen kavramlar ve kuramlar doğrultusunda yapılmıştır. Bu açıdan çeviri tarihini, dönemin yaklaşımları, kavramlar ve ileri sürülen kuramlar ışığında incelemek gerekmektedir. Çeviri etkinliği kuramsal ve kavramsal açıdan kronolojik olarak incelenirken, çeviri tarihi de detaylı olarak incelenmelidir. Zira öne sürülen her teori ya da farklı yaklaşım bir sonraki dönemde onu desteklemeye ya da çürütmeye dönük yeni bir tartışmaya ya da teoriye zemin hazırlamaktadır. Ayrıca çeviri tarihinde önemli olayların çeviri yaklaşımlarıyla koşut durumda olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

1.2. Antik Çağ'da Çeviri Anlayışı

Antik uygarlıklarda, tabii olarak günümüz anlamıyla kuramsal yaklaşımlardan ve modern anlamıyla eşdeğerlik ve diğer bazı kavramlardan söz etmek mümkün değildir ama dönem, kendine özgü yaklaşımlar ihtiva etmektedir. Antik Çağ'a bakıldığında, Antik Roma dışında çeviri varlığının kabul edilmediği görülmektedir, ancak *Antik Çağ*, çeviri yöntemleri tartışmalarının başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. Bu çağ, çeviri üzerine kuram ve yöntemler bağlamında zengin bir dönem olmasa da, günümüz çeviribiliminde tartışılan varsayımların köklerinin kaynağı olarak görülmektedir (Yazıcı, 2005: 30). Antik Çağ bu açıdan önemlidir.

Tevrat'ın bir bölümündeki bir efsaneye göre, başlangıçta tek dil konuşan insanlar tek dilli iletişimden kaynaklı olarak üstün bir refaha ulaşmışlardır. Bu gelişimlerle beraber, insanlar bu refahın simgesi olarak başı göğe ulaşan Babil Kulesi'ni inşa etmek isterler. Bu yüksek kule Tanrı tarafından ona karşı bir isyan olarak algılanır ve Tanrı, kuleyi yıkar. Daha sonra bu kulenin yapılamaması için insanları yeryüzünde farklı dillere ve kültürlere böler, böylece çevri ihtiyacı doğar (Yücel, 2007-a: 13). 16. yüzyılda Hollandalı Rönesans ressamı Pieter Brueghel (1525-1569), bu efsaneden esinlenerek yapımı yarıda kalmış Babil Kulesi'nin resmini yapar, böylece simgesel olarak bu kule insanoğlunun çok dilliliğe ayrılmasının ve çeviri tarihinin başlangıcını temsil eder (Narusevicius, 2013: 30). Vardar'ın çeviri ile ilgili tarihsel tanımı, çeviri etkinliğinin tarihsel sürecinin anlaşılması adına önemlidir: “Çeviri, bütün çağlarda karşımıza çıkan bir etkinlik, çeşitli uygarlıklar arasında köprü kuran, değişik toplumları birbirine yaklaştıran, her türden ekin sel değeri, içinde oluşturduğu tarihsel-toplumsal çevrenin dışına taşıyan ve o çevreden olmayan kişilerin yararlanmasına sunan, uygarlıklar ve ekinler arası bir iletişim, bildirişim aracıdır” (Boztaş, 1993: 55).

Tarihte ilk çeviri belgeleri M.Ö. 4500 yıllarına dayanmaktadır. Mezopotamya'da yapılan kazılarda bulunan kil tabletler, Sümer ve Akad dillerinden oluşmuş, dini içerikli sözcük listeleridir. Kaynak metinler, günümüz not alma tekniğiyle yazılmış metinlere benzemektedir, bunların çevirileri ise sözcüklerden oluşmaktadır (Okuyan, 2012: 6). Ayrıca M.Ö. 2. yüzyılda, dört ya da beş Asya dilinde yazılmış olan Gılgamış Destanı'nın parça parça yorumları bulunmuştur (Köksal, 1995: 17). 18. yüzyılda Napolyon'un Mısır seferi sırasında bulunmuş olan Rosetta taşı da Antik Çağ çeviri tarihi için önemli bir bulgu

sayılmaktadır çünkü bu bulgular dönemin çeviri tutumuna kısmen ışık tutmaktadır. M.Ö. 2. yüzyıla ait olan Rosetta taşının üzerinde Mısır günlük dili *Demotik*, saygınların kullandığı dil olan *Hiyeroglif* ve *Antik Yunan dili* olmak üzere üç dilde yazılmış bir metin bulunmaktadır. Çevrilen metinler çoğunlukla dini içerikli olsa da, Antik Çağ'da çeviri, din dışında kültür ve ekonomi gibi farklı alanlarda da kullanılmıştır. Çeviri, bunların yanı sıra savaşlarda komutanlar arasında iletişim sağlanması için de kullanılmıştır (Okuyan, 2012: 25). Bu bağlamda, Antik Çağ'da çevirinin kültürel üstünlük kurmak amacıyla, bir amaç olarak değil bir araç olarak kullanıldığı ve çeviriye bu şekilde yaklaşıldığı görülmektedir.

Mısır, çeviri etkileşimi ve gelişimi açısından, Antik Çağ'ın önemli uygarlıklarından biridir. Antik Mısır'ın, çağdaşı olan uygarlıklarla ilişkisi ve o uygarlıklara kültürel, ekonomik ve muhtelif alanlardaki katkısı önemlidir. Mısır'ın bu gelişmişliği çeviri edimi bağlamında da önemlidir. Antik Mısır ve Mezopotamya uygarlıkları arasında ticari anlamda çeviri faaliyetleri yoğun olarak yaşanmıştır. Bu uygarlıklar arasında sadece ticari değil kültürel anlamda da çeviri gelişmiştir, bunun en önemli nedeni Mısır'da kurulan İskenderiye Kütüphanesidir. Çeviri açısından bu gelişimin özellikle kültürel ayağı önemlidir. Büyük İskender'in generali olan ve daha sonra İskenderiye'de kurulan Ptolemaios Krallığının kurucusu I. Ptolemaios Soter (MÖ. 367-283) tesis etmiş olduğu İskenderiye Kütüphanesinin evrensel değer kazanması adına çok çaba sarf etmiştir. Ptolemaios bu doğrultuda yurtdışına memurlar yollayıp, oradaki eserleri satın alarak kütüphaneye kazandırmış, ayrıca ülkeye giren her eserin kopyasını çıkarıp aslını kütüphanede tutmuştur (Okuyan, 2012: 16). Mısır'da, II. Firavun Psamik (MÖ. 594-588) döneminde ise çok sayıda erkek çocuğun Yunanistan'a dil öğrenmek ve çevirmenlik yapmak üzere gönderildiği bilinmektedir (Köksal, 1995: 17). I. Ptolemaios Soter'den sonra II. Ptolemaios Filedelfos da (M.Ö. 285-246) İskenderiye Kütüphanesinin gelişimine önem vermiş ve dünyadaki bütün önemli eserleri kütüphaneye kazandırmayı amaçlamıştır. Ayrıca onun döneminde çeviri açısından son derece önemli bir eser olarak bilinen "*Septuaginta*" adlı kutsal metnin çevirisi Helenistik İskenderiye'de yapılmıştır. II. Ptolemaios Filedelfos, Septuaginta'nın çevirisi için, İskenderiye Kütüphanesinin kurucularından I. Ptolemaios'un en yakını, Aristoteles okulunun öğrencisi Phalerium'lu Demetrius'u (M.Ö. 350-280) görevlendirmiştir. Kral Filedelfos, Demetrius'a çeviri yapılması için *Yeruşalayim* (günümüzde Kudüs) Yahudilerinin başı olan Elezara'ya bir mektup yazılması emrini verir. Elezara, Demetrius'un bu talebi üzerine *Kudüs*'de bulunan 12 kabilenin her birinden Yahudi inancını iyi bilen ve Yunancaya çeviri yapabilecek altı bilgin seçer ve İskenderiye'ye

yollar. İskenderiye'ye gelen çevirmenler Pharos adasına gönderilirler. Çevirmenler bu adada bütün ihtiyaçları karşılanacak şekilde farklı gruplara ayrılırlar ve çeviriye başlarlar. Çeviri tarihi için oldukça önemli olan bu dini metin, tüm gruplar tarafından ilginç bir tesadüfle çevirmen sayısı olan 72 günde tamamlanır. Gruplara ayrılmış olan bu çevirmenlerin yaptığı çevirilerin içinden, herkesin üzerinde hemfikir olduğu metnin kopyası çoğaltılır (Metzger, 1993: 37-38). Çeviri metninin ismi ise, Latince yetmiş anlamına gelen septuaginta'dan gelmektedir. Metnin orijinali Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'ı ve Zebur'u kapsayan *Tanah'dır*. *Tanah*, İbraniceden çevrilen ilk kutsal metin olarak bilinir. Tevrat ve Zebur'dan oluşan "*Tanah*" (*Septuaginta*) Hristiyanlıkta da Eski Ahit olarak kabul edilir. Gerek Yahudi gerekse Hristiyan çevrelerce *Tanah*'ın çevirisi üzerine çeviribilimsel, teolojik ve tarihsel açıdan birçok farklı yorum mevcuttur. Metnin *serbest çeviri* yöntemiyle mi yoksa *ilkel çeviri* yöntemiyle mi yapıldığı üzerine çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu yorumlarla birlikte, bu çeviri metni evrensel anlamada çeviri için önemli tarihsel olgu olarak kabul görmektedir (Hengel, Deines, 2002: 12). Mısır'daki bu çeviri eylemi ve kültürel gelişim, tabii olarak çevresindeki uygarlıklara da çeviri yoluyla yayılmıştır.

Dönemin önemli bir uygarlığı da Antik Yunandır, zira kültürel anlamda bulunduğu dönemin gelişmiş bir medeniyetidir. Antik Yunan'ı Akdeniz uygarlıklarından daha ileri kılan yegâne sebeplerden birinin, Mısır uygarlığından çeviri yoluyla elde ettiği kaynaklar olduğu bilinmektedir. Antik Yunan, kendini diğer uygarlıklardan üstün görmüştür, bu nedenle diğer uygarlıkların dilini öğrenmek yerine, o uygarlıkların Yunan dilini öğrenmesi gerektiğine inanıyordu. Buna rağmen dönemin önemli bilginleri Pitagoras (M.Ö. 570-495), Thales (M.Ö. 624-546) ve Platon'un (M.Ö. 427-347), Mısır'da bir süre kalıp, o dönemde erdem sayılan bilgiyi ülkelerine taşıdıkları bilinmektedir (Kızıltan, 2000: 73). Başta yazı olmak üzere, sayı, aritmetik, geometri ve astronomi gibi alanlarda temel bilgilerin Babil ve Mısır'dan alındığı saptanmıştır. Bu durum, belirtilen alanlardaki bilgilerin çeviri yoluyla AntikYunan'a geçtiğini göstermektedir (Yazıcı, 2005: 29).

Yazılı çeviri ilk olarak dini metinler üzerinden yapıldığı için, çeviri üzerine teoriler çoğunlukla teolojik etki içerikli olmuştur. Antik Yunan'da çevirmen, Hermeneus olarak adlandırılırdı. Bu isim seyahat, iletişim ve ticaretin tanrısı ve ayrıca tanrıların habercisi olarak bilinen Hermes'ten gelmektedir (Atay, 2012: 13). Antik Çağ'ın diğer uygarlıklarında çeviri çalışmalarına dair bulgular fazla olsa da bu dönemde çeviri üzerine kuramsal girişimler ilk olarak Yunanlılar tarafından başlamıştır. Dönemin filozofları çevirmenliği

tanrı ve insan arasındaki iletişimle bağdaştırmışlardır. Antik Yunan’da mitolojik efsaneler, tanrısal sözün kelimesi kelimesine insan sözüne aktarılması olarak görülmüştür. Bu yönleriyle şairler, tanrı sözüyle insan sözü arasında bir aracı olarak kabul edilmişlerdir (Kopanev, 1972: 108). Örneğin Platon, şairi tanrı kelamının yorumcusu olarak görürken, Philon (M.Ö. 13-M.S. 54) ve Flavius Josephus (M.S. 37-100) Musa’yı tanrı kelamının çevirmeni olarak görmüştür. Aynı dönem bilgini Paulus (M.S. 20-67), tanrı dilinin insan diline aktarılması eylemi üzerine varsayımlar öne sürer. Ona göre dil, tanrı ile yapılan bir görüşmeye araç olduğundan, bu iş için seçilmiş kişi de kehanette bulunuyor demektir. Bundan dolayı, dil vasıtasıyla konuşan aracı, kendisine çeviri sanatı bahşedildiğini idrak ederek şükretmelidir. Bu açıdan bakıldığında, çevirmenin övüldüğü düşünülebilir. Antik Çağ çeviri yöntemi, gerek Yunan, gerek Mısır, gerekse Mezopotamya uygarlıklarında, kaynak dil ve erek dildeki yetersizlik nedeniyle ilkel bir yöntem olan sözcüğü sözcüğüne aktarma yoluyla gerçekleşmiştir. Bu yöntem, çevirinin ilk olarak başladığı tüm uluslarda kullanılmıştır. Yöntem, kaynak metni yeterince bilinçli şekilde ele almadığı için, ilkel yöntem olarak da nitelendirilmektedir (Kızıltan, 2000: 74-75).

Antik Çağ uygarlıklarından Antik Roma’yı diğerlerinden ayrı olarak ele almak gerekmektedir, zira Romalılar bulunduğu dönem itibarı ile çeviriyi dizgesel olarak ele almaya başlayan ilk uygarlıktır. Romalılar’da Antik Yunan’ın aksine, çeviri felsefesi ve teorisi üzerinde düşünmenin, bastırılmış bir eylem olmaktan çıkmaya başladığı görülür (Yazıcı, 2005: 31). Bu eğilim neticesinde Roma uygarlığında çeviriye farklı yaklaşımlar gelişmiştir. Örneğin, ilkel çeviri yönteminin yanı sıra anlamına göre çeviri yöntemi de öne sürülmüştür. Dönemin şairi Cicero (M.Ö. 106-43) çevirinin sözcüğü sözcüğüne değil, anlamına göre yapılması gerektiğini öne sürerek, çevirmenin sorumluluğunun kaynak metne değil erek metnin okuruna dönük olması gerektiğini ileri sürmüştür (Gürçağlar, 2011: 106). Aynı dönemin şairi Horatius (M.Ö. 65-8), farklı yorumlandığına dair tartışmalar olduğu göz önünde tutularak, şu tümceye istinaden sözcüğü sözcüğüne yöntemin temsilcisi olarak anılır: “*Sen sadık bir çevirmen olarak sözcüğü sözcüğüne çevirmelisin*” (Nec verbo verbum curabis reddere fidus interpres). Ancak bu örnekle Horatius’un, Yunanlıların nazım sanatını ima ettiği savunulmuştur. Zira Horatius’un da anlamına göre çeviriyi desteklediği onun şu cümleleriyle savunulmuştur: “*Romalı şairler yaratıcılıklarını kullanarak geleneksel malzemeyi biçimlendirmelidir, kölece taklitten ancak bu şekilde kurtulmak mümkündür*”. Bu özellikleri göz önünde bulundurularak, Antik Çağ’da çeviriye kuramsal açıdan yaklaşan ilk uygarlık Antik Roma olarak görülmektedir, kuramsal açıdan yaklaşan ilk bilginler ise

Cicero ve Horatius'dur (Kızıltan, 2000: 78). Antik Roma'da anlama göre çeviri yaklaşımının gelişmesinde, temel sebep olarak metni kendileştirme (kendine mal etme) duygusu yatmaktadır. Yazı kültürü Yunanlılar kadar gelişmemiş olan Roma'da bilim ve sanat dili Yunanca ve Latince'dir. Bu nedenle birçok bilim insanı için Yunanca ve Latince ana dilleridir. Geniş coğrafyalara yayılmış olan Roma, eserleri erek kültür olan Roma kültürüne yorumlamayı Yunan kültürünün etkisinden kurtulmanın bir yolu olarak görmüştür. Bu yaklaşım, çeviri ediminde önceki yaklaşım olan kaynak sözcüklere odaklanmak yerine, erek dil dizgesi ve kültürüne odaklanmayı beraberinde getirmiştir (Yücel, 2007-a: 24-28).

Bir bütün olarak Antik Çağ'a bakıldığında, kuramsal açıdan çok verimli olmasa da çeviri etkinliğinde iki yaklaşımın varlığından söz edilebilir. Bu yaklaşımlar günümüz teorilerinin temelini oluşturmuştur. İlk yaklaşım antik uygarlıkların bütününde geçerli yöntem olan *sözcüğü sözcüğüne çeviri* anlayışıdır. Diğer bir ifadeyle *ilkel çeviri* adı verilen bu yönetime göre kaynak metne sadakat bağlamında, zaman zaman metin hatalarının dahi çevrilmesi gerektiği savunulmuştur. İkinci yaklaşım ise *anlama dayalı*, diğer bir ifadeyle *serbest çeviri* yöntemidir. Bu yaklaşım, çevrilen kaynak eserin erek kitleyi dikkate alarak yorumlanabileceğini öne süren varsayımdır. Cicero bu anlayışı şu şekilde açıklar: “*Alışkanlıklarımıza uygun bir dile çeviriyorum*” (Verbis ad Nostram consuetudinem aptis). Cicero böylelikle, yazım hatalarını bile çeviren bir yaklaşımla taban tabana zıt bir kuram öne sürer (Kızıltan, 2000: 76). Sözcüğü sözcüğüne çeviri ve anlamına göre çeviri üzerine yaklaşımlar Antik Çağ'da Roma'dan başlayarak tartışılmıştır. Bu tartışmalar sonraki dönemlerde kimi zaman üzerinde az durularak, kimi zamansa fazlasıyla yoğunlaşmak suretiyle, farklı farklı dönemlerde ortaya çıkmış ve günümüze kadar sürmüştür.

1.3. Orta Çağ'da Çeviri Yaklaşımları

4. yüzyılın ortalarında kavimler göçü ile başlayan Orta Çağ, 1453 yılında İstanbul'un fethi ile son bulur. Batı Avrupa için ise Orta Çağ, 5. yüzyılda Batı Roma'nın çöküşü ile başlar ve 16. yüzyılda ulusal monarşilerin yükselişi, Avrupalılarca deniz aşırı seferlerin başlaması ve Protestan reformu arasındaki zaman dilimi olarak bilinir (Demirkıvıran, 2014: 235). Batı Roma yıkılmış olsa da Latince ve Roma kültürü Avrupa'da egemen olarak kalmıştır. Orta Çağ bütün alanlarda olduğu gibi çeviri alanında da tutucu bir dönem olmuştur. Bu nedenle Orta Çağ karanlık ve tam bir durgunluk dönemi olarak değerlendirilir.

Bu dönemde çeviriler kiliselerin baskıcı tutumu altında yapılmıştır. Yapılan çeviriler çoğunlukla eski Yunancadan Latinceye, çevrilen eserler ise çoğunlukla dini metinler olmuştur. Ancak nadiren de olsa felsefi ve bilimsel metinler de çevrilmiştir. Bu metinlerin başında Aristoteles'in çalışmaları yer almıştır (Semenets, Panasyev, 1989: 95-96).

Orta Çağ, çeviri edimi bağlamında zengin bir süreç olsa da, kuramsal anlamda çok verimli olmamıştır. Bu dönemde, Antik Çağ'dan kalma düşüncenin etkileri Hristiyanlık inancına yansımıştır. Orta Çağ'da, tanrısal gücün temsilcisi olarak kabul edilen dini kurumlar, tanrının varlığına ve mesajına ilişkin araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmaların bir kısmı yoruma dayalı açıklamalara, diğer kısmı ise çevirilere dayanmaktaydı. Çevrilecek metinler dini içerikli ve kutsal metinler olduğu için bunların çevrilmesi hem önemli hem de kutsal sayılmaktaydı. En küçük yanlışlık, beraberinde birçok tartışmaya sebep vereceği için, çeviriler genellikle ortak çalışmalarla yapılmıştır (Yücel, 2007-a: 36). Orta Çağ'ın ilk dönemlerinde dini metinlere karşı bu denli özenli tutum, çevirmeni, çevirilerin sözcüğü sözcüğüne yapılmasına yönlendirmiştir. Bu yaklaşım dini metinlerde çevirinin kesinlikle sözcüğü sözcüğüne yapılması gerekliliğine inanılan Antik Çağ'dan kalmadır. Antik Çağ'ın sonu Orta Çağ'ın daha başları denilebilecek bir dönemde, çeviri tarihi ve Orta Çağ yaklaşımı açısından önemli bir çeviri etkinliği gerçekleşmiştir. Teolog, tarihçi ve kilise yazarı Hieronymus (M.S. 347-420) eski ahit İbranice, yeni ahit Yunanca ve farklı Latince versiyonları bulunan İncilin, Latinceye tek bir çevirisini yapmıştır. Bilgin, Septuaginta'nın da o döneme göre yorumlandığını, anlaşılmayan yerlerinin anlaşılması için fazla ileri gidildiğini düşündüğü için eski ahitten de yararlanmıştır. Hieronymus'un bu çevirisi, Batıdaki reform hareketine kadar kabul gören tek İncil olmuştur (Hallıhan, 2010: 14). Hieronymus, Cicero'nun metnin anlamına göre çeviri yaklaşımını benimsemiştir ancak ona göre kutsal metinlerde durum farklı olmalıdır. Bilgin bu yaklaşımını bir mektubunda şu şekilde ifade eder: *"Sadece kabul etmekle kalmıyor, ayrıca itiraf da ediyorum ki, Yunanca metinleri çevirirken kutsal kitaplar hariç, sözcüğü sözcüğüne çevirmek yerine anlamı aktarıyorum çünkü kutsal metinlerde kelimelerin dizilişi bile başlı başına bir giz"* (Kızıltan, 2000: 78).

Bilgine göre söz dizimi bile başlı başına giz olan böyle bir metinde değişiklik yapmak kabul edilemez bir fikirdir. Hieronymus'a göre kutsal kitabı anlamak zor, çevirmek ise son derece tehlikeli bir iştir, çevirmenden gücünün üstü görevler beklenmemelidir. Ancak o, Tanrının kendisine vermiş olduğu bu görevde, ona yardımcı olacağından emindir. Bilgin,

peygamberlere vahyi indirildiği gibi, Tanrıdan ona da çeviri yetisi indirmesini diler. Çünkü bu, Tanrının yardımı olmadan onun gücünü aşan bir görevdir. Bütün varlığıyla Tanrının iradesini yansıtacak bilgiyle donanmış olmayı ister. Ona göre kutsal kitabın yanılmazlığı, birlik içinde oluşu ve anlaşılmazlığı Tanrının yazarlık gücünden gelmektedir. Bu nedenlerden dolayı Hieronymus, Antik Çağ'da var olan iki çeviri tutumundan söz etse de dini metinlerin sözcüğü sözcüğüne çevrilmesi gerektiğine inanmıştır. Hieronymus'un sözlerinden, onun metin türüne göre bir çeviri yaklaşımından yana olduğu sonucu da anlaşılmaktadır (Kızıltan, 2000: 79).

Orta Çağ'da egemen olan eğitim anlayışının bir taraftan din ağırlıklı diğer taraftan ise soylulara yönelik olması, çeviri edimini, çevirinin yapılış biçimini ve çevirmenlerin tutumlarını belirleyen bir etken olmuştur. Bunun yanı sıra, toplumun okuryazar seviyesinin düşük olması da bir diğer durumdur, zira buna bağlı olarak toplumda eleştirel güç oluşamamıştır. Dönemin çevirmenleri çoğunlukla rahiplerden ve soylulardan oluşmaktadır ve bu nedenle çeviriler, çoğunlukla feodal saraylarda ya da manastırlarda yapılmıştır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, çevirilerin, çevirmenin bağımsız iradesiyle yapılmadığı söylenebilir. Çevirinin nasıl yapılacağı çevirmene görev veren kişi tarafından önceden belirlenmektedir. Örneğin, kutsal bir metin çevrilecekse çevirinin irdelenmesine mi yoksa vaaz olarak mı kullanılacağına önceden karar verilerek, bu doğrultuda çeviri metni oluşturulmaktadır. Ya da yazınsal bir metin oluşturulacaksa, hangi değerlerin vurgulanması gerektiği çevirmene önceden bildirilmektedir (Yücel, 2007-a: 24-28). Kilise ve soyluların bu tutumu doğal olarak çevirinin serbest gelişimine negatif doğrultuda etki etmiştir.

Kilisenin ve soyluların çeviriye pragmatik ve çıkarıcı yaklaşımının 13. yüzyıldan itibaren değişmeye başladığı söylenebilir. Bu tutumun değişmesinde Toledo Çeviri Okulu (*Toledo School of Translators*) etkili olmuştur. Toledo Çeviri Okulu, ismini kurulmuş olduğu şehir olan, Toledo şehrinden almıştır. Günümüzde İspanya'nın merkezinde yer alan ve Kastilya bölgesinin merkez şehri olan Toledo, o yüzyıllarda Müslüman, Hristiyan ve Yahudilerin, ilim ortak paydası üzerinde, uyum içinde yaşadığı bir yer olarak bilinmektedir. Toledo, 11. yüzyılda Emeviler'den günümüz İspanya Krallığı olarak bilinen Kastilya Krallığı'nın eline geçtikten sonra, burada birçok eser çevrilerek Avrupa medeniyetlerine kazandırılmıştır. Toledo Çeviri Okulu'nda özellikle 12. ve 13. yüzyıllarda Yahudi, Müslüman ve Hristiyan çevirmenler felsefe, matematik, tıp ve farklı alanlardan eserleri Arapça, Yunanca ve İbraniceden Latinceye ve ayrıca yerel bir dil olana Kastilya diline

çevirmişlerdir (Aybar, Rio, 2014: 23). Kastilyaca'ya çevrilen eserler, aynı zamanda Latince dışında halk dillerine de çeviri yapılabileceği fikrini doğurmuştur. Bu dönemde yerel dillere çevirinin yapılabileceği fikrinin yanı sıra, farklı metin türlerinin de çevirilebileceği fikri gelişmiştir ve bu doğrultuda çeviriler yapılmıştır. Bu çeviri etkinliği, beraberinde ulusal dillerin ve kimliklerin gelişmesini sağlamıştır. Bu durumun sonucu olarak, ekin sel farklılıkların bilincine varılmaya başlanmıştır (Yazıcı, 2005: 64-65). Toledo'da yapılan çeviriler, Avrupa'nın dini, siyasal, kültürel ve bilimsel yapısını etkilemiş olması açısından son derece önemlidir. Söz konusu dönemde Toledo şehri, dini ve bilimsel eserler anlamında oldukça zengindir. Şehrin farklı dillerde eserler bağlamındaki bu zenginliği, o dönemde bilimsel ve kültürel anlamda gelişmiş bir devlet olan Endülüs Emevileri'nden alınmış olmasıyla açıklanmaktadır. Bu eser zenginliği, çeviri tarihi açısından da önemli olan ve birkaç yüzyıl öncesinde yaşanan başka bir çeviri etkinliği dönemine dayanır.

7. yüzyıldan başlayarak Emeviler ve Abbasiler, bilimin yayılabilmesi adına kütüphaneler kurmuşlardır. Bu amaçla bu topraklara Yunan çevirmenler getirtilmiş, yapılan kütüphaneler ise çeviri ve farklı ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde tasarlanmıştır. Böylelikle bu kütüphanelerde eğitim faaliyetlerinin yanı sıra antik Yunan ve diğer uygarlıkların eserleri Arapçaya çevrilmiştir. Orta Çağ Arap medeniyetleri döneminde, sadece devlet destekli değildir. Varlıklı kişiler de özel kütüphaneler kurabilmektedir. Çevrilen eserler kurulan kütüphanelere kazandırılmakta ve bu şekilde bilimsel gelişme amaçlanmaktadır. Bu kütüphanelerin başlıcaları Bağdat'ta bulunan Beytü'l-Hikme ve Fatimeler döneminde Kahire'de bulunan Darü'l-Hikme'dir (Avcı, 2000: 5-8)

Orta Çağ'da Arap medeniyetler bilime ve eğitime son derece önem vermiş ve bu alanda gelişmeler elde etmişlerdir. Bunun sonucu olarak, Orta Çağ bilhassa 9. ve 10. yüzyıllarda Arap İslam medeniyetleri için altın çağ olarak bilinmektedir. Çeviri aracılığıyla elde edilen bu bilimsel ve kültürel birikim, Endülüs Emeviler'i aracılığıyla Avrupa şehri olan Toledo'ya taşınmıştır. Bu çeviri etkinliği, Toledo'dan yayılarak, öncelikle İspanya ve Sicilya'da, daha sonra sırasıyla İtalya, Fransa ve bütün Avrupa'da etkili olmuştur. Bu kazanımlar Avrupa medeniyetlerinde köklü değişikliklere neden olmuştur. Bu değişikliklerin başında, Orta Çağ'ın skolastik düşünce yapısını yıkan ve yerine hümanist dünya görüşünü merkeze alan bilim, mimari, sanat, felsefe ve birçok alanda aydınlanma düşüncesini ortaya çıkaran Rönesans gelir. Daha sonraki önemli evre ise dini değişim hareketi olan Reform sürecidir (Gorfunkel, 2005: 1980: 4-6). Böylelikle Toledo ve daha

öncesinde başlayan bu çeviri etkinlikleri Rönesansın alt yapısını oluşturmuştur. Matbaa ve coğrafi keşifler ise bu değişimleri daha da hızlandırmıştır. Rönesans'ın önemli aydınlarından İngiliz filozof, bilim adamı, devlet adamı, hukukçu ve yazar Francis Bacon (1561-1626) ve Fransız filozof, matematikçi ve yazar Rene Descartes (1596-1650) de 12. ve 13. yüzyıl çeviri döneminden etkilenmişlerdir (Yıldız, 2009: 54). Orta Çağ'ın skolastik düşünce yapısının sonrasında yaşanan Rönesans ve Reform gibi dönüşümler, birçok alanda olduğu gibi, çeviri alanı için de, sonraki dönemlerde daha esnek tartışmalara zemin hazırlamıştır. Bu geçişlerin hemen sonrasında yaşanan çeviri etkinlikleri ve kilisenin esnek tutumu, bu durumu açıklar niteliktedir.

Orta Çağ'ın başlarında çeviriye hakim olan tutucu yaklaşım, diğer bir ifadeyle, sözcüğü sözcüğüne çeviri, dönemin sonlarına doğru değişmek zorunda kalmıştır. Zira toplumlarda yaşanan yenilikler, insanların okudukları metni mistik gizemlere dayandırıp anlam vermek ya da her dini metnin anlaşılamayacak gizemlerinin olmasını normal görerek avunmasının yerine geçmiştir (Rıbin, 2007: 33). Toplumlardaki bu değişiklikler Orta Çağ'da çeviri tutumunun da değişimine neden olmuştur. Sözcüğü sözcüğüne çevirinin katılığı azalmış, açıklık, zariflik ve okunabilirlik, çevirinin belirleyici prensipleri olmuştur. Bir süre sonra toplumların yaşamı üzerinde etkin olan kilise, dinin yayılması amacına yönelik olarak, halkın da anlayabileceği bir çeviriden yana tutum belirlemiştir (Göktaş, 2005: 53). Sonuç olarak yaşanan toplumsal dönüşümlere bakıldığında Toledo Çeviri Okulu'nun Avrupa'daki bu değişime önemli katkısı olmuştur. Toledo'dan yayılan çevri sürecinin Rönesans'a, akabinde Reform ve Yeni Çağ fikrinsel değişimlerine ön ayak olduğu bilinmektedir. Orta Çağ, çeviri ve tarih etkileşimi açısından önemli bir dönem olmuştur, ancak Orta Çağ'da tam olarak belirli bir çeviri yaklaşımının olmadığı ifade edilmektedir. Dönemin tutuculuğu göz önüne alındığında, duruma göre sözcüğü sözcüğüne çevirinin kabul gördüğü belirtilmektedir.

1.4. Romantik, Barok ve 19. Yüzyıl Çeviri Yaklaşımları

Çeviri etkinliğinde 19. yüzyıldan başlayarak yeni kuramların ileri sürüldüğü bir döneme girilmiştir. Ancak bu sürecin bu kadar verimli olmasında Rönesans sonrası Barok ve Romantik Dönemin önemi büyüktür. 17. yüzyılda birçok Avrupa devletinin katıldığı, Protestan ve Katolik mezhepleri arasındaki din merkezli otuz yıl savaşları (1618-1648), skolastik düşünceden kalma mistisizmin kimseye bir fayda getiremeyeceğinin kanıtı

olmuştur. Savaş Westphalia Barış Sözleşmesiyle (1648) sona erdiğinde, Avrupa'nın geniş topraklarına sahip Almanya ve Avusturya'dan oluşan Katolik Cermen İmparatorluğunda, kutsal Roma düşünce sistemi etkisini kaybetmiştir. Avrupa'nın coğrafi yapısı yeniden şekillenmiştir. Fransa, Avrupa'da üstünlük sahibi olurken Almanya farklı prensliklere bölünmüştür. Bu savaşın sonuçlarının sosyal ve fikirsel bağlamda birçok önemli getirisi olmuştur. Örneğin, Roma kilisesi ve papanın etkisi sona ermiştir. Daha önceden var olan *“hükümdar hangi dinden ise tebaa da o dindendir”* (Cuius regio eius religio) prensibi son bulmuştur. Vicdan hürriyeti fikri yerleşerek, fikir gelişmesi teminat altına alınmıştır. Söz konusu anlaşmayla Avrupa'da gerçeğe ulaşmanın tek yolu, septik düşüncenin önderlik edeceği rasyonalizm olarak görülmeye başlamıştır (Alganer, Çetin, 2007: 291). Geç Rönesans filozofları Francis Bacon, Thomas Hobbes (1588-1697) ve Rene Descartes gibi önemli düşünürler fikirleriyle aydınlanma ve sonraki dönem düşünürlerini etkilemişlerdir. İnsanı ve akli merkeze alan diğer önemli düşünürler ise İngiliz John Locke (1632-1704), Alman Gottfried Leibniz (1646-1716), İskoçyalı David Hume (1711-1776) ve Immanuel Kant'tır (1724-1804). Almanya'ya geç de olsa sıçrayan aydınlanma düşüncesini, Alman filozof Kant şu şekilde tanımlar: *“Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olmayışa insan kendi hataları ile düşmüştür. Bunun sebepleri de aklını başkasının yardımı ve kılavuzluğu olmaksızın kullanma kararlılığı ve yürekliliğini göstermeyen insanda aranmalıdır. Aklını kullanma cesaretini göster cümlesi, artık aydınlanmanın parolası olmaktadır”* (Geier, 2009: 189).

Dönemler arası geçişlerde fikirsel benzerlikler gösteren ancak bütünüyle aynı olmayan ve melez olarak adlandırılabilen dönemler de ortaya çıkmıştır. Örneğin, genellikle güzel sanatlarda etkisini hissettirmiş olan Barok dönem, Rönesans ve Aydınlanma arasında bir düşünce yapısı olarak tanımlanmaktadır. Barok düşünce tarzı, dönemin kilise düşüncesinin ve antik düşünce sisteminin kurgusal bir sentezi olarak tanımlanabilir. Dönem itibari ile Barok Çağ, yazılı dilin her ulusta kendi kültürüyle geliştiği, skolastik düşüncenin son bulduğu, rasyonalist düşünce sisteminin yayıldığı bir döneme sıkışmıştır. Bu bağlamda Barok, bir açıdan dönemin kilisesi ve Antik Çağ felsefesi arasındaki etkileşim iken diğer taraftan yerel ve ulusal kültürlerde yeni ortaya çıkan eğilimler ile milli unsurların etkileşimi olarak nitelendirilebilir (Prokofyeva, 2011: 101-

103). Bu fikirsel yoğunluk toplumlar içerisinde rasyonalizmin ağır bastığı bir evereye geçiş sayılır.

Bu dönemde, rasyonalist düşünce matematik, fizik, felsefe, edebiyat ve diğer alanları etkilediği gibi, dil ve çeviri yaklaşımlarını da tabii olarak etkilemiştir. Aydınlanma çağının Almanya'daki öncülerinden Leibniz ekolünün temsilcilerinden Christian Wolff'un (1679-1754) şu cümleleri dil ve dolaylı olarak çeviri alanındaki değişimi anlatır niteliktedir: *"Üslubum hakkında şunu hatırlatmalıyım ki, hiçbir zaman konunun gerektirdiğinden daha fazla sözcük kullanmıyorum ve bütün örtülü, gösterişli deyimlerden sakınıyorum. Çünkü ben bilimsel bir yöntem kullanıyorum ve güçlü nedenlerle okuyucuyu ileri sürdüğüm gerçek hakkında akıl yoluyla ikna etmeye çalışıyorum. Bu nedenle, okuyucuyu süslü sözcüklerle uyutmak yerine düşüncemin ürünü olan sözcükleri kullanıyorum ve kullandığım sözcüklerin hiçbirisi de boş laf değildir"*. Wolff bu şekilde, dil ve akıl birliğinin üsluba yansımalarını açıklamıştır. Wolff'un düşünce ve yazı stili, Aydınlanma döneminin bilimsel yazılarını derinden etkilemiştir. Düşünür, sadeliği ve anlaşılabilir olmayı, dönemin kurumsallaştırmaya yönelik dil anlayışından, örtülü dil kullanımından ve deyimlerden olabildiğince kaçınmayı, düşüncesinin merkezine oturtmuştur. Aydınlanma döneminde hedeflenen dil sadeliğini, iç içe geçmiş olan Aydınlanma ve Barok dönem sosyolojisinin dil anlayışını ve felsefesini ve bu bağlamda yaşanan değişimi Alman dilbilimci Hans Eggers (1907-1988) şu cümlelerle açıklar: *"Çok kişi tarafından anlaşılmaq istenen birisi sadece süslü bir kitaptan değil, aynı zamanda yapmacık bir kitaptan da vazgeçmelidir. O, içerisinde düşüncelerin iç içe geçmiş şekilde toplanmadığı, aksine iyi bir düzen içinde art arda sıralandıkları akışkan ve anlaşılabilir cümleler kullanmalıdır. Bu, Barok stili karşısında yeni, basit cümle formlarının öncelik kazanmasını sağlar. Geniş bir okuyucuyu göz önünde bulundurma çabası, sosyolojik bir değişime işaret etmektedir. Barok döneminden Aydınlanma dönemine geçiş sırasında, başlıca düşünsel ve toplumsal koşulların değişmiş olması da bu dönüşümü hızlandırmıştır. Bu sosyolojik değişim, dilin gelişimi üzerinde etkili olmadan zaten gerçekleşemezdi. Barok döneminin görgülü kibar insanların karşısına, üniversitelerde eğitim almış akademisyenler çıkıyor. Aynı zamanda üniversiteler eski gelenekten kurtulmak ve yeni, kökeninde mantık olan bir sistem için çaba sarf ediyor"* (Karabağ, 2015: 34-35).

Avrupa'da Aydınlanma dönemiyle birlikte ulusal, coğrafi ve dini değişimlerin beraberinde dile bakış açısının da zenginleştiği görülmektedir. İnsan aklının birliğinden yola

çıkarak dili ortak bir mantık şeklinde ele alma anlayışının akabinde, Avrupa’da çeviri üzerine kuramlar da ortaya çıkar. Dönemin önemli iki yaklaşımından biri Fransa’da Pierre Daniel Huet (1630-1721) tarafından, diğeri ise İngiltere’de John Dryden (1631-1700) tarafından ileri sürülür.

Pierre Daniel Huet, 1661’de “*En İyi Çeviri Üzerine*” (De Optimo Genere Interpretandi-On the Best Kind of Translating) isimli eserinde Antik Çağ’dan o döneme kadar ele alınmış kuramları kapsayan bir eser ele alır. Huet, en ideal çeviri arayışında Antik Çağ filozoflarından esinlenir (Kostikova, 2011: 7). Düşünür, çeviri kavramını daha dar anlamda ele alırken yorumlama kavramını en geniş şekilde tanımlar. Ona göre çeviri etkinliği geniş ve yalın tanımlamasıyla farklı bir dili anlamaya hizmet eden araçtır. Dar anlamda ele almış olduğu çeviriyi, anlamaya hizmet eden aracı olarak kabul etmez. Huet’e göre, dar anlamda çeviri, dil öğrenmeye ya da üslup çalışmalarına yardım amacıyla kullanılır. Bu şekilde, çağın yaygın çeviri anlayışından yana olmuş olur. Huet, çeviri metotlarını temelde ikiye ayırmıştır. İlk çeviri metodu, çevirmen veya okuyucunun zevkine ya da eğitim düzeyine hitap eder. Diğer bir ifadeyle hedef kitleyi dikkate alarak yorumlama yapılabilir. İkinci metot ise yalnızca yazara hizmet eder. Buradan da bu yöntemin, çevirisi yapılacak metin türü, kaynak dil, kültür ve metni kaleme alan yazar dikkate alınarak çeviri yapılmasını dikte eden bir yöntem olduğu anlaşılmaktadır. Yazar, Antik Çağ’daki Yunancadan Latinceye çevirileri, birinci yönteme örnek olarak gösterir. Kuramcılar içinden Cicero ve Quintilian’ı örnek verir. İkinci yöntem için ise dini metin çevirilerini örnek verir. Huet’e göre bu tür kaynak metinlere hiçbir şey eklenemez ve çıkarılamaz. Çeviri, aslının olabildiğince aynısı olmalıdır ve ona sadık kalmalıdır. Huet, bir aynaya benzettiği çeviri eyleminin, yazarın yansımalarını daha güzelleştirmemesini ya da daha anlaşılır kılmamasını ister. Kuramcıya göre, dini metinler söz konusu olduğunda, her türlü değişiklik yasaktır. Çevirmen, yazarı övgüye değer yanlarıyla olduğu gibi bırakmalı ya da tam tersine alay konusu olabilecek yanlışları dahi düzeltmemelidir. Heut, şimdiye kadar kutsal metinlerde geçerli olan bu tutumun bundan sonra diğer alanlarda da sürdürülmesini tavsiye eder. İncil çevirisinde ise Vulgata çevirisini yapan Hieronymus’u örnek gösterir (Kızıltan, 2001: 38-40). Huet’un çeviri bağlamında Antik Çağ hayranlığı, bir Barok düşünürü modeli için örnek gösterilebilir.

17. yüzyılda Wolff’un yanı sıra İngiliz yazar, çevirmen, şair ve eleştirmen John Dryden da çeviri üzerine tartışmalar ileri sürmüştür. Yazar, bazı çevrelerce bir kuramcı

olarak tanımlanırken, bunu bir yanılgı sayıp, yazarı bir kuramın kurucusu değil, çeviride mevcut varsayımları bir çevirmen olarak yorumlamış bir düşünür olarak savunanlar da olmuştur. Bununla birlikte çeviri yaklaşımı bağlamında dönemin önemli düşünürü olduğu kabul görmüştür. Dryden çeviri üzerine tartışmalarını, sırasıyla “*Ovid’s Epistles*” (1680), “*Sylvae*” (1685), “*The Satires of Juvenal and Persius*” (1692- 1693), “*Examen Poeticum*” (1693), “*Virgil’s Aeneis*” (1697), “*Fables Ancient and Modern*” (1700) ve “*The Works of Lucian*” (1711) gibi çeviri çalışmaları ya da kendi yazmış olduğu çalışmaların önsöz ve ithaflarında değinmiştir (Hopkins, 2013: 3-4). Dryden, çevirileri çoğunlukla Yunaca ve Latince şiirlerden yapmıştır. Yazar, bir eserinin önsözünde bütün çevirileri *metaphrase*, *paraphrase* ve *imitiation* başlıkları altında tanımlamıştır. Düşünür için *metaphrase* sözcüğü sözcüğüne çeviri ya da satırı satırına çeviri anlamına gelmektedir. Dryden, bu çeviri yöntemine örnek olarak İngiliz yazar Benjamin Johnson’un (1572-1632) Antik Roma yazarı Horatious’un “*Şiir Sanatı*” (*The Art of Poetry*) isimli eserinin çevirisinde kullandığı yöntemi örnek göstermiştir. Dryden’in öne sürdüğü ikinci çeviri yöntemi olan *paraphrase*, çevirmenin yazarı sözcüğü sözcüğüne ya da satırı satırına takipten çok kaynak eserin anlamını yakalamaya ve o anlamı çevirmeye dönük yaklaşımdır, diğer bir ifadeyle anlam çevirisidir. Ancak çevirmen bunu yaparken, yazarın iletmek istediğini değiştirecek kadar abartmamalıdır. Bu çeviri yöntemine örnek olarak ise, İngiliz şair Edmund Waller’in (1606-1687) Antik Roma yazarı Publius Vergilius Maro’nun (M.Ö. 70-19) epik destanı “*Aeneis*”in İngilizce çevirisini örnek gösterir. Dryden *imitiation* olarak adlandırdığı çeviri yöntemini ise, çevirmenin kaynak metinden bazı genel ip uçlarını alarak yapmış olduğu çeviri olarak tanımlar. Çevirmen, bunu sadece sözcük ve anlamdan değil aynı zamanda kaynak metnin bütününden sapma sorumluluğunu üstlenerek yapar. Dryden bu çeviri yaklaşımına örnek olarak ise İngiliz şair Abraham Cowley’in (1618-1667) Antik Roma şairleri Pindarios (M.Ö. 4-?) ve Horatious’tan yapmış olduğu şiir çevirilerini gösterir. Dryden, kendisi adına bu üç yöntemden ikinciye seçer. Çünkü ona göre, şiir çevirisinde birinci yöntem hiçbir şekilde uygulanamayacak bir yöntemdir, üçüncüsü ise çeviri niteliğini kaybetmiştir (Azov, 2012: 132).

Aydınlanma döneminde çeviri üzerine yapılan tartışmaların ve önerilen yaklaşımların yaklaşık tümü edebiyatçılar tarafından ileri sürülmüştür. Bunlardan biri de Alman filozof, yazar, çevirmen ve edebiyat eleştirmeni, Johann Christoph Gottsched’dir (1700-1766), Almanya’da Aydınlanma döneminin öncü ve reformcu kişiliğiyle ortaya çıkar. “*Gerçek güzeldir ve yalnızca gerçek olan akılcıdır*” ilkesinin Alman yazarlar tarafından

benimsenmesini istemektedir. Gottsched edebiyatta ve tiyatrodaki yaptığı yenilikler için Fransız klasisizmini örnek alır, bu doğrultuda kuramsal yazılarını daha iyi anlatabilmek için Fransız klasik yazarlardan çeviriler yapar. Gottsched hangi dilden olursa olsun her çeviri için iki temel ilke ileri sürer: çevirmen yorumlama yapmamalıdır ve erek dil kurallarına bağlı kalmalıdır (Salihoğlu, 1998: 200). Gottsched'e göre çeviri metni Almancanın dil ve estetik kurallarına olabildiğince uymalı ve erek kitle tarafından yadırganmadan zevkle okunmalıdır. Çevirmen, çeviriyi ister kaynak dilden ister ikinci bir dilden yapsın, önemli olan onu örnek kurallar doğrultusunda yapmasıdır. Bu bağlamda Gottsched, çevirmen için beş temel kural belirler:

1. Dile hâkimiyet,
2. Sözcükler üzerinde tek tek durmak yerine anlamı vermek,
3. Kaynak metni erek metne yadırgayıcı gelmeyecek şekilde aktarmak,
4. Söz sanatlarını olabildiğince korumak (edebi çeviri için son derece önemlidir),
5. Bölme ve değiştirmeyi ancak zor cümlelerde yapmak (Kızıltan, 2001: 44).

Gottsched'in bu sınıflandırmaları bir kuramdan çok kuram girişi gibi algılanmıştır. Zira çeviri üzerine öne sürdüğü kuralları yeterince detaylandırmamıştır.

Baroktan romantizme geçiş dönemi, Antik Çağ ve Orta Çağ'dan kalma dogmatik fikirlerle savaş dönemi olmuştur. Yeni Çağ ve Rönesans sonrası dönem, Aydınlanma ve Barok gibi farklı evreleri barındıran, düşünsel bağlamda zengin bir dönem olmuştur. Bu durum beraberinde Avrupa'daki farklı ülkelerden farklı düşünürlerin yeni kuramlar ileri sürmesiyle devam eder. Bu süreç, 18. yüzyılın Romantik döneminden 19. yüzyılın çeviri yaklaşımlarına geçiş evresi gibi görülmektedir. Aydınlanmanın devamında 18. yüzyıl sonlarında başlayan Romantik Dönem, tam olarak 1785 ve 1830 yılları arası kuşağının oluşturduğu bir akım olarak tanımlanabilir. Klasisizmi eleştirirken diğer taraftan öznellik ve us dışılığı yakın bir kuşaktır (Sayın, 1990: 104). 20. yüzyıla ışık tutan ve çeviri üzerine ileri sürülen bazı kuramlar ve ortaya çıkan kavramlar, Barok dönem, Romantik dönem ve 19. yüzyıl düşünürlerinin fikirlerinden esinlenilerek oluşturulmuştur. Örneğin, 19. yüzyıl öncesinde eşdeğerlik terimi kullanılmamış olsa da, çevirinin yapılabirliği, nasıl olması gerektiği ve muhtelif açılardan niteliği tartışılmıştır. Çeviri etkinliğinde terminoloji değişse de amaç benzerdir. Bu bağlamda, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde çeviride *çevrilebilirlik* ve *çevrilemezlik* kavramları tartışılmıştır. 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyılın ilk çeyreği bu

kavramın etkin şekilde tartışıldığı dönemdir. Ancak çevrilemezlik teorisinin temelleri Antik Çağ'a dayanır. Çevrilemezlik teorisi çeviri tarihinde tartışılan en eski teorilerden biridir (Perevişina, Dutova, 2011: 95-97). Çevrilemezlik tartışmaları dini metinlerin çevrilemeyeceği söylemiyle başlar. Bu yaklaşıma göre, çeviriyi yapan çevirmenin (insanın) bilgisi sınırlıdır ve o, sınırsız bilgi sahibi Tanrı metinlerini hiçbir zaman yeterli ölçüde çeviremeyecektir. Antik Yunanda şiir, tanrının ilhamı, diğer bir ifadeyle tanrının sözü gibi görülmüştür. Luka İncilinde önemli bir yere sahip olan, Pavlik kiliselerinin kurucusu Paulus (MS. 26-67), Tanrı kelamının insan sözcüklerine dökülmesinin imkânsız olduğunu belirtmiş ve çevrilemeyeceğini ileri sürmüştür (Kızıltan, 2000: 74). Bu yaklaşım, çeviride sözcüğü sözcüğüne yöntemin temellerinde yatan nedendir ve Batıda etkinliğini yüzyıllarca sürdürmüştür.

19. yüzyıla gelindiğinde çevrilemezlik üzerine tartışmalar, diller arasındaki yapısal sistem ve kültürler arasındaki farklılıklar gibi iki temel üzerine oturtulmuştur. Wilhelm von Humboldt (1767-1835), farklı dil ailelerinden olan dil gruplarının, başka bir ifadeyle farklı milletlerin dillerinin birbirine eşdeğer değil, ancak eşanlamlı oldukları ve çeviri sırasında sadece bazı durumlarda eşdeğer olabilecekleri varsayımıyla, çevrilemezlik teorisini yeni bir zemine kaydırmıştır. Dilbilimci, her dilin, konuşulduğu milletin ruhunun bir yansıması olduğunu, bundan dolayı çeviriyle birleştiremeyecek olan kaynak dil ve erek dil nedeniyle ve ayrıca kültür ve dil bilinci yetersizliği gerekçesiyle, çevrilebilirliğin mümkün olmadığını savunmuştur. Humboldt bu teoriyi Alman filozof ve matematikçi Gottfried Wilhelm Leibniz'in (1646-1716) "*dil, düşüncenin ürünü değil çevre etkileşiminin ürünüdür*" varsayımına dayandırmıştır (Gerasimova, 2010: 22-23).

Humboldt, dönemin edebiyat tarihçisi, yazar, çevirmen, Hint kültürü uzmanı ve filozof August Wilhelm Schlegel'e (1767-1845) bir mektubunda çeviri üzerine düşüncelerini şu şekilde iletir: "*Her çeviri, bana kesinlikle yerine getirilemeyecek bir görevi tamamlamaya kalkışmak gibi görünüyor. Zira her çevirmen ya erek okuyucunun dili ve algısına rağmen kaynak metne sıkıca bağlı kalarak, ya da kaynak metne rağmen erek kitlenin kendine özgünlüğüne bağlı kalarak, iki tuzaktan birine düşecektir. İkisi arasında bir duruma ulaşmak sadece zor değil, imkansızdır*". Humboldt, çevrilemezlik teorisini ayrıca Francis Bacon'un "*İnsanlar dünyayı olduğu gibi değil anadillerinin sunduğu biçimde görür*" teorisine de dayandırmıştır. Öte yandan Humboldt'un dili her an üretken bir etkinlik olarak nitelemesine karşın çevrilemezlik teorisini ileri sürmesi, tutarsızlık olarak

nitelendirilmiş ve eleştirilmesine neden olmuştur. Humboldt, dilin ölü bir olgu ya da ürün olarak değil, üretim ya da etkinlik içinde bir olgu olduğunu ileri sürmüş ve dilin devingenliğine dikkat çekmiştir. Humboldt'un çeviribilime katkısı ise anadilde de olsa dilin devingenliğine, üretkenliğine ve yaratıcılığına dikkat çekmesi olmuştur (Nelyubin, Huhin, 2006: 138).

Humboldt'un, dilin üretkenliğine dair görüşü Friedrich Schleiermacher'i (1768-1834) etkilemiştir ve Schleiermacher dilin üretkenliğinden yola çıkarak, yorumun mutlak gerçeklik yerine bireysel duygu ve düşüncelerle bağlantısını kurarak modern anlamda yorumbilimin kurucusu olarak tanınmıştır. Ayrıca Schleiermacher'in "*Çevirinin Çeşitli Yöntemleri*" (On the Different Methods of Translating) adlı yapıtı 1813'de Berlin Kraliyet Bilimleri Akademisi'nde kaynak olarak kullanılmıştır. Böylece, çeviri eğitimi kuramsal olarak, yüksek öğretim kurumlarında ilk kez 19. yüzyılda ele alınmaya başlamıştır (Yazıcı, 2005: 70). 19. yüzyılda Humboldt'un başlatmış olduğu çevrilemezlik teorisi bu yüzyılda çeviri alanında muhtelif yeniliklere itici bir güç olmuştur. Çevrilemezlik teorisini savunan filozofların başında Friedrich Schleiermacher ve Humboldt'un Leibniz, Schlegel, Walter Benjamin (1892-1940) gibi dönemlerinin önemli Romantik filozofları yer almıştır. Bu dönemde Romantik akım temsilcileri, orijinal metindeki ruhun, çeviriye asla yansıtılamayacağını savunmuşlardır. Bundan dolayı bu evre, çeviride çevrilemezlik dönemi olarak bilinir iken, Romantiklerin ileri sürdüğü çevrilemezlik varsayımından yola çıkılarak, çeviride Romantik Dönem olarak da adlandırılmaktadır (Gerasimova, 2010: 23).

Çeviri etkinliğinde çevrilemezlik yaklaşımı, iki ayrı dönemde farklı zeminler üzerinden savunulmuştur. Bu teorinin ilk olarak Antik Yunan'da, dogmatik temeller üzerinden savunulduğu görülmektedir. İkinci olarak ise, 19. yüzyılda dilin yapısal ve ekinse özelliklerine vurgu yapılarak savunulmuştur. Diğer bir ifadeyle çevrilemezlik teorisi dönem ve nitelik itibarı ile iki başlık altında ifade edilebilir. Bunlardan ilki dogmatik temellere dayandırılan klasik çevrilemezlik teorisi, diğeri ise daha somut ve bilimsel temellere dayandırılan modern çevrilemezlik teorisidir.

Çeviride çevrilebilirlik ve çevrilemezlik tartışmaları modern dönemde tekrar ortaya çıksa da bu yaklaşım Antik Çağ ve Orta Çağ kökenlidir. Bu tartışmalar çerçevesinde bu dönem yaklaşımlarına kısaca değinmek faydalı olacaktır. Orta Çağ'da, Antik Çağ'dan kalma dini ve edebi metinlerin çevrilemeyeceği yargısı ağır basmaktaydı, bununla birlikte çeviriye

yaklaşım açısından farklı fikirler mevcuttu. Bu yargının çeviriye etkisini, çeviri üzerine Türkiye’de çalışmaları olan Prof. Dr. Faruk Yücel (2007a: 34) “*Tarihsel ve Kuramsal Açıdan Çeviri Edimi*” isimli eserinde şu şekilde tanımlar: “*Avrupa’da Orta Çağ’ın temelini oluşturan Hristiyanlık ve Antik kültürün başka alanlarda olduğu gibi çeviri edimini de etkileyerek hem onun gelişimini sağladığını, hem de tek düzlemli biçimde yorumlanmasıyla gelişimini geciktirmesine neden olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır*”.

Yücel’in ifade ettiği bu durum, Orta Çağ’da çevrilemezlik teorisi üzerine yapılan çıkışlar ile paralellik göstermektedir. Bu dönemde çeviriler yapılsa da bunların eşdeğerliği üzerine kuşkular, dönemin düşünürleri tarafından dile getirilmiştir. Erken Rönesans’ın önemli yazarlarından biri olan Dante Alighieri (1265-1321), “*Şölen*” (Convivio) isimli eserinde, çevrilemezlik üzerine fikirlerini şu şekilde ifade etmiştir: “*Şunu herkes bilsin! Melodik ahenk temelli şiir, bir dilden başka bir dile çevrilirken bu müzikal armoni ve güzellik bozulmadan yapılamaz*” (Sdobnikov, Petrova, 2006: 113). Benzer bir yaklaşımı Rönesans’ın önemli yazarı Miguel de Cervantes (1547-1616) de ifade etmiştir. Cervantes Dante’ye katıldığını ancak daha esnek bir bakış açısına sahip olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir: “*Latince ve Yunanca üzerinden aynı düşünceye katılıyorum. Eğer çeviri Latince’den ya da Yunancadan yapılmıyorsa diğer bütün dillerden çeviri yapılabileceği görüşünü savunuyorum*”. Cervantes devamında, bu düşüncesini şöyle bir örnekle ifade etmiştir. “*Flamen halısı tersinden de Flamen halısıdır ve desenler aynıdır, ama ön yüzde görünen örgünün sıklığı, düzgünlük ve renklerin güzelliği yoktur*” (Sdobnikov, Petrova, 2006: 113). Bu düşünürlerin yaklaşımı çevrilemezlik koşutunda yapılsa da çevrilebilirliğin mümkün olduğu yönünde esnek niteliktedir. Bu doğrultuda, serbest çeviri ve çevrilebilirlik savunucuları aynı dönemlerde düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir. Hümanist yazar ve din adamı Albrecht von Eyb (1420-1475), “*Çeviri kelimesi kelimesine aktarım değil, anlayış ve mantık aktarımı olmalıdır ki anlaşılır olsun ve bu yöntemle her çeviri yapılabilir*” demiştir. Bu dönemde, her metnin çevrilebilirliği anlayışı, Martin Luther’in (1483-1546) İncil’i Latince’nin dışında ilk kez Almancaya çevirmesi önemli bir örnektir (Fyodorov, 2002: 32). Bilindiği gibi başlarda kendisi de Katolik bir papaz olan Martin Luther, Katolik din adamlarının ve papanın dini farklı yönlerden suistimal etmelerinin karşısında isyan etmiş ve Avrupa’da reform hareketini başlatmıştır. Reform hareketlerinin başlamasında sadece din değil, yozlaşma, sefalet gibi sosyal ve ekonomik faktörler de etkili olmuştur. Luther, daha önce Yunancaya, Latinceye, Ermeniceye, Kiptice ve Süryaniceye çevirisi yapılmış olan İncil’i, Almancaya da çevirmiştir (Tanyu, 1982: 153). Luther’in İncil çevirisi, çevrilebilirlik

anlayışının sonucu olarak gösterilebilir. Çeviride çevrilebilirlik varsayımı, daha sonraki yıllarda Humboldt'un çevrilemezlik varsayımıyla birlikte yeni bir açıdan ele alınmıştır.

Çevrilemezlik teorisinin karşıtı olan çevrilebilirlik teorisini, kronolojik olarak geleneksel çevrilemezlik ve modern çevrilemezlik yaklaşımları arasına yerleştirmek hatalı bir sıralama olmayacaktır. Zira çevrilebilirlik teorisi, geleneksel çevrilemezlik anlayışına karşıt bir tez olarak ileri sürülmüştür. Ve akabinde modern çevrilemezlik teorisi, Orta Çağ'ın hemen sonrası ileri sürülen, çevrilebilirlik karşısında çevrilemezliği, yeni bir zemin olan dil ve ekin görüngesi üzerinden savunmuştur. Ancak çevrilemezlik savunucuları bu tartışmalarda daha güçlü bir konumdadırlar.

1.5. Modern Dönemde Çeviri Yaklaşımları ve Eşdeğerlik Kavramı

Kuram ve kavram zenginliği bağlamında çeviri tarihinde 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçildiğinde bilhassa 20. yüzyılın ikinci yarısı son derece önemli bir yere sahiptir. Birkaç önemli etaptan oluşan çeviri tarihinde, modern çeviri tarihi olarak belirtilen bu yüzyıldaki verimlilik, tesadüfi değildir. Kuramsal ve kavramsal açıdan bu artış, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında, diller arasında yaşanan etkileşimden kaynaklanmaktadır. Sahip olduğu kitle ve bilgi edinme potansiyeli açısından yadsınamayacak öneme sahip olan Rusça, Almanca, İngilizce ve Fransızcanın yanı sıra Japonca ve İtalyanca gibi muhtelif diller arasında bilgi aktarımı ihtiyacı doğmuştur. Bu nedenle çeviri alanında teorik ve kavramsal gelişmeler bilhassa savaş sonrası dönemde savaş öncesi döneme oranla daha zengindir (Garbovskiy, 2007: 170).

İkinci Dünya Savaşı sonrası, halklar arasında bilgi patlaması olarak adlandırılan bir dönem yaşanmış ve bunun neticesinde çeviri ihtiyacı artmıştır. Bu dönemin başlarında daha çok bilimsel, sosyo-politik, ekonomik ve kanun metinleri gibi bilgi içerikli metinler çevrilse de, edebi metin çevirileri de fazlasıyla yapılmıştır. Bu dönemde çeviri faaliyeti sadece nicelik olarak değil nitelik bağlamında da gelişmiştir. Buna koşut olarak çeviri üzerine kuramsal ve kavramsal anlamda hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Bu bilgi patlaması beraberinde çeviriye yeni alanlar da kazandırmıştır. Simultane (aynı anda olan), dublaj (film çevirisi) ve radyo yayını çevirisi bu dönemde çeviri sahasında yeni alanlardır (Zaharova, vd. 2014: 8).

Dünya tarihinde birçok değişim ve dönüşümün yaşanmasına neden olan İkinci Dünya Savaşı, bir bütün olarak çevirinin malzemesi olan dil açısından da önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. İletişim aracı olarak dilin kapsadığı farklı alanlarda da doğal olarak aynı koşutta gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeye bir örnek olarak, savaş döneminde ortaya çıkmış ve daha sonra geliştirilmiş olan *işitsel-sözel* ya da *dinle-konuş* (method audio-orale) olarak adlandırılan dil öğrenme yöntemi gösterilebilir. Bu yöntem savaş sırasında Amerikan askerlerinin yabancı dilleri hızlıca öğrenmeleri için geliştirilmiştir. Böylece Amerikan askerleri başka dilleri kolayca anlayabilmiş ve kendi diline çevirebilmiştir. Amerikalı dilbilimci Leonard Bloomfield (1887-1949) buna *ordu yöntemi* de demiştir. Amerikan askerlerine uygulanan bu yöntem Dr. Robert Lado (1915-1995) ve Charles Carpenter Fries (1887-1967) gibi dil uzmanları tarafından yeniden düzenlenmiş ve okullarda uygulanmıştır. Böylelikle yöntem, sonraki yıllarda sivil alanlarda da yaygınlaşmıştır. Dil öğreniminde “ordu yöntemine” önemli katkıları olan Bloomfield ve Lado’ya göre dilin doğal olarak öğrenilmesi önce dinlemeyle başlar, ardından sırasıyla konuşma, okuma ve yazma becerileri gelir. Buna göre dil öğretiminde sesbilime (dil ses yapısı), yapı bilime (söz dizim) ve cümle bilime (cümlede anlam ve dilbilgisi) önem verilmelidir. İşitsel-sözel yöntem, davranışçı yaklaşım ve yapısalcı dilbilim görüşlerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur (Güneş, 2011: 130). Dönem, bir bütün olarak dilbilim alanındaki çalışmalar açısından verimli olmuştur. Bu nedenle, çeviri üzerine ilk modern kuramlar, dilbilimciler tarafından ileri sürülmüştür. Çeviri yaklaşımları, bu etkileşimlerden dolayı dilbilimsel çeviri kuramı ya da çeviriye dilbilimsel yaklaşımlar olarak adlandırılmıştır. Bilindiği gibi çeviri başlarda uygulamalı dilbilimin bir dalı olarak görülmekteydi. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında, 20. yüzyılda çeviriye yaklaşımların temelinde, dilbilimsel yöntemlerin ve kavramların olması oldukça anlaşılırdır. Bu durumdan kaynaklı olarak dönemin çeviri kuramları, çeviri edimini dilbilimsel olarak ele alan yaklaşımlar ve çeviriyi bağımsız bir disiplin olarak çeviribilimsel açıdan ele alan yaklaşımlar olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır.

1.5.1. Çeviriye Dilbilimsel Yaklaşımlar

19. ve 20. yüzyılda çeviri çok yönlü olarak ele alınırken, çeviride eşdeğerlik ya da yeterlik kavramı dilbilimsel çeviri yaklaşımlarının en fazla üzerine eğildiği konu olmuştur. Çeviri edimini dilbilimsel açıdan Amerikalı dilbilimci ve çeviri kuramcısı Eugene Albert Nida (1914-2011), Rus asıllı Amerikalı dilbilimci ve edebiyat bilimci Roman Osipoviç Jakobson (1896-1982), İskoç asıllı dilbilimci John Cunnison Catford (1917-2009), Alman

dilbilimci ve çeviribilimci Hans Josef Vermeer (1930-2010), Fransız asıllı Kanadalı dilbilimciler Jean Paul Vinay (1910-1999) ve Jean Darbelnet (1904-1990) gibi önde gelen dilbilimciler aynı dönemlerde ele almıştır. Dilbilimsel kuramlar, çeviri çalışmalarında kimi zaman biçimsel eşdeğerliği kimi zaman da içeriksel eşdeğerliği temel almışlardır (Ülsever, 2005: 52-58). Bu dönemde bazı dilbilimciler, eşdeğerliğin yanı sıra çeviride çevrilemezlik tartışmasını da tekrar değerlendirmiştir.

Dilbilimsel yaklaşımlar olarak adlandırılan bu süreç, çevirinin eşdeğerlik düzeyinde ele alınmaya başladığı dönemlerdir. 1930’larda ve İkinci Dünya Savaşı’nın sonrasında E. A. Nida ve Sovyet dilbilimci ve çevirmen Andrey Venediktoviç Fyodorov’un (1906-1997) eserlerinin yayınlanmasıyla çevirinin odağı yazınsal konulardan dilbilimsel konulara yönelmiştir (Aksoy, 2002: 21). Bu dönemde eşdeğerlik kavramına muhtelif açılardan yaklaşılsa da Nida bu tanımı iki ana temele oturtmuştur. Dilbilimci, eşdeğerliği *biçimsel eşdeğerlik* (formal equivalence) ve *dinamik eşdeğerlik* (dynamic equivalence) olmak üzere iki şekilde tanımlar. Nida, teolog, misyoner ve dilbilimci Charles Russell Taber (1928-2007) ile birlikte kaleme aldığı “*Çevirinin Teorisi ve Uygulaması*” (The Theory and Practice of Translation) isimli eserde *biçimsel eşdeğerlik* yerine *biçimsel uyuşma* (formal correspondence) terminolojisini de kullanmıştır. Nida ve Taber’e göre biçimsel eşdeğerlik, dikkatleri hem içerik hem biçim açısından mesaja odaklar. Biçimsel eşdeğerlik, şiirin şiire, cümlelerin cümleye, kavramın kavrama aktarılmasıdır. Bu aktarımda biçim ve içerik, mesajın temel unsurları olarak kabul edilir. Nida böyle bir çeviri yaklaşımını *dipnotlu çeviri* (gloss translation) olarak adlandırmıştır (Suçin, 2007: 29). Nida ve Taber’e göre biçimsel eşdeğerlik, kaynak dildeki dilbilgisel, sözcüksel ve anlamsal yapının erek dilde en yakın eşdeğerini sunan iletiden ibarettir. Bunun yanında Nida, dil çiftleri arasında biçimsel eşdeğerliğin her zaman olamayacağını da ekler. Ayrıca biçimsel uyuşma yönteminin kullanılmasının, erek dil kitlesi tarafından kolayca anlaşılamayacağından dolayı bazen ciddi sıkıntılara yol açabileceğini de ifade eder. Biçimsel uyuşma metodu, tipik olarak erek dilin dilbilgisi ve üslup yapısını tahrif eder, bu da mesajın yapısının bozulmasına yol açar ve dolayısıyla alıcının yanlış anlamasına ya da mesajı anlamak için fazladan çaba sarf etmesine neden olur. Nida ve Taber bu gerçeği şu açıklamalarla kabul eder: “*Biçimsel uyuşma metodunun kullanılması, hedef dil kitlesi tarafından kolayca anlaşılamayacağı için ciddi sıkıntılara yol açabilmektedir*” (Suçin, 2007: 29- 30). Bu itiraftan sonra dinamik eşdeğerliği buna çıkış yolu olacak doğrultuda açıklar.

Nida'nın ileri sürdüğü ikinci eşdeğerlik tanımı olan dinamik eşdeğerlik, biçimsel eşdeğerliğe oranla çeviri metinleri arasında biçim ve içerikten çok, kaynak dil ve erek dilin okuyucu ya da dinleyicisinin algısına dönüktür. Onun dinamik eşdeğerlik tanımına göre, bir çeviri eğer kaynak dil okuyucusunda uyandırdığı duyguyu erek dil okuyucusu üzerinde de uyandırıyorsa, bu, eşdeğer bir çeviridir. Nida'ya göre burada iletinin erek dil okurları tarafından anlaşılabilmesi için kaynak dilin kültür yapılarının bilinmesine gerek yoktur. Bu varsayıma rağmen, kültürel farklılıkların dilbilimsel farklılıklardan daha çok sorun yarattığını, kültürler arasındaki benzerliklerin ise çeviride içerik yönünden paralellik sağlaması durumunda çeviriye katkıda bulunduğunu söyler. Devamında, kaynak dil ve erek dil arasındaki kültürel ve dilbilimsel uzaklığın azalmasıyla çeviride karşılaşılan ciddi problemlerin de azaldığını belirtir (Özyön, 2014: 31). Nida ve Taber'in eşdeğerlik yaklaşımları, bu kavramın tartışılmasında belirleyici rol oynamıştır.

Çeviri etkinliğini eşdeğerlik üzerinden inceleyen dönemin diğer bir bilim insanı da Rus kökenli Amerikalı dilbilimci ve edebiyat eleştirmeni Roman Osipoviç Jakobson'dur. Dilbilimci, çeviri edimini öncelikli olarak dil boyutuyla ele almıştır. Jakobson 1959 yılında yayımladığı “*Çevirinin Dilbilimsel Yönleri Üzerine*” (On the Linguistic Aspects of Translation) başlıklı makalesinde, iki ayrı dilde kullanılan sözcüklerin birbirine eşdeğer olmayacağı sonucuna varır ve bu nedenle çevirinin en büyük sorununu eşdeğerlik olarak niteler. Ancak Jakobson, dillerin farklı olmasının çeviriyi olanaksız kılmayacağını ve farklı yöntemlerle anlamların aktarılabilceğini belirtir (Gürçağlar, 2011: 115). Jakobson çeviride eşdeğerlik üzerine, “*farklılıkta eşdeğerlik*” (equivalence in difference) kavramını ileri sürmüştür. Bu yaklaşım kuramsal anlamda çeviriye önemli katkı sağlamıştır. Jakobson eşdeğerlik kuramını Amerikalı fizikçi ve filozof Charles Sanders Peirce'in (1839-1914) göstergebilim yaklaşımına dayandırmıştır ve şu ifadeleri kullanmıştır: “*Gösterilensiz gösterge yoktur*” (There is no signatum without signum). Jakobson bu düşünceden yola çıkarak üç tür çeviriden söz etmiştir. Bunlardan ilki olan *dil içi çeviri* (intralingual), aynı dilin sözlü göstergelerinin yine aynı dildeki başka göstergelerle dönüştürülmesidir. Aynı dilde yeniden yorumlama ve açıklama ile yapılan bu çeviri işlemine *yeniden sözcükleme* de denilebilir. İkincisi, *diller arası* (interlingual) çeviridir: Bir dildeki sözlü göstergelerin başka bir dildeki göstergelerle yorumlanmasıdır. Buna *uygun çeviri* de denilmiştir. Son olarak Jakobson, *göstergeler arası* (intersemiotic) çeviri türünden söz etmiştir. Göstergeler arası çeviri, bir dildeki sözlü göstergelerin sözlü olmayan başka göstergeleri yorumlamasıdır (Suçin, 2007: 27). Dilbilimciye göre her bilişsel deneyim, var olan herhangi bir dile

çevrilebilir ve bu dilde düzenlenebilir. Yetersizliğin söz konusu olduğu durumlarda çeviri, terimsel *aktarmalarla/öyküntülerle* (calque),¹ yeni sözcüklerle, anlam kaydırmalarıyla ve en son çözüm olarak dolaşık anlatımla değişikliğe uğratılabilir ve anlam genişlemesi sağlanabilir. Jakobson, Bu durumu şu örneklerle açıklamıştır. Sibirya'nın kuzeydoğusunda yaşayan Çukiçler'in çok yeni yazın (edebiyat) dilinde

cıvata somunu - *dönen çivi*

çelik-sert demir

kalay-ince demir

tebeşir- yazma sabunu

saat- atan kalp

gibi farklı sözcükler ifade edilmektedir (Jakobson, 2000: 115). Ayrıca, Roman Jakobson bu dönemde çevrilemezlik teorisine de şu şekilde bir yorum getirmiştir: “Çevrilemezlik teorisi septiklerin çeviriyi teoride ve pratikte bir kördüğüm haline getirme girişimi olarak nitelenebilir”. Jakobson'un her bilişsel deneyimin çevrilebileceğine dair varsayımı, günümüzde 2000 ayrı dile çevrilmiş olan İncil örnek gösterilerek desteklenmiştir (Garbovskiy, 2007: 11). Dilbilimci çevrilemezlik teorisinin farklılıkta eşdeğerlik yaklaşımı üzerinden çözülebileceğini savunmuştur ve her dilin kendine özgü ayırıcı nitelikleri yardımıyla, her kavramın ifadesinin mümkün olduğunu belirtmiştir (Ülsever, 2005: 52-58).

20. yüzyılda çeviriye dilbilimsel açıdan yaklaşan ve kavramları dilbilimsel olarak ele alan dilbilimcilerden Kanadalı Jean Paul Vinay ve Fransız dilbilimci Jean Darbelnet (1904-1990) bu alanda öncü sayılan diğer isimlerdendir. Bu dilbilimciler araştırmalarını somut metinler üzerinden yaparak, oluşturdukları bir bütünceden çeviri yöntemlerini sınıflandırmayı amaçlamışlardır. Araştırmacılar, Fransızca ve İngilizce karşılaştırmalı biçim analizi yaptıkları “*Karşılaştırmalı Fransızca ve İngilizce Üslupbilim, Çeviri Metodolojisi*” (Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation) adlı eserlerinde çeviri stratejilerini *dolaylı* (oblique) ve *doğrudan* (direct) olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Bu sınıflandırmada, doğrudan çeviri sözcüğü sözcüğüne çeviriye, dolaylı çeviri ise serbest çeviriye benzetilmektedir (Ni, 2009: 78). Bu stratejiler, çeviri metinlerinde sözcük seçimi, cümle yapısı ve son olarak metnin iletisi olmak üzere üç

¹ Übermensch teriminin Türkçeye üstün insan olarak çevrilmesi.

düzeyde uygulanır. Vinay ve Darbelnet, doğrudan çeviri stratejisinin üç, dolaylı çeviri stratejisinin ise dört aşamalı işlemle gerçekleştiğini belirtir ve bu işlemleri şu şekilde sıralar:

Ödünç Alma (Borrowing): Kaynak dildeki sözcük ödünç alınıp, çevrilmeden kullanılır. Bu işlem erek dilde bulunmayan terim ve kavramlar için kullanılır. Başka bir ifadeyle, kaynak dildeki bir sözcüğün değiştirilmeden erek dilin sesletim kuralıyla erek dile aktarılmasıdır (Gürçağlar, 2011: 113, Demiral, Kaya, 2013: 255). Örnek olarak *laptop*, *police*, *computer* ve *ambulance* gibi kelimelerin doğrudan Türkçeye geçişi gösterilebilir.

Öyküntü (Calque): Kaynak dildeki sözcük ya da deyim erek dilde bir anlam ifade etmese de sözcüğü sözcüğüne aktarılır. Erek dilde bulunmayan bu deyiş zamanla erek dilin parçası haline gelir. Örneğin; *science-fiction*, *bilim-kurgu*, ya da *aeroporto*, *hava limanı* gibi sözcükler bu guruba girer (Gürçağlar, 2011: 113, Gündüzalp, 2008: 10-13). Benzer yaklaşım Jakobson tarafından da ifade edilmiştir.

Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri (Literal): Çoğunlukla aynı dil ailesinden gelen diller arasında ve benzer kültürleri paylaşan topluluklar arasında yapılır. Ancak Vinay ve Darbelnet, bazı durumlarda bu yöntemin olanaksız olacağını belirtir ve şöyle bir çıkarımda bulunur. Sözcüğü sözcüğüne çevirinin erek dilde farklı bir anlam doğurması durumu, anlamsız bir deyiş oluşturuyorsa, yapısal nedenlerle yapılamıyorsa, erek dilde eşdeğer bir yapı yoksa ya da dil düzeyinde kayma yaratıyorsa, diğer bir yöntem olan dolaylı çeviri stratejisine başvurulmalıdır (Gürçağlar, 2011: 113). Dolaylı çeviri stratejisinde işlemler dört başlık altında verilir. Dilbilimciler bu başlıkları şu şekilde sıralamıştır:

Yer Değiştirme (Transposition): Kaynak metin öğelerinin erek metin öğeleriyle yer değiştirme işlemidir. Bu işlem aynı dil içinde de yapılabilir, örneğin; *Gelebileceğini önceden belirtti* yerine *Önceden gelebileceğini belirtti*, ya da örneğin İngilizce *sessizlik* anlamına gelen *Silence* sözcüğünün yerine *Görültü yapmayınız* sözcüklerinin kullanılması. Yer değiştirme işlemi *zorunlu* ve *optimal* (*en uygun*, *en etkili*) olmak üzere ikiye ayrılır. Zorunlu ya da isteğe bağlı yer değiştirme, erek metinde kaynak metin öğelerinin anlam değiştirmeden yer değiştirmesidir.

Modülasyon (Modulation): Verilmek istenen mesajı başka bir bakış açısıyla ve farklı bir yorumla verme işlemidir. Bu işlem, sözcüğü sözcüğüne çevirinin ya da yer değiştirme

işleminin yeterli olmadığı durumlarda kullanılır. Örneğin; kaynak metinde *öksürüyordu* eyleminin *hastalanmıştı* olarak yorumlanması gibi. Bu yöntem transformasyon teorisi çerçevesinde Rus dilbilimciler tarafından daha detaylı açıklanmıştır.

Eşdeğerlik (Equivalence): Biçem ve dil yapılarındaki farklılıklardan yararlanarak çeviri yapma işlemidir. Vinay ve Darbelnet bu işlemi daha çok çevirmenin ifade tarzı, deyim, atasözü ve kalıplaşmış sözler bağlamında dil repertuvarına bağlamaktadır. Başka bir ifadeyle kaynak dilden erek dile, dil repertuvarını değiştirerek kullanabilme işlemidir. Bu işlemde erek dil algısı önemlidir (Gürçağlar, 2011: 114).

Adaptasyon/Uyarlama (Adaptation): Kaynak dilde bulunan ekinsel bir ögenin erek dilde bulunmadığı durumlarda uyarlama yapma işlemidir. Eşdeğer duruma getirme işlemi olarak da değerlendirilmektedir (Dessy, 2009: 6-13, Gürçağlar, 2011: 114). Örneğin, kaynak metindeki *eyalet* sözcüğünün Türkçeye *il*, *vilayet* olarak çevrilmesi gibi.

Vinay ve Darbelnet çeviri yöntemlerini gruplandırmanın dışında çevirmenlerin izleyebileceği başka bir yol daha geliştirmişlerdir. Buna göre çevirmen, öncelikle çevirinin hangi birimlere ayrılarak çevrileceğine karar verir. Kaynak metni en küçük ayrıntısına kadar inceler. Her birimin içeriğini belirler ve metinde verilen iletinin dil dışı yanlarını ortaya çıkarır. Daha sonra biçimsel etkilerini inceler ve son olarak erek metnin yukarıda verilmiş işlemler aracılığıyla çevirisini yapıp gözden geçirir. Vinay ve Darbelnet'in oluşturduğu sınıflandırma, çeviride sistematik bir görüngenin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Çeviri etkinliğinin ayrıntılarına değinen araştırmacıların çalışması, Fransızca-Almanca ve İngilizce-İspanyolca gibi farklı dil çiftleri arasında benzer karşılaştırma çalışmalarının yapılmasına öcü olmuştur. Dilbilimcilerin hazırladıkları kitap ayrıca pedagojik açıdan da faydalı bulunmuş ve çeviri eğitiminde kaynak olarak kullanılmıştır (Gürçağlar, 2011: 113-115).

Çeviri etkinliğinde eşdeğerlik sorunsalını çeviri çalışmalarının merkezi olarak gören bir başka dilbilimci ise John Cunnison Catford'tur. Catford, çeviride *değiştirim/yerine koyma* (substitution) yaklaşımını savunmuştur. Bu yaklaşıma göre, çeviri etkinliğinde kaynak dilin anlamları erek dile aktarılmamaktadır. Çeviri sırasında yaşanan olay, erek dil anlamlarının kaynak dil anlamlarıyla yer değiştirmesidir. Bu yaklaşım Humboldt'un çeviride çevrilemezlik yaklaşımıyla koştur niteliktedir. Zira Humboldt da eşdeğerliğin olmadığını,

bunun ancak eşanlamlılık olacağını belirtmiştir. Burada farklılık, Catford'un eşdeğerliğin belirli seviyelerde olabileceği üzerine ifadelerinde ve buna dönük yöntemler belirtmesindedir. Catford'a göre kaynak dil ve erek dil metnlerinin eşdeğer olabilmesi için aynı durumlarda işlev görmeleri, aynı durumsal özellikleri paylaşmaları gerekmektedir. Dilbilimcinin, *tam çeviri* olarak nitelediği çeviride, kaynak dil ve erek dil metnlerinin tüm öğelerinin belli bir durumda karşılıklı olarak değiştirilebilir olduğunda çeviri eşdeğerdir. Catford'a göre tam çevrilebilirlik, iki kültürün birbiriyle hangi seviyede yakın olmasıyla ilgilidir. Bu eşdeğerlik yaklaşımında, bir çevirinin niteliği, erek dildeki durum özelliklerinin, dilbilim bakımından belirgin ve tam olarak nitelendirilebilir şekilde aktarılmasıyla doğru orantılıdır. Bu bağlamda bu düşünce, büyük oranda dil yapısıyla bağlantılıdır, ancak bu özelliklerin tanımlandığı şekilde aktarılabilmesinde ekinsel etkenlerin payı da göz ardı edilmemektedir (Stolze, 2013: 67).

Diğer meslektaşları gibi çeviride eşdeğerliği dilbilimsel açıdan ele alan Catford, ilk önce çeviriyi *kapsam/genişlik* (extent), *düzey/seviye* (level) ve *derece* (rank) olmak üzere üç farklı kategoriye ayırır. *Kapsam/genişlik* kategorisinde *tam çeviri* (full translation) ve *kısmi çeviri* (partial translation) alt başlıkları bulunur. *Düzey* başlığında *kısıtlı çeviri* ve *sonsuz çeviri* alt başlıkları bulunur. Son olarak *derece* kategorisinde ise *serbest çeviri*, *edebi çeviri* ve *sözcüğü sözcüğüne çeviri* başlıkları bulunur (Long, 2013: 108). Catford eşdeğerlik kavramına yaklaşımını *düzey/seviye* olarak tanımladığı çeviri kategorisinde ele alır. Dilbilimci eşdeğerliği “*Dilbilimsel Çeviri Teorisi, Uygulamalı Dilbilimde Bir Deneme*” (A Linguistic Theory of Translation, An Essay in Applied Linguistics) adlı eserinde şu şekilde açıklar:

Düzey/seviye başlığı altında bulunan kavramlardan biri olan *tam çeviri*, çeviri sırasında kaynak metinde bulunan dil öğelerinin bütünüyle erek metinle yer değiştirebilme durumuna denk gelmesiyle yapılan çeviri olarak tanımlanır. Catford, tam çeviriyi bu şekilde tanımlamakla beraber bunun aldatıcı bir ifade olabileceği konusunda da bir hatırlatma yapar, zira tam çeviri beklentisi birçok nedenle karşılanamamaktadır. Bu karşılanamama durumlarında da azami ölçüde dönüştürme yaparak eşdeğerlik sağlanmalıdır. Bu yer değiştirmeler *sessel* (phonological), *yazınsal* (graphological) ve ayrıca *harf dönüştürme* (transliteration) yoluyla da sağlanmaktadır. Catford'un *tam çevirisi*'nin teknik tanımlaması kaynak metnin erek metinle sözcüksel ve dilbilgisel anlamda eşdeğer olarak yer değiştirmesi olarak ifade eder. *Düzey/seviye* başlığı altında ele alınan diğer bir kavram olan *kısmi çeviri*

ise kaynak metin ile erek metnin ögelerin kısmi olarak dönüştürülme düzeyidir. Bu durum yazınsal, sessel, dilbilgisel ya da sözcüksel ögelerden sadece birinin yer değiştirmesi olarak tanımlanabilir (Catford, 1965: 28).

Catford'un çeviri alanına önemli bir katkısı da *çeviri kaymaları* (translation shifts) tanımlaması olmuştur. Bu terminoloji, dilbilimci tarafından kaynak dilden erek dile geçiş sırasında yaşanan sapmaları tanımlamak için kullanılmıştır. Burada *düzey kayması* (level shifts) ve *grupsal kaymalar* (category shifts) olmak üzere iki tanımlama söz konusudur. Düzeyssel kaymalar, dilin belirli bir dilbilgisel düzeyinde bulunan kaynak dil ögesinin erek dile farklı bir düzeyde aktarılması durumudur. Buna örnek olarak kaynak dilde herhangi bir biçim birimin, erek dile bir sözcük olarak aktarılması gösterilebilir. Diller arasındaki zamansal kaymalar da düzeyssel kayma olarak tanımlanmaktadır. *Grupsal kaymalar* ise dört başlık altında ele alınmıştır:

- **Yapısal Kaymalar (Structural Shifts):** Bu tanımlama, kaynak dil ile erek dil arasındaki söz dizimsel değişimleri ifade etmektedir. Buna örnek olarak kaynak metinde başta olan öznenin erek metine geçişte cümlelerin başka bir noktasında olması şeklinde verilmektedir. Bu tür kaymalar her düzeyde gerçekleşebilir. Örneğin; kaynak metinde *Uzun kış gecesi fark ettirmeden geçip gitti* cümlesinin *Fark ettirmeden geçip gitti uzun kış gecesi* şeklinde çevrilmesi gibi.

- **Sınıfsal Kaymalar (Class Shifts):** Bu ifade, kaynak dilde bir cümle ögesinin erek dile farklı bir sınıfa ait öge olarak geçmesi durumu için kullanılmaktadır. Buna örnek olarak kaynak dilde isim olan ögenin erek dile isim dışında farklı bir öge olarak geçişi gösterilebilir. Örneğin; kaynak metinde, *Onun bu sağlam iradesi benim için şaşırtıcı* cümlesinin erek metinde *Onun bu sağlam iradesine şaşıyorum* şeklinde dönüşmesi gibi.

- **Sistem İçi Kaymalar (Intra-System Shifts):** Bu tanımlama, erek dilde kaynak dilin tam karşılığı olmasına rağmen sistem içi değişimi gerektiren durumu ifade etmektedir. Buna örnek olarak bazı dillerde tekil olarak kullanılan sözcüğün erek dile çoğul olarak çevrilmesi ya da bunun tam tersi gösterilebilir (Catford, 1965: 79-83). Örneğin; *Başlar önde içeri girdiler* cümlesinin *Baş önde içeri girdiler* olarak çevrilmesi.

- **Birimsel Kaymalar (Unit Shifts):** Catford, birimsel kaymalar yerine *derece değişimi* (change of rank) terminolojisini de kullanmıştır. Bu kayma türü cümledeki birimlerin nicelik bağlamında değişimi olarak da tanımlanabilir. Örneğin kaynak dilde tek bir sözcük ile ifade edilmiş bir durumun erek dilde birden fazla kelimeyle ifade edilmesidir. Tam tersi durum için de birimsel kayma ifadesi kullanılmaktadır. Ancak her iki durumda yaşanan kayma, farklı terminolojiyle tanımlanmaktadır. Kaynak dilden erek dile geçilirken birim fazlalığı yaşanmış ise bu durum *alt düzeyden üste* (low level to higher) olarak ifade edilir. Eğer kaynak dilden erek dile azalarak geçiliyor ise bu durum *yüksek düzeyden alta* (high level to lower) olarak ifade edilmektedir (Herman, 2014: 34). Örneğin; Rusçada *Новейшая заветная книга* cümlesinin *En yeni fal kitabı* olarak çevrilmesinde alt düzeyden üste birimsel kayma yaşanmıştır. Örnek cümlede kaynak dil Türkçe olarak ele alınırsa yüksek düzeyden alta birimsel kayma yaşanır.

Catford çeviride eşdeğerlik üzerine varsayımlarının yanı sıra, bulunduğu dönemde çeviride çevrilemezlik tartışmasına da değinmiştir. Dilbilimci, bu konuyu dil ve kültür sentezi bir yaklaşımla ele almıştır. Ona göre çeviride çevrilemezlik, kaynak dil metni için işlevsel olarak bağıntılı bir durumsal özelliğin, erek dilin parçası olduğu bir kültürde olmayışı nedeniyle ortaya çıkar. Dilbilimci, çevrilemezliği kaynak dilde bulunan bir kültürel ögenin erek dilde karşılığının olmayışı olarak nitelemektedir. Catford ayrıca çeviride belirsizlik olarak nitelediği durumlardan da söz etmiştir. Dilbilimciye göre belirsizlikler iki gerekçeden ortaya çıkar. İlki, kaynak dilin iki ya da daha çok dilbilgisel ya da sözcüksel ögesinin aynı anlama gelmesi, ikincisi ise herhangi bir, çok anlamlı kaynak dil ögesinin aynı çok anlamlılığının bulunmamasından doğar (Suçin, 2007: 32).

Çeviriye dilbilimsel açıdan yaklaşan bu düşünürlerin ve teorisyenlerin akabinde, Holmes, Wermeer, Reiss, Zohar ve Manttari gibi birçok bilim insanı, çeviriyi bağımsız bir disiplin olarak ele almışlardır.

1.5.2. Çeviriye Çeviribilimsel Yaklaşımlar

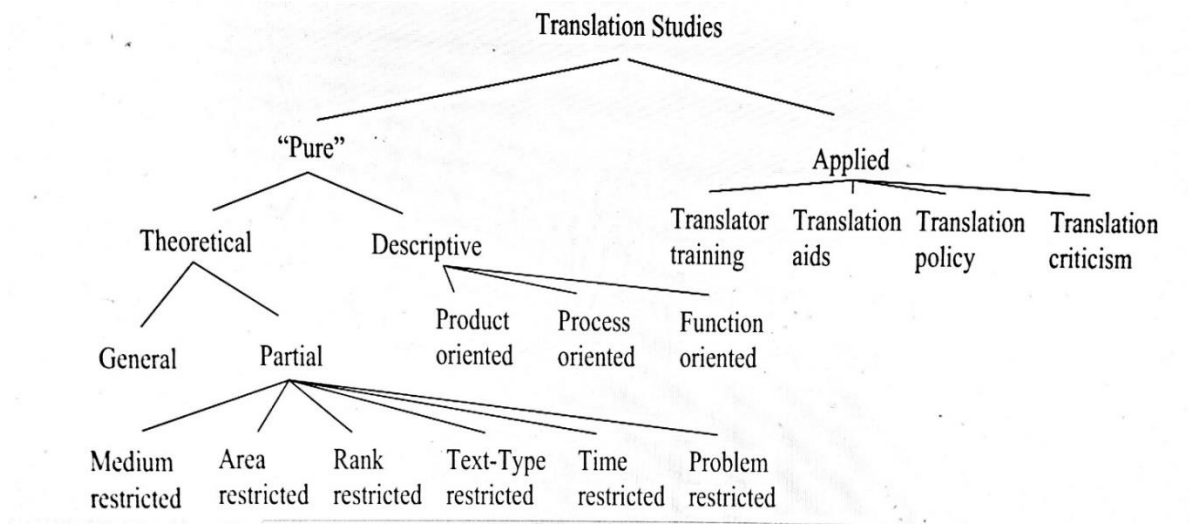
20. yüzyılın ikinci yarısında, çeviribilim alanında ortaya çıkan kavramsal ve yaklaşımsal zenginlik, çevirinin bağımsız bir disiplin olarak bilim çevresine entegrasyonunu da beraberinde getirmiştir. 1970'li yıllardan başlayarak, önceleri dilbilimin alt alanı gibi anılan çeviri, James Stratton Holmes (1924-1986) ile birlikte bağımsız bir disiplin olma

yolunda ilerler. Çeviri, artık birbirini bütünleyen farklı ve tekil kuramlarla, deneysel bir bilim dalı olarak görülmeye başlanmıştır (Stolze, 2013: 181). Bu dönemde, önceki dilbilimsel çeviri tartışmalarının merkezinde olan eşdeğerlik kavramı, yeni yaklaşımlarla birlikte çeviri merkezinden uzaklaşmıştır. Bu süreçte çeviri, işlevsel, betimsel ve erek/kaynak odaklı yaklaşımlar gibi kavramlar üzerinden tartışılmıştır. Çeviriye işlevsel yaklaşımlar farklı düşünürlerin çalışmalarında geliştirilmiştir. Bu çalışmaların ortak özellikleri, çeviriye dilbilimsel kuramlardan ayırarak çeviri etkinliğini iletişimsel ve toplumsal bir eylem olarak tanımlamaktır. Bu yaklaşım kendi içerisinde çeviriye erek ve kaynak olmak üzere iki açıdan değinmiştir. Betimleyici yaklaşım ise çeviri metinlerini inceleyerek, elde edilen bulguları açıklamaya dönük bir yöntemdir (Gürçağlar, 2011: 120-159). Bu açıdan bakıldığında, betimleyici yaklaşım bazı çevrelerce genel bir çeviri kuramı olarak değerlendirilmemektedir. İşlevsel ve betimsel yaklaşımlar çeviribilimciler açısından çeviriye nasıl yaklaşılması bağlamında bir çerçeve oluşturmuştur. Böylelikle her düşünür bu çerçevede farklı düşünceler öne sürmüştür. Çeviribilimin bağımsız bir bilim alanı olarak görülmesine Holmes dışında, Hans Jozef Wermeer (1930-2010), Katharina Reiss (1923-), Justa Holz-Manttari (1936-), Itamar Even Zohar (1939-) ve Gideon Toury (1942-) gibi farklı düşünürler de yaklaşımlarıyla katkı sağlamışlardır.

Amerika’da doğmuş olan Alman asıllı çevirmen ve şair James Holmes, çeviribilimin diğer bilim dalları arasında bağımsız bir bilim dalı olarak yer bulabilmesi için gerekli koşulları betimleyen incelemesi ile bu alanda çalışan bilim insanlarına öncülük etmiştir. Onun çalışması, çeviribilime dönük çalışanların, uygulama alanında betimleyici ve kuramsal sahaya yönelmelerine yardımcı olmuştur (Yazıcı, 2001: 55). Holmes çalışmasında öncelikle çeviri disiplininin geleceğe dönük gelişiminin önünde var olan üç engeli şu şekilde sıralamıştır:

1. Farklı disiplinlerden bilim insanlarının konu üzerine açıklama yapması ve dolayısıyla ortak görüşme kanallarının olmayışı, başka bir ifade ile bilimsel fikir dağınıklığı,
2. Alanın kendine özgü tanımlama sıkıntısı, diğer bir deyişle, çeviribilimin henüz bir isminin olmayışı,
3. Son olarak, bu yeni disiplinin yapısı ve olanaklarıyla ilgili ortak bir görüşün ileriye sürülememesi.

Holmes bu engelleri maddeler halinde sıraladıktan sonra, çeviri disiplininin düzeni ve konsepti üzerine fikirlerini açıklar. Öncelikle bu yeni bilim dalının tanımlama sorununun üstesinden gelmek için bu alandaki çalışmaları “*çeviribilim/çeviri disiplini*” (translation studies) çerçevesinde değerlendirerek alan adlandırması yapar. Akabinde tanımlamış olduğu bu disiplinin, yoğunlukla üzerinde çalışılması gereken iki temel alanın *saf* (pure) (buna kısmen *teorik* de denilebilir) ve *uygulamalı* (applied) olarak belirler (Usaçyeva, 2011: 134-135). *Saf* ve *uygulamalı* olarak belirlemiş olduğu başlıkları şema üzerinde alt başlıklara ayırarak bu yeni disiplinin nasıl çalışması gerektiğini “*Holmes’un haritası*” (Holmes’s map) olarak tanımlanan bir şema ile açıklar:

Şekil 1.1. Holmes’s Map (Chesterman, 2009: 14-15).

Holmes *saf* (pure) olarak tanımladığı çalışma alanını *teorik* (theoretical) ve *betimsel* (descriptive) olmak üzere iki alt başlığa ayırır. Betimsel alan, *ürün odaklı* (product oriented), *süreç odaklı* (process oriented) ve *işlem odaklı* (function oriented) olmak üzere üç alt başlığa ayrılır. *Ürün odaklı* çalışma, çeviri malzemesi olan kaynak metin ve erek metnin dillerinin karşılaştırılıp betimlenmesiyle ilgilidir. Başka bir ifadeyle, çevrilmiş olan metni etki unsurlarına göre karakterize eden kuramları kapsar. *Süreç odaklı* çalışma, çevirmenin çeviriyi yaptığı süreçte gerçekleşen gelişmeleri inceleyen kuramları kapsar. Son olarak *işlev odaklı* yaklaşım ise çeviri metninin erek kitle üzerinde nasıl bir etki oluşturduğunu ele alan kuramları tanımlamak için kullanılmaktadır (Stolze, 2013: 183). Betimsel bölüm, teorik zeminle ve çevirmenle etki içindedir. Bu nedenle betimsel alan teori açısından önemlidir ve bunun alt yapısı teorik alanda oluşturulur. Holmes, *teorik alanı* bütünü kapsayacak şekilde *genel* (general) alt başlıklı çalışma alanına ve ayrıca sınırlı çalışma sahaları olan *kısmi*

(partial) olarak tanımladığı alt başlıklara böler. Kısmi olarak tanımladığı çalışma alanını çeviri alanında belirli durumlara bağlı olarak altı ayrı alt başlığa böler. Şemada görülen başlıklar sırasıyla çevirinin teorik inceleme alanlarını belirtir. Bir, *Ortam-araç/bağlı* (medium restricted) başlığı, çevirinin yazılı, sözlü, makine ve karma gibi alt başlıklarda teorik olarak incelenmesini amaçlar. *Alan/bağlı* (area/restricted) alt başlığı, çevirinin dilbilimsel ve kültürel yönlerinin incelenmesini amaçlar. *Derece/bağlı* (rank/restricted) başlığı, metnin sözcüksel ve tümce bağlamında teorik incelemesini yapar. *Metin/bağlı* (text-type/restricted) başlığı, metnin türünü ele alır. *Zaman/bağlı* (time/restricted) başlığı altında, metnin çağdaş metin ve tarihsel metin arasındaki farklılıklarının karşılaştırılarak incelenmesi yapılır. Son olarak, *sorun/bağlı* (problem/restricted) başlığı ise, bazı olgu ve kavramların çevirisinde karşılaşılan sorunları inceler ve çözüm üretir (Pardo, 2013. 11-14).

Holmes *uygulamalı* alt başlığını ise üç temel inceleme alanı ve bir de *eleştiri* (criticism) olmak üzere dörde ayırmıştır zira Holmes'a göre çeviri o dönemde yeterli derecede tartışılıp eleştirilmemektedir. Uygulamalı bölümün inceleme alanlarından *çevirmen-eğitimi* (translator-training), ikinci dil edimi ve çeviri eğitimi üzerine yoğunlaşır. Ayrıca, spesifik olarak çevirmenlikte ikinci dilin eğitime ve bu dilin algılanması üzerine yoğunlaşır. *Çeviri yardımcıları-araçları* (translation aids), sözcüksel, terminolojik ve dilbilgisel öğeleri çeviriye yardımcı araç olarak kabul eder. *Çeviri politikası* (translation policy) başlığı altında, çevirmenin geniş anlamda toplumdaki rolü ve yeri, ayrıca çeviri etkinliğinin ve bir ürün olarak çeviri metninin tanımlanması ve tanıtılması hedeflenir. Çeviri alanında elde edilen bilgi ve gelişmelerin bu alanda çalışan düşünürler tarafından diğerlerine aktarılması amaçlanır. Ve son olarak *çeviri eleştirisi* (translation criticism), çevirilerin gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi konuları üzerinde durur (Panou, 2013: 2). Holmes, uygulamalı alan olarak tanımladığı bu dört başlığın bir bütün olarak göz önünde tutulup değerlendirilmesi gerektiğini, zira burada her alanın bir diğerini tamamlayıcı görevi bulunduğunu belirtir. Böylelikle Holmes her detayını ayrı başlıklar altında dizgesel olarak ele almış olduğu bu çalışma ile çeviribilimin bağımsız bir disiplin olarak tanımlanması adına ilk adımı atmış olur. Holmes, yukarıda *Holmes map* olarak adlandırdığı şemasında çeviri üzerine yapılan ve yapılacak çalışmaların hangi kuramsal çatı altında tanımlanabileceğini dizgesel olarak açıklamıştır. Holmes'un başlattığı bu süreç başka düşünürler için esin kaynağı olmuştur. Çeviri mekanik bir şekilde bir dilin başka bir dile geçişi olarak ele alınma şeklinden yeni bir zemine kaymıştır (Pardo, 2013: 11-14).

Aynı dönemlerde Holmes'un ileri sürdüğü görüşler koştunda, Gideon Toury ve Even Zohar gibi çeviribilim kuramcıları yazın çevirisini betimleyici kuram bakımından bütünlüeyici anlamda ele alırlar. Bu kuramcılar, öncelikle kuramsal düzlemde yeni açılımlar gerçekleştirirler. 1970'li yıllardan başlayarak 80'lere kadar yapılan bu çalışmalar betimleyici çeviri araştırmaları olarak tanımlanır (Gürçağlar, 2011: 128-129). Bu dönemde yaygın olarak çeviriye kaynak ve erek olmak üzere iki tür yaklaşım bulunmaktadır. Çeviri ediminde çıkış noktası olarak Zohar ve Toury, sadece erek dili ve kültürü temel alarak çeviri yapma önsel kavramına karşı çıkarlar. Bu şekilde kuralcılık tehlikesinden kaçınmak ve çevrilmiş olanın bilimini yapmak isterler. Onlara göre çevrilmiş olanın bilimini yapmak, erek metinler arasında ayırım yapmaksızın metni irdelemektir. Bu da, salt çevrilmiş metinleri temel almayı gerektirmekte ve kaynak metinlerle doğrudan bir karşılaştırmaya gidilememesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle, belli kuramlardan, kural koyucu yaklaşımlardan yola çıkarak değil, erek metnin, var olan somut olgular ışığında ele alınması gerektiği düşüncesidir. Bu sav, çevrilmiş olan bir metni, kaynak kültürden çok erek kültürün bir ürünü olarak kabul etmek üzerine kuruludur. Çünkü çeviri, erek dilin/yazının oluşturduğu çoğul-dizge içinde yer alan bir dizgedir. Dolayısıyla, çeviri yapıtları tıpkı erek yazındaki başka metinler gibi, farklı düzlemlerdeki erek yazın ve ekin dizgesinin bir parçası durumundadırlar (Yücel, 2007-a: 154-155).

Betimleyici çeviri araştırmaları, aynı dönemde Even Zohar tarafından ileri sürülen *Çoğul Dizge Kuramı* (Polysystem Theory) için temel oluşturmuştur. Kuram, adından da anlaşıldığı gibi, birçok seviyede farklı öğelerin bir yapıda sistematik olarak etkileşiminin bütünü olarak tanımlanmıştır. Çoğul dizge kuramı büyük ölçüde Rus biçimcilerin ve Çek yapısalcılarının yapmış olduğu çalışmalardan esinlenerek oluşturulmuştur. Kuramın amacı toplumsal dönüşüm içinde kültürel üretimin, bilhassa edebiyatın önemini vurgulamaktır. Çoğul dizge kuramı birbiriyle kesişen ve kısmen örtüşen, farklı seçeneklerden yararlanan, üyeleri birbirine bağımlı olarak yapılandırılmış bir bütünü teşkil eden çoğul bir dizge olarak tanımlanır. Başka bir ifadeyle edebiyat, siyaset, eğitim, medya gibi dizgelerin tümü birbiriyle etkileşim içindedir ve çeviri etkinliği de bu etkileşim içinde bir sistemdir (Gürçağlar, 2011: 128-129).

Çeviride betimsel yaklaşımın yazın ağırlıklı olması, Avrupa ve İsraili bir grup çeviribilimcinin çeviriye karşılaştırmalı edebiyatın bir dalı olarak tanımlamasıyla da başlar. Özellikle Almanca konuşulan bölgelerde yaygın olan bu yaklaşımın öncüleri çeviribilimci

Andere Alphons Lefevere (1945-1996), karşılaştırmalı edebiyat bilimci ve çeviri kuramcı Jose Lambert (1941-), karşılaştırmalı dilbilimci Theo Hermans (1948-), karşılaştırmalı edebiyat bilimci Sussan Bassnett (1945-) ve İsraili çeviribilimci Gideon Toury'dir. Bu yaklaşımı benimseyen bir grup araştırmacı “*Edebi Çalışmaların Manipülasyonu, Edebi Çeviriler Üzerine İncelemeler*” (The Manipulation of Literature Studies in Literary Translation) adlı makale serisini yayımlamışlardır. Bu makale kitabının ismiyle anılan bu düşünürler Manipülasyon Okulu olarak adlandırılmışlardır. Bu tanımlama onların çeviriye yaklaşımıyla ilgili ipucu da vermiştir. Theo Hermans bu makale serisinin önsözünde “*Erek edebiyatın bakış açısından bakılırsa, tüm çeviriler kaynak metnin belli bir amaç için kısmi derecede de olsa manipüle edildiğini gösterir*” ifadesine yer verir. Bu ifadeyle bu düşünürler *eşdeğerlik* kavramı yerine *manipülasyon* kavramını benimsemişlerdir. Bu yönüyle betimleyici yaklaşımın ve *edebi çoğul dizge kuramı* (literary polly system) olarak tanımladıkları *çoğul dizge kuramının* başka bir ayağını oluşturmuşlardır (Suçin, 2007: 41).

Çoğul dizge kurgusunda bazı ikili karşıtlıklar da bulunur. Bu karşıtlıklar merkez ve çevre olarak tanımlanır. Bunlar stabil değil, devingen olgulardır. Kuram, doğası gereği birden fazla merkeze ve çevreye sahiptir. Bu dizgeler, kendi aralarında Zohar'ın *transfer* olarak nitelediği *alışverişler* gerçekleştirirler (Gürçağlar, 2011: 128-129). Zohar, çoğul dizge kuramını heterojen ve dinamik bir sistem olarak şu şekilde tanımlar: “*Çoğul dizge kuramı, temelde dinamik yapısalcılığın devamıdır. Bu kuram dinamik, heterojen ve açık bir yaklaşımdır. Çoğul dizge kuramı uzun zaman üzerinde yoğunlaşmayı gerektirecektir. Bu kavramı ilk olarak 1970’de, bir esere estetik olarak yaklaşım yargısını engelleyen, geleneksel sanatsal yaklaşımdan doğan yanlışların üstesinden gelmek için aklımdan geçirdim. Çoğul dizge sadece terminolojik bir kavram değildir. Kavram, heterojen ve dinamik olarak, eş zamanlı (synchronistic) yaklaşımın tersine bir yaklaşımdır. Bu yönüyle daha karmaşık ve çok yönlü yapısal bir yaklaşımdır. Çoğul dizge kuramı, ayrıca homojen tekdüze yaklaşıma karşı dizgesel bir işlevsel yaklaşımın altını çizer*” (Even-Zohar, 1990: 13).

Çeviribilimde betimleyici çeviri yaklaşım düşünürlerinden bir diğeri de Gideon Toury'dir. Çeviribilimde Zohar ile birlikte başlatmış oldukları yeni arayışları Toury sürdürmüştür. Gideon Toury de ağırlıklı olarak çoğul dizge çerçevesinde çalışmıştır. Ancak Zohar yazın alanına yoğunlaşmışken, Toury'nin çalışmaları genel anlamda çeviri alanındadır. Toury'e göre çoğul dizge kuramı çeviribilim için kilit rol oynamaktadır.

Deneysel bir bilimde, betim önemli bir yere sahiptir, çünkü ancak gözlemlenen verilerin çözümlenmesiyle betimsel çıkarımlarda bulunulabilir (Stolze, 2013: 183-184). Gideon Toury çeviribilim araştırmalarında betimleyici yaklaşıma 1980 yılında yayımlanan “*Bir Çeviri Kuramının Peşinde*” (In Search of a Theory of Translation) çalışmasında ve daha sonra 1995 yılında yayımladığı “*Betimleyici Çeviri Araştırmaları ve Ötesi*” (Descriptive Translation Studies and Beyond) isimli çalışmasında değinmiş ve konuyu farklı bir zemine taşımıştır. Toury, betimleyici yaklaşımda *varsayılan çeviri* kavramını ileri sürmüş ve bu kavramla çeviri ürününü tanımlamaya çalışmıştır. Toury için çeviri, erek kültürde hangi nedenle olursa olsun çeviri olduğu varsayılan ya da çeviri olduğu sonradan varsayılan her tür metindir. Başka bir ifadeyle Toury, çeviriyi tanımlayacak kriterleri sunmak ve bir metne çeviri denebilmesi için bu metin ile kaynak metin arasında ne tür bir ilişki olması gerektiği üzerinde durmak yerine, tanımı tersine çevirir ve erek kültürün çeviri saydığı ya da ortaya çıkan verilerle, yani çeviri metninin aslının keşfedilmesiyle çeviri olduğu anlaşılan her türlü metne çeviri denebileceği sonucuna varır (Gürçağlar, 211: 134). Toury’nin betimlemeye, uygulama alanındaki kuralları saptamak üzere çeviri sürecinden değil, çevirilerin erek ekindeki işlevinden girmesi, çeviriye devingenlik kazandırmıştır. Toury, çeviri sürecini çevirinin erek ekindeki işlevlerinin belirlediğini ileri sürerek, çeviri süreçlerinin somut verilerden yola çıkarak saptanabileceğini belirtmiştir. Çeviriyi başlatanın kaynak ekin değil erek ekin olduğu düşünülecek olursa, erek ekinin kendi dizgesinde tespit ettiği bir eksikliği çeviri yoluyla kapatma ya da bir yenilik getirme kararını kendisinin verdiği görülür. Toury’e göre, erek ekine giren çeviriler, bir süre ekin dizgesinde çevresel konumda kalsalar da, erek ekinin devingen yapısı düşünüldüğünde, bir süre sonra çeviri, erek ekinde merkez konuma gelebilir (Yazıcı, 2005: 131).

Betimleyici yaklaşım kuramcılarının çeviri alanında ileri sürmüş oldukları başka bir kavram da *normlar* kavramıdır. Çeviride norm kavramı ilk olarak Çek edebiyat kuramcısı, edebiyat tarihçisi ve çeviri kuramcısı Jiri Levy (1926-1967) tarafından ileri sürülse de Even Zohar ve özellikle Gideon Toury tarafından güçlendirilmiştir. Toury normları, çevirinin öğrenilen sosyal bir aktivite olduğunu belirtmiş olduğu şu açıklamasına dayandırır: “*Çevirmenlik sosyal yapı içerisinde bazı etkinliklerin yerine getirilmesi için, toplum tarafından tahsis edilmiş, kendine özgü terminolojisi olan bir pratisyenlik/uygulayıcılık gibi görülmelidir. Uygun tutumun belirlenmesi ve bu tutumlar arasındaki etkileşime uygun hareketlilik için normlar, kültürel çevrede bir çevirmen olabilmek için öncelikli gerekliliktir*”. Çeviri normları, çevirmen tarafından üstlenilen, genellikle erek kitleyi

merkeze alan sosyal çevre etkinlikleri olarak tanımlanır. Toury, normları sosyolojiye dayandırarak, şunları ifade eder: “*Toplum tarafından paylaşılan değerlerin ve fikirlerin çevirisi, neyin yanlış ya da doğru olduğu, neyin yeterli ya da yetersiz olduğu, pratik alanda neyin çevirileceği ya da çevirilemeyeceği gibi, özel bazı durumlarda müsamaha edilebilecek sınıflandırmanın önceden belirlenmesidir*”. Toury için çeviri alanındaki normlar, sosyal düzeni sağlayan, davranış üreten, davranışı belirleyen ve etkileyen faktörlerdir. Normlar aynı zamanda sosyalleşme aracılığıyla elde edilir (Brownlie, 1999: 7-8).

Gideon Toury “*Çeviri Teorisi Arayışında*” (In Search of a Theory of Translation) adlı eserinde çeviriyi yönlendiren soyolojik normları üç başlık altında toplar:

Öncül normlar (initial norms): Çevirmenin çeviri etkinliğine başlamadan önce metnin kaynak odaklı mı erek odaklı mı olacağına dönük karardır.

Süreç öncesi normlar (preliminary norms): Çevirinin hangi dilden yapılacağı, dönem ve erek ekin dikkate alınarak çevrilecek kaynak metin seçimi üzerine verilecek kararları kapsar.

Süreç içi normlar (operational norms): Çevirmenin çeviri sürecinde hangi unsurları değiştirip hangilerini koruyacağıyla ilgili kararları aldığı aşamadır. Bu süreç kendi içinde *matriks/ana normlar* (matricial norms) ve *metinsel-dilbilgisel normlar* (textual-linguistics norms) olmak üzere iki alt başlığa ayrılır.

Matriks/ana normlar (matricial norms): Çeviri metnindeki ekleme, eksiltme ve dipnotları dikkate alarak, kaynak metnin çeviri sürecinde erek metnin biçimsel özelliklerine göre değerlendirilmesi sürecidir. Başka bir ifadeyle çeviri süreci ve sonucunda kaynak ve erek metinlerin, biçimsel bağlamda karşılaştırılma sürecidir (Ece, 2007: 53, Bulut, 2015: 391).

Metinsel-dilbilgisel normlar (textual-linguistics norms): Bu süreçte metin ve dilbilgisel seçim üzerine odaklanılır.

Itamar Even-Zohar ve Gideon Toury’nin öncülüğünü yaptıkları betimleyici yaklaşımda, *eşdeğerlik* belirleyici bir kavram değildir. Bunun nedeni ise bu yaklaşımda amacın benzerlikleri ortaya çıkartmaya dönük olmamasından kaynaklanmaktadır. Ancak

Toury *eşdeğerliği* değişmeyen ile değişen arasında bir denge olarak görmüştür. Bu bağlamda eşdeğerlik, betimleyici yaklaşımlar için çeviride ulaşılması gereken bir amaç değil, denge görevi gören bir araç niteliğindedir. Ayrıca Toury ekinel farklılıklardan kaynaklı olarak eşdeğerliği *kabul edilebilirlik* (acceptability) ve *yeterlilik* (adequacy) uçlarından oluşan, soyut ve göreceli bir kavram olarak tanımlamıştır. Buna göre eşdeğerlik, önceden belirlenen kaynak ya da erek ekine yakınlık değerleriyle koşuttur. Bu bağlamda kaynak ekine yakınlık *kabul edilebilirlik*, erek ekine yakınlık ise *yeterlilik* olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifade ile her çeviri önceden belirlenmiş normlarla yapılan çeviri sayılarak *kabul edilebilirlik* kavramı ile değerlendirilirken, *yeterlilik* kaynak metnin, metin içi ve metin dışı ilişkilerinin çeviride olduğu gibi korunabilmesi olarak değerlendirilir (Bulut, 215: 391, Yazıcı, 2010: 133).

Holmes'den sonra çeviribilimin özgün bir bilim dalı olma süreci göz önüne alındığında, kuramsal açıdan çeviriye betimsel yaklaşanların dışında, işlevsel olmarak ele alan yaklaşımlarda mevcuttur. İşlevselciler yaklaşımlarını çevirinin çok yönlü ve aktif bir etkinlik olduğu temeline dayandırırılar. Bu yaklaşıma göre çeviri, amacı olan bir etkileşimdir; kişiler arası bir etkileşimdir; iletişimsel bir etkileşimdir ve son olarak kültürler arası ve metinler arası bir işleve sahiptir. İşlevsel yaklaşım bir gurup bilim insanı tarafından savunulmuştur. Betimsel yaklaşımda çoğul dizge teorisi ön plana çıkarken İşlevsel yaklaşımda Skopos kuramı ön plandadır. Başka bir ifadeyle, çeviriye işlevsel yaklaşımların tümü dönemin başlıca işlevsel kuramı olan *Skopos teorisinin* (Skopos theory) alt bölümü niteliğindedir ve teoriyi farklı aşamalarda savunmuşlardır. Bu yönüyle Skopos işlevsel yaklaşımın organik bir bütünü gibidir. Skopos teorisi farklı bilim insanları tarafında şu dört başlık altında savunulmuştur.

1. Katharina Reiss, *Çeviri eleştirisinin sınıflandırılması* (The functional category of translation criticism)
2. Hans J. Vermeer, *Skopos teorisi ve ötesi* (Skopos theory and beyond)
3. Justa Holz-Manttari *Çeviri etkinliği teorisi* (The theory of translational action)
4. Christiane Nords *İşlev artı sadakat prensibi* (Function plus loyalty principle) (Xiaoyan, 2012: 20192).

Vermeer ve Reiss, Skopos teorisini 1984 yılında kaleme almış oldukları “*Çeviri Etkinliğinde Genel Bir Kurama Doğru*” (Towards a General Theory of Translational

Action) adlı çalışmada detaylandırmışlardır. Söz konusu eserde kuramın temelleri şu cümlelerle açıklanmaktadır: “*Skopos, erek okuyucu bilinmediği sürece tanımlanamaz. Zira erek kitle bilinmediğinde, belirlenmiş işlevin onlar için anlamlı olup olmadığına karar vermek imkansızdır*” (Vermeer, Reiss 1984: 85-86). Vermeer ve Reiss Skopos kuramını ileri sürerken geleneksel kuralların dışına çıkmıştır. Vermeer ise bu bağlamda Skoposun işlevsel yönünü şu şekilde tanımlamıştır: “*İşlevsel teoriye göre her etkinliğin bir amacı vardır ve çeviri de bir etkinlik olduğuna göre çevirinin de bir amacı (skoposu) vardır*” (Xiaoyan, 2012: 20190-2193).

Çeviri sürecinin işleyişini merkez alan Hans J. Vermeer, Skopos çeviri teorisinde, çeviriyi biçimlendiren kararlardan başlayarak çeviriyi etkileyen öznel etkileri göz önünde bulundurur. Başka bir ifadeyle, Skopos kuramında bir çevirinin değerlendirilmesi bağlamında, çeviri etkinliğinin öncesindeki, çeviriye ilişkin kararların da göz önünde tutulması önemlidir. Bundan dolayı her çevirinin yapılış amacının çevirmene ve çeviri görevini çevirene veren kişilere/kurumlara bağlı olarak sorgulanması, her çevirinin önsel (bir denemeye dayanmayan ve akıl yordamıyla bulunan) bazı kararlardan ayrı düşünülemeyeceği anlamını taşımaktadır. Bu açıdan bu kararların çeviri ürününe nasıl yansımaları gerektiği konusu da önemlidir. Bu nedenle skopos yaklaşımına göre bir çeviri eleştirilirken, öncesinde çevirinin hangi amaçla yapıldığı ve çevirinin erek kültürde istenilen işlevi yerine getirip getirmediğinin değerlendirilmesi ön planda tutulur. Ancak bir eleştirmenin bunu yapabilmesi için elinde bazı somut ipuçlarının bulunması kaçınılmazdır. Aksi durumda, bir çevirinin hangi amaçla çevrildiğini kestirmek güçleşecektir. Benzer durum bir çeviri metninin erek kitle üzerinde bıraktığı etki için de geçerlidir. Zira çevirinin hangi amaçla yapıldığı, okuyucu üzerinde bıraktığı etkinin analizi için de gereklidir. Vermeer, çeviride dikkat çekici yinelemelerin ve kaynak metne göre farklılıkların çevirinin amacına ve başka bir takım özelliklerine dair bilgiler hakkında ipuçları verebileceğine inanmasına rağmen, profesyonel bir çevirmenin, çevireceği metnin başında, çevirinin amacı gibi birtakım bilgileri içeren bir önsöz yazması gerektiğine dikkat çekmiştir (Yücel, 2007-b: 51-52).

Vermeer ve Reiss “*Çeviri Etkinliğinde Genel Bir Kurama Doğru*” adlı yapıtlarında Skopos kuramının ve işlevsel yaklaşımın tüm çeviriler için geçerli olan temel kurallarını altı başlık altında açıklamışlardır. Vermeer ve Reiss açıklamış oldukları bu kurallarda çeviri metnini “*translatum*” olarak tanımlarlar (Xiaoyan, 2012: 2192).

1. Çeviri metninde (translatum) amaç (skopos) belirleyici etkindir. Başka bir ifadeyle çevrilecek metnin hangi yöntem ve stratejiyle çevrileceği erek metinde amaçlanan işleve bağlı olmalıdır.
2. Çeviri metni, kaynak metin ve kaynak dilden erek dile ve erek metne kültür niteliğinde bilgi iletimi olmalıdır.
3. Çeviri metni tekrar kaynak dile çevrilebilir nitelikte olmamalıdır. Çeviri metni ve kaynak metin, çeviri etkinliği sonunda birbirinden farklı metinlerdir.
4. Çeviri metni kendi içinde tutarlı ve anlaşılır olmalı ayrıca erek kültüre uyumlu olmalıdır.
5. Çeviri metni kaynak metinle uyumlu olmalıdır. Çevirmen tarafından kaynak dilden erek dile bilgilerin geçişi sırasında bilgi kaybı yaşatılmamalıdır. İçerik bağlamında metinler arası uyumluluk olmalıdır.
6. Sayılmış olan beş kural “*skopos*” hiyerarşisi altında uygulanmalıdır (Jensen, 2009: 15-16).

Skopos kuramı geniş kapsamlı ele alınacak olursa modern sistemin pazar kültürüne koşut bir yaklaşımla iş, işveren ve uzman olarak değerlendirilen çevirmenden oluşan bir sistem bütünü gibi ele alınabilir. Çünkü bu sisteme göre çeviri metninin amacı kadar çevirmenin ve çevirmene görevi verenin amacı da önemlidir. Vermeer’e göre *amaç*, çevirmenin belirlediği son nokta olan ereğe ulaşmak için yerine getirilen bir dizi eylemden oluşmaktadır. Buna göre çevirmen, işveren ve alıcı arasında çeviri süreci öncesinden başlayarak, çeviri süreci içinde alınan kararların ve buna uygun şekilde uygulanan eylemlerin tümünün bir amacı olup bu amaçlar dizisi, çeviri etkinliğinde ereğe ulaşmada geçirilen evreler bütünü olarak değerlendirilir (Yazıcı, 2005: 147). Çeviriye dilbilimsel yaklaşımlar ve çeviribilimsel yaklaşımlar arasında şöyle bir sonuca varılabilir. Dilbilimsel yaklaşımlar konusunda bilhassa Nida, çeviriyi eşdeğerlik amaçlı dilbilgisel bir kodlama ve kod çözme işlemi gibi ele almıştır (Samkov, 2011: 142). Çeviribilimsel yaklaşımlara bakıldığında ise, bunların ortak özelliklerinin erek odaklı oldukları ve eşdeğerliği merkeze almayan bir tutuma sahip oldukları görülmektedir. Vermeer’in işlevsel yaklaşımı olan Skopos teorisinde, *kabul edilebilirlik* ve *yeterlilik* kavramları *eşdeğerlik* kavramı yerine tercih edilmiştir. Eşdeğerlik kavramı, Zohar’ın betimsel yaklaşımı çoğul dizge teorisinde ve diğer betimsel yaklaşımçı çeviribilimcilerin çalışmalarında merkezi konumdan çıkartılmıştır. Eşdeğerliğin yerine kullanılan *manipülasyon* terimi, her çeviride bilinçli ve

dizgesel bir değiştirmenin yaşandığı temeline dayandırılmıştır. Zira bu yaklaşıma ve genel olarak çeviribilimsel yaklaşımlara göre çeviri bir amaca göre yapılmaktadır (Kerr, 2011: 18).

Bütün bilim dallarında olduğu gibi çeviribilimde de kuramlar kadar terminolojik gelişimi de önemlidir. Antik Çağ’dan başlayarak günümüze kadar çeviri etkinliğinde kuramlar ve kavramlar konusunda birçok dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşümlerin eşdeğer, yeterli, uygun ya da çeviride spesifik bir amaca ulaşma yolunda bir yöntem arayışı olduğu söylenebilir. Bu sadece bir yöntem arayışı değil, çeviri etkinliğini ya da bu etkinlik sırasında oluşan bazı durumları tanımlama çabasıdır. Çeviri etkinliğinde eşdeğer çeviriye ulaşmanın önündeki en büyük engel, ekinsel ve dilsel uyumsuzlıklardır. Bu bağlamda çeviri alanında çalışanlar için çeviri sırasında oluşan bu uyumsuzlıklar önemli bir tartışma konusu olmuştur ve bu uyumsuzluğu tanımlama gerekliliği doğmuştur. Dilbilimci ve çeviribilimciler bu durumu *lacuna* terimi ile ifade etmiştir. Bu kavram da çeviribilim açasından *eşdeğerlik*, *yeterli çeviri*, *çevrilebilirlik/çevrilemezlik*, *manipölasyon* ve alana özgü diğer terimler kadar önemle ele alınmıştır. Bu nedenle, 20. yüzyıl çeviribilim tarihi ele alınırken bu kavrama da değinilmesi önemlidir.

Etimolojik olarak Yunancadan Latinceye ve daha sonra İngilizceye geçmiş olan *lacuna* kavramı *boşluk*, *eksiklik* anlamına gelmektedir. Terim ilk olarak Kanadalı dilbilimciler Jean Paul Vinay ve Jean Darbelnet’in Fransızca olarak yazmış oldukları ve Juan C. Sager ve M. J. Hamel’in İngilizceye çevirdiğı “Çeviri için Bir Yöntembilim” (A Methodology for Translation) isimli makalede kullanılmıştır (Anokhina, 2013: 166-169). Vinay ve Darbelnet bu terimi makalelerinde şu cümle içinde kullanmışlardır: “Çevirmen de ayrıca erek dilde uygun öğelerle yeri doldurulabilecek boşluğu/*lacuna*’yı fark edebilir” (Vinay, Darbelnet, 2000: 84). Devam eden yıllarda Avustralyalı çeviribilimci ve kültürler arası etkileşim üzerine çalışmalarıyla bilinen Anthony Pym (1956-), bu terimi çeviri ve kültürel bağlamda ele almıştır. Pym *lacuna* terimini, *karanlık* ve *belirsiz*, *boş bir alan* ve *zor anlaşılır bir öge* olarak tanımlamıştır. Ancak Pym, terimi bu şekilde tanımlamasına rağmen her metnin çevrilebilirliğini savunmuştur (Katsiaryna, 2014: 46-47). *Lacuna*, başlarda sadece çeviri alanında *eşdeğer olmayan* ya da *çevrilemeyen* anlamında kullanılmıştır. Ancak daha sonra dilbilim, karşılaştırmalı dilbilim ve kültürdilbilim alanlarında da benzer anlamda kullanılmıştır. Terim, diller bağlamında genel görünyeyle değerlendirildiğinde, bir dilde var olan bir kavramın ya da olgunun, diğer bir dilde bulunmayışını ifade eder. Bazı metinlerde ayrıca *random notes in speech patterns* ya da *accidental gap* veya *lexical gap* olarak da

ifade edilmektedir. Terim, çeviri alanında ise bilhassa bir kültüre has kelimelerin erek metne çevirisi sırasında çevrilememe durumunu, boşluğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. *Lacuna* teriminden sözlüksel ve sözcüksel yetersizlik anlaşılabileceği gibi, çeviri sırasında bir edebi metnin biçim ve estetik anlamda eşdeğer olmayışı da anlaşılabilir. Bu bağlamda çevirmenin görevi, yazar ve erek dil okuyucusu arasında sadece söz dizimsel ve ekinsel kayıplara değil, ayrıca biçimsel ve estetik *lacunaya* da mahal vermeden azami ölçüde eşdeğer çeviriyi sağlamaktır (Bulgakova, 2013: 188).

Lacuna, dil ve kültür alanında tartışılan bir terim olarak 1981- 2009 yılları arasında, dilbilimci ve göstergebilimci Yuri Sergeyeviç Stepanov (1930-2012), ruhdilbilimci, filolog ve yazar Yuri Aleksandroviç Sorokin (1936-2009), tarihçi, doğubilimci ve teolog Aleksey Vladimiroviç Muravyov (1969-) gibi bazı Rus bilim insanları tarafından da kapsamlı olarak ele alınmıştır (Anokhina, 2013: 169). Bilim insanları arasında yaklaşımlarda bir takım farklılıklar olsa da *lacuna* dil, kültür ve diğer alanlarda, iki olgu arasındaki örtüşmemeyi ifade etmek için kullanılmıştır. Stepanov *lacunayı* dil bağlamında iki temel başlık altında açıklamıştır:

1. Tam/kesin olanlar (bir dilde var olan bir olgu ya da kavramın başka bir dilde bütünüyle eşdeğer karşılığı olmayanlar),
2. İzafi olanlar (iki dil ve kültür arasında sözcüğün genel anlamda kullanım sıklığına göre belirlenenler, başka bir ifadeyle, iki dilde var olan ancak birinde diğerine oranla az kullanılanlar).

Muravyov bu iki başlığa ek olarak dört yeni tanımlamayla kavramı daha da genişletmiştir ve daha spesifik alanlara yaymıştır. Muravyov'a göre *lacuna*, *vektörel*, *biçimsel*, *etnografik* ve *çağrışımsal* olmak üzere dörde ayrılır. Muravyov'a göre bu dört alanda eşdeğer olmayan durumlar yaşanır. Düşünürler arasında terime yaklaşımlar farklı olsa da, dilbilimciler ve farklı alanlardan bilim insanlarının *lacunayı* genel anlamda *dilsel lacuna* ve *kültürel lacuna* olmak üzere iki başlıkta genişletip açıklamaya çalıştıkları gözlemlenmektedir:

Dilsel lacuna sözcüksel, biçemsel ve dilbilgisel olmak üzere üç başlık altında tanımlanmıştır.

- *Sözcüksel lacuna*, iki dilden birinde bir olguyu karşılayan sözcüğün bulunmaması ya da bulunsa bile, anlamı bütünüyle karşılayamaması durumunu ifade eder.
- *Biçemsel lacuna*, dillerin kendine özgü deyim ya da benzeri açılardan örtüşmemesi durumunu ifade eder.
- *Dilbilgisel lacuna* ise dillerin dilbilgisel kurallar bağlamında örtüşmemesi anlamında kullanılmaktadır.

Kültürel lacuna, entnografik, psikolojik ve davranışsal olmak üzere üç açıdan ele alınmıştır. *Davranışsal lacuna* zaman zaman *kinesic lacuna* olarak da ifade edilir. *Kinesic* vücut dili anlamında kullanılmaktadır (Kurdyukova, Harçenkova, 2014: 68-71).

- *Etnografik lacuna* bir dilde var olan yerel kültürle bağlantılı sözcüklerin eksikliği durumunda söz konusudur.
- *Psikolojik lacuna* daha çok bir ulusun algı noktasıyla ilgili uyumsuzluklar durumunda orataya çıkan türdür ve bu nedenle *ulusal-psikolojik lacuna* olarak da tanımlanır.
- *Davranışsal lacuna (kinesic)* ise her halkın kendine özgü jest ve mimik gibi vücut dili kullanımlarının örtüşmemesi anlamında kullanılmaktadır (Steksova, Lavrentyeva, 2009: 195-196).

Lacuna kavramı çeviri alanında bütünsel bir iletişimi kapsayabilecek şekilde ele alınmıştır. Bu kavram üzerine yapılan çalışmalar, eşdeğerlik ve diğer bazı kavramlardan farklı olarak, çeviri sırasında ortaya çıkan uyumsuzluğu incelemiştir. Bu örtüşmemenin nedenleri ya da sonuçları göz önüne alınarak, çeviri sırasında kültür farkı nedeniyle ortaya çıkan kayıplardan nasıl kaçınılacağı araştırılmıştır. Bu anlamda *lacuna* kavramı, çeviri alanına eşdeğerliğe ulaşma bağlamında pratik ve teorik anlamda büyük katkı sağlamıştır (Bulgakova, 2013: 188).

Çeviri alanında yüzyıllardır devam eden çalışmalar, nihayetinde çeviri etkinliğinin bilim dünyasında bağımsız bir bilim olarak anılmasını sağlamıştır. Bu uzun süreçte ele

alınan çalışmalar her gün yeni kuramsal ve kavramsal eklemelerle devam etmiştir ve halen etmektedir. Böylelikle 20. yüzyıla ve günümüze gelindiğinde sosyal bilimlerde bağımsız bir disiplin olabilmenin gerekliliğı olan kavramsal ve kuramsal haznenin yeterliliğı şartı, genç bir bilim dalı olan çeviribilimde de yerine getirilmiştir. Zira her bilim dalında olduğı gibi, bu genç bilim dalı da gelişmini ara vermeden sürdürmektedir, bilindiğı gibi her ne sürülen kuram onu destekler ya da ona karşı çıkar nitelikte bir kurama gebedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TRANSFORMASYON TEORİSİNİN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Transformasyon Teorisi ve Eşdeğerlik

Çeviribilimciler ve dilbilimciler, eşdeğerlik kavramını tanımlamaya çalışırken bir yandan da çevirmenin maksimum ölçüde eşdeğer çeviriye ulaşabileceği yöntem arayışına girmişlerdir. Bu bağlamda çeviride transformasyon teorisi de eşdeğer çeviriye ulaşma amacıyla ortaya konmuş bir çabadır. Teori, eşdeğer çeviriye ulaşmak için kaynak metnin dil öğelerini bir dizge içerisinde erek metne dönüştürme yöntemidir (Gorbaçov, 2013: 28). Kuramın oluşumunda, diğer normlara oranla dilsel normlar daha baskın gelmektedir. Teori, dil birimleri arasında değişim ve dönüşümleri ele alarak, çevirinin böyle bir yöntemle daha dinamik nitelikte eşdeğerliğe ulaşabileceğini savunmaktadır. Tek dil içerisinde dil birimlerinin yer değiştirerek sonsuz sayıda cümle üretebileceği temeline dayandırılan bu teori, çevirinin öğeleri olan kaynak dil ve erek dillerin, dil birim öğelerinin değişimiyle benzer şekilde cümle üretebilme dinamiği olabileceğini savunur. Transformasyon teorisi bir söz dizimsel sistemin birçok alt söz dizimsel sisteme bölünebileceğini ve bu sistem içerisinde çekirdek cümle olabileceğini, bu çekirdek cümle üzerinden ise her dilin kendine özgü söz dizim sistemiyle birçok cümle kurulabileceğini ileri sürer (Konıraşov, 1979: 160-161). Teori, dilin bu aktif yönüyle dinamik bir sistem oluşturarak azami eşdeğerliğe ulaşılacağını savunur.

Dili merkeze alan bu etkin dönüşümü, dilbilimci ve çeviribilimci Leonid Stepanoviç Barhudarov transformasyon çerçevesinde şöyle tanımlar: “*Çeviri etkinliği basit anlamda bir amaca (eşdeğerlik) dönük olarak bir metnin bir dilden başka bir dile dönüşümüdür. Transformasyon, bu yönüyle çevirinin kendisidir. Çeviri sırasında, eşdeğer çeviriye ulaşmak amacıyla yaşanan dönüşüm, dilin biçimsel ve semantik farklılıkları göz önünde tutularak yaşanır*” (Aleksiyev, 2009: 104). Ancak bu kuramı sadece çeviri kapsamında dildeki yapısal dönüşümün irdelemesi olarak özetlemek mümkün değildir. Bu kuram çok yönlü bir dilbilimsel yaklaşımdır. Bu çeviri modelinin tek bir açıdan değerlendirilemeyeceğini dilbilimci Vladimir Gregoryeviç Gak (1924-2004) şöyle özetler: “*Semantik transformasyon sadece dil olarak değil, mantıksal bir operasyon olarak değerlendirilmeyi gerektiren bir konudur zira sentaktik (söz dizimsel) dönüşümle birlikte anlamsal dönüşüm de*

yaşanmaktadır. Bu dönüşüm, anlam genişlemesi, anlam daralması ve anlam dönüşümü gibi farklı biçimsel ve mantıksal analizler sonucunda gerçekleşmektedir” (Gak, 1998: 381). Çeviri etkinliği sırasında pragmatik, semantik ve stilistik olmak üzere üç temel problem aynı anda çözümlenmektedir, dolayısıyla yaşanan dönüşümü, yalnızca bir bakış açısıyla ele almak çevirinin doğasına uyumsuzdur (Şveytser, 1973: 78).

2.2. Çeviride Transformasyon Teorisinin Dilbilimsel Temelleri

Çeviride transformasyon teorisi, 19. yüzyılın ikinci yarısında, çeviriyi dilbilimsel bir yaklaşımla ele almış ve bu doğrultuda incelemiştir. Başka bir ifadeyle kuramın kökleri dilbilimsel teoriye dayanmaktadır. Transformasyon teorisi Amerikalı dilbilimci Avram Noam Chomsky’nin (1928-) başlangıçta *transformasyonel dilbilgisi* (transformational grammar) olarak öne sürdüğü, daha sonra *üretici dilbilgisi* (generative grammar) şeklinde tanımladığı kuramından esinlenilmiştir (Komissarov, 1973: 37). Chomsky üretici dönüşümsel dilbilgisi kuramını ilk olarak 1957’de yazdığı “*Söz Dizimsel Yapılar*” (Syntactic Structures) adlı eserinde ileri sürmüştür. Bu eserde, üretici dilbilgisi kuramının amacı açıkça ifade edilmiştir. Dilbilimciye göre, bu kuram her konuşucunun bilmediği, işitmediği ya da söylemediği tümceleri üretebilme ve anlayabilme yeteneğini açıklamayı amaçlamaktadır. “*Söz Dizimsel Yapılar*” eserinde Chomsky, dilin söz dizim yönünü esas alarak dilbilgisellik ve yaratıcılık kavramları üzerinde durur. Daha sonra, 1965’de kaleme aldığı “*Söz Dizimsel Kuramın Görünümleri*” (Aspects of the Theory of Syntax) eserinde *üretici dönüşümsel* teorisini geliştirmiştir. Bu eserde Chomsky, teorinin ilk aşaması olan “*Söz Dizimsel Yapılar*” çalışmasında bulunmayan *edinç/edim*, *derin yapı/yüzey yapı* ve dilbilgisinin *üç bileşeni* gibi bazı kavram ve terimleri eklemiştir. Dilbilimci, 1970’de “*Genişletilmiş Standard Kuram*” (Extended Standard Theory) olarak adlandırdığı çalışmasında teorisini daha da geliştirmiştir. Dilbilimci “*Söz Dizimsel Yapılar*” adlı eserinde ileri sürmüş olduğu görüşlerini koruyarak, bazı değişikliklere gitmiştir. Chomsky bu çalışmada, ikinci eserinde ele almış olduğu sentaktik dönüşümden doğan bazı semantik etkileri ele almıştır. Ve son olarak, 1980 ve sonrasındaki çalışmalarında *yönetme ve bağlama kuramını* (theory of government and binding) ileri sürmüştür. Burada “*Genişletilmiş Standart Kuram*” da ileri sürmüş olduğu bazı bileşenleri korumuş ancak bu bileşenlerin iç yapısında değişikliğe gitmiştir (Rıfat, 2013: 70-80). Böylelikle Chomsky, *üretici dönüşümsel* teoriyi uzun yıllar süren çalışmalarıyla güçlendirmiştir.

Üretici dilbilgisi, dil farklılıklarına bakılmaksızın dilin evrenselliğini araştırma alanı olarak belirlemiştir. Chomsky, her dilde var olan dilbilgisi kurallarını dillerin ortak yönü, diğer bir ifadeyle evrensel yön olarak tanımlamış ve teoriyi bu esas üzerinden detaylandırmıştır. Benzer bir çalışma 17. yüzyılda Paris Port Royal Dil Okulu rahipleri tarafından da ortaya konulmuştur. Port Royal manastırındaki rahip-bilginler, dünya dillerinden yapılan derlemelere dayanarak yazmış oldukları çeşitli dilbilgisi kitaplarından sonra, felsefedeki akılcılık/usçuluk (rasyonalizm) akımının etkisi altında bir evrensel dilbilgisi eseri oluşturmuşlardır. “*Genel ve Akılcı Dilbilgisi*” (Grammaire Generale et Raisonne) adlı eser Port Royal Okulu öğrencileri için hazırlanmıştır. Eser, dil olaylarını ve dilbilgisi kavramlarını açıklamanın yanı sıra Fransızcayla ilgili birtakım gözlemler de sunuyordu. Port Royal’ciler, bütün dilleri Latince, Yunanca ve Fransızcaya dayandırmaya çalışmış ve ortak mantıksal yönlerini saptamaya çalışmışlardır. Bu bağlamda Port Royal’cilerin evrensel dil anlayışı Chomsky’nin evrensellik anlayışından ayrışmasına rağmen benzer çıkış noktasına sahiptir. 17. yüzyıl, dilin mantık tarafını, düşüncenin ruh ve zihinle ilişkisini ortaya çıkartmış olması açısından önemli bir dönemdir (Aksan, 1995: 20). Akılcılık, bilindiği gibi Aristoteles (MÖ. 384-322), Platon (MÖ. 427-347), Rene Descartes (1596-1650), Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), Brauch/Benedictus de Spinoza (1632-1677) ve George Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) gibi filozofların temsil ettiği, insana ait birçok yetiyi akla dayandıran bir akımdır. Bu bilim insanları, kendi aralarındaki bir takım farklılıklara rağmen, insan aklını her şeyin önünde görmüşlerdir. Örneğin, Aristoteles duyuyu akli harekete geçiren bir kıvılcım olarak nitelemiş ve aklın yanında duyuyu da önemli bulmuştur. Platon daha ileri gitmiş ve içine duyunun karıştığı bir bilgi, bilgi değildir demiştir. Diğer bir rasyonalist filozof olan Descartes’e göre ise, gerek sezgi, gerekse tümünden gelim, son noktada tamamen akılsal işlemlerdir. Bu sebepten dolayı her türlü doğru bilginin akıldan geldiğini savunur. Filozof, aklın gücünü “*Düşünüyorum öyleyse varım*” şeklinde bilindik cümlesi ile vurgulamıştır (Arslan, 2012: 74). Bu akımın farklı dönemlerde dil üzerine etkileri olmuştur. Bu bağlamda Port Royal’ciler akli temel alan bir mantıkla, bu dilbilgisi kitabını “*eğer insan denilen tür dünyada tek ise, bu türe ait olan insan zekâsının ürünü insan dili de tek olmalıydı*” esasından savunmuşlardır. Başka bir ifadeyle Port Royal dilcileri, dünyadaki dillerin farklı görünmelerine rağmen, aynı mantıksal yapıya sahip olduğunu ileri sürmüşlerdir (Başkan, 1988: 225).

Görüldüğü gibi 17. yüzyılda bir dilbilim okulu, felsefi bir akımdan etkilenirken, 17. yüzyıl akılcılık temsilcilerinin Antik Çağ akılcılığı temsilcileri olan Aristoteles ve

Platon'dan önemli ölçüde etkilendikleri görülmektedir. Port Royal dilcilerinin oluşturduğu “*Genel Gramer ve Mantığı*” (Grammaire Générale et Raisonnée) eseri ve dil üzerine fikirleri ise 20. yüzyılda Chomsky'nin üretici dönüşümsel dilbilgisine ilham kaynağı olmuştur. Chomsky insanların bu evrensel dil yönlerini, Port Royal'ciler gibi biyolojik temele dayandırır. Üretici dönüşümsel teoriye dönülecek olursa, Chomsky'e göre, insanlar beyinlerinde bir dil edim yeteneğiyle doğarlar. İnsana özgü bu biyolojik yapı sayesinde insanlar tüm dillere ait ortak özellikleri algılayacak ve belleyecek donanımda var olurlar. Chomsky, insan beyninde doğuştan var olan bu organı *dil Edinim organı/cihazı* (language acquisition device) olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamanın yanı sıra *kara kutu* ifadesi de kullanmıştır. Modern dilbiliminde LAD ya da *kara kutu* yerine *evrensel gramer* (universal grammar) terminolojisi kullanılmaktadır (Demirci, 2010: 300). Bu kurama göre, her dilde konuşucunun değişik cümleleri söylemesini, alıcının da bu cümleleri anlamasını sağlayan, çeşitli düzeylerde kurallar bütünü vardır. Bu kurallar bütünü, bir dilin dilbilgisini oluşturur ve konuşmasını öğrenen her insan da bu dilbilgisini kullanır. Bu da her konuşucu-alıcının kendi anadilinde sezgisel bir bilgiye sahip olduğunu gösterir. Bu bilgi bireyde örtük olarak bulunur (Kıran, Kıran-Eziler, 2010: 160). Chomsky, insanın biyolojik yapısıyla ilişkilendirdiği bu sezgisel bilgiye, diğer bir ifadeyle beyindeki bu donanıma, şöyle bir benzetmeyle açıklık getirmiştir: “*Bilgimizin ve kavrayışımızın bir bölümü doğuştan vardır. Bu, biyolojik özelliğimizin bir bölümüdür, genetik olarak belirlenmiştir, tıpkı kanatlı olmak yerine kol ve bacaklı olmamıza neden olan ortak özelliğimizin unsurları gibi*” (Chomsky, 2009: 15).

Chomsky farklı dönemlerde yayımlamış olduğu dört temel yapıtında, insanın doğuştan sahip olduğu dil yetisini dizgesel olarak tanımlamıştır. Dilbilimci, ilk aşamada özellikle dilbilgisellik ve yaratıcılık kavramları üzerinde durmuştur. Bu kavramları ve kurallar bütününi biyolojik bir temele dayandırarak öne sürdüğü savlarını *dönüşüm*, *yüzey yapı* /*derin yapı* ve *edinç/edim* gibi temel kavramlar üzerine oturarak savunmuştur. Bunların içerisinde ilk olarak *dönüşüm* üzerine eğilmiştir. Chomsky 1957'de ileri sürdüğü üretici dönüşümsel dilbilgisi teorisinde, dönüşüm üzerine şu temel teorik ilkeleri belirlemiştir:

- a. *Dizimsel kurallar*: Bu kurallar tümceleri değil, soyut yapıları üretir.
- b. *Dönüşümsel kurallar*: Dizimsel kuralların ürettiği soyut yapıları yeni yapılarla, başka bir ifadeyle tümcelere dönüştürür.

c. *Biçimbilimsel-sesbilimsel kurallar*: Dönüşümlerin yarattığı tümcelerin biçimbirimlerine uygulanan sesbilimsel kurallarla, tümceler gerçekleşme aşamasına gelir.

Chomsky dönüşümsel kurallarla ilgili olarak, *zorunlu dönüşüm* ve *zorunlu olmayan dönüşüm* (*seçimlik dönüşüm*) olmak üzere iki tür dönüşümden söz eder. Burada tümce türüne ve anlamı etkileyebilme durumuna göre bir sınıflandırma yapılmıştır:

- *Zorunlu dönüşümler*: Adından da anlaşıldığı gibi uygulanması zorunlu dönüşümlerdir. Bunlar, dizimsel kuralların uygulanması ve zorunlu dönüşümlerin gerçekleştirilmesi sonucunda temel oluşturucularına indirgenmiş *çekirdek tümce* denilen ve soyut yapı olarak adlandırılan etken, olumlu, yalın tümceler ve bildirme tümceleridir.
- *Zorunlu olmayan dönüşümler*: Türetilmiş tümcelerin oluşturulmasını sağlayan tümcelerdir. Olumsuz, edilgen, karmaşık ve soru tümcelerdir (Rıfat, 2013: 70-80).

Zorunlu dönüşümler, ilkel bir insanın sezgisel kelime üretimine benzetilebilir. Zorunlu olmayan dönüşümler ise sezgisel kelimeler kümesinin dilbilgisel kurallarla tümcelere dönüşümü olarak tanımlanabilir.

Dönüşüm kavramı, insan aklının soyut anlamlar üreten bir bölümden, sessel ve söz dizimsel bir aşamaya, üretici dönüşümsel sürece geçtiği ulamsal kurallar sürecidir. Bu dönüşümü ve üretimi, önceden var olan bir mekanizma sağlamaktadır. Bu kurallar yardımı ile örneğin *Adam dolmuş bekliyordu* cümlesi, *Dolmuş bekleyen adam* şeklinde yeni bir dizime dönüştürülebilir. Ve yine yapı kuralları çerçevesi içinde, dönüşüm aşamasının geliştirdiği *Ben (onu) gördüm* cümlesi yerleştirilerek *Dolmuş bekleyen adamı gördüm* cümlesi elde edilebilir (Aydın, 2007: 73). Chomsky'ye göre bu dönüşümler, dilbilgisi kuralları ile sınırsız sayıda üretilebilirler. Bu doğrultuda dilbilimci, öne sürdüğü kuramın tanımını yaparken şu ifadeleri kullanmıştır: “*Sonlu ya da sonsuz bir tümceler bütünü* bundan böyle “*dil*” olarak adlandıracağız. Söz konusu tümcelerden her biri sonlu uzunluktadır ve sonlu bir öğeler bütününden oluşur. Bütün doğal diller, yazılı ya da sözlü biçimleri ile bu tanımlamaya uyarlar, çünkü her doğal dilin sonlu sayıda sesbirimi (harfleri) vardır ve tümce sayısı sonsuz sayıda olmasına karşılık her tümce bu sesbirimlerin bir dizisi

olarak gösterilebilir” (Rıfat, 2005: 149-160). Chomsky, dilin sonlu sayıda ses birimi ve dilbilgisi kuralıyla sonsuz sayıda tümce üretebilme olanağının altını çizmiştir.

Üretici dönüşümsel dilbilgisi teorisinin üzerinde durduğu diğer önemli ögeler ise *derin yapı* ve *yüzey yapı* kavramlarıdır. Bunlar birbirine paralel iki bölümden oluşmaktadır. Dilbilimci, düşüncede şekillenen soyut yapıya, anlamsal yorumu içeren *derin yapı*, söze yansıyan yapıya ise sesbilimsel yorumu içeren *yüzey yapı* demiştir. Başka bir ifadeyle sözün zihindeki yapısına derin yapı, sesli ya da yazılı olarak ortaya çıkışına yüzey yapı denilmektedir (Kerimoğlu, 2014: 72). Derin yapı eylemin başladığı nokta, yüzey yapı ise varılmak istenen hedef nokta olarak tanımlanabilir. Chomsky dildeki derin yapı ve yüzey yapı olgusunu, Port Royal’cilerin vermiş olduğu bir örnekle açıklar: “*Görünmeyen Tanrı görünen dünyayı yarattı*”.

1. *Tanrı görünmez.*
2. *Tanrı dünyayı yarattı.*
3. *Dünya gözle görülür.*

Görüldüğü gibi üç ayrı anlamı bulunan derin yapı yüzeye tek cümle olarak dönüştürülmüştür. Bu yapı yüzeye daha farklı formlarda ancak aynı anlamda geçiş yapabilir. Bu cümle, görünenin dışında görünmeyeni anlamak olarak da tanımlanmıştır. Başka örnekler verecek olursak

Seni sevmiyor değilim yüzey yapısında *seni seviyorum* derin anlamı bulunmaktadır.

Tıp fakültesini zor bitirdim yüzey yapısında *ben doktorum* derin yapısı da anlaşılabilir (Demirci, 2010: 298).

Chomsky, teorisinin daha sonraki aşamasında, ilk dönemden farklı olarak, dilbilgisel dönüşümler sırasında yaşanan semantik değişim üzerinde durmuştur. Dilbilimci, başlarda sadece derin yapıda anlamın varlığından söz ederken sonraki aşamalarda anlamın yüzey yapıda da oluşabileceğini kabul etmiştir. Bu anlam değişikliği etken cümleden edilgene, olumludan olumsuzza ya da soru cümlesine dönüşerek oluşabilmektedir. Başka bir ifadeyle, belirli bir dile özgü sentaktik, fonolojik ve morfolojik dönüşüm işlemleri sonunda, derin yapıda bulunan soyut anlamın, somut olan yüzeye farklı anlamda tümce türü olarak

çıkartılması olanaklıdır (Kıran, Kıran-Eziler, 2010: 167). Ayrıca zihinde bulunan birkaç derin yapının tek bir yüzey yapıya dönüştürülebileceği gibi tek bir derin yapının iki veya daha fazla yüzey yapıyla ifadesi de mümkündür. Aşağıdaki örnek cümlelerde soyut anlamda olan bir tümce (derin yapı) dört farklı yapıyla yüzeye çıkmıştır:

1. Güneş girmeyen eve doktor girer.
2. Güneş giren eve doktor girmez.
3. Güneşin girmediği eve doktor girer.
4. Güneşin girdiği eve doktor giremez.

Chomsky, yüzey yapı ve derin yapı ilişkisini dönüşümsel devingen bir yapıyla birbirine bağlamıştır. Dolayısıyla temel kavramlar birbiriyle teorik bağlamda birleştirildiği gibi, somut yapı olan yüzey yapıyla da pratikte birleştirilmiştir. Zira dönüşüm, belirli derin yapıların çeşitli yüzey yapılarla verilebilmesi görevini görmektedir (Aydın, 2007: 63-64).

Öne sürülen savın belirleyici diğer kavramları ise *edinç* ve *edim* kavramlarıdır. Bu iki kavram Ferdinand de Saussure'ün (1857-1913) söz ve dil ayrımlarına benzerlik göstermektedir. Saussure dilbilim çalışmalarında *dil (langue)* ve *söz (parole)* ayrımı yapmıştır. Dil, bireyden bağımsız, toplumsal bir olgudur, bu olgu sadece anlıksaldır. Söz ise dil yetisinin bireysel yanıdır, anlıksal ve fiziksel bir olgudur (Saussure, 1983: 18). Saussure, *dili* toplumsal, *sözü* ise bireysel olarak ayrı ayrı tanımlar ancak bunların birbirine zorunlu olduklarını da belirtir çünkü bireyler konuşabilmek için toplumsal ve kurallaşmış dil boyutuna sahip olmalıdır. Dil, toplum içinde her beynin içindeki izler bütünü iken, söz bunların yansıması ve kullanılmasıdır. Örneğin, *Çocuklar çabuk buraya gelin* tümcesi bireyseldir ve dil boyutludur. Tümcenin çocuklarca anlaşılması için toplumsallaşmış ve kurallaşmış dil boyutuna uygun olmalıdır, aksi durumda anlaşılmayacaktır ve dil boyutu olmayacaktır. Aynı tümce *larukçoc inleg bukça yaryub* diye seslenirse bu sesleniş sadece sözsel olur, dilsel olmadığı için anlaşılmayacaktır (Kerimoğlu, 2014: 33).

Bu bağlamda Chomsky, 1965'de kaleme almış olduğu "*Söz Dizimsel Kuramın Görünümleri*" adlı yapıtında üretici dönüşümsel teori ile Saussure'ün *dil-söz* ayrımı doğrultusunda edinç-edim kavramları üzerinde durur ve üretici dönüşümsel dilbilgisinin amacının konuşucu-dinleyicinin dil edincini betimleme amacından söz eder (Sözer, 1983: 235). Üretici dönüşümsel teoride edinç bireysel, edim ise toplumsal bir ayırt edici niteliğe

sahiptir. Edinç, dil kullanıcısının dildeki cümleleri anlama ve yeni cümleleri üretebilme yetisidir. Zihindeki dil kullanma becerisi Chomsky’de *edinç* olarak tanımlanmaktadır. Burada dilbilimci bu kuralları, konuşucunun bir rafta düzenli şekilde düzenlenmiş gibi duran ve onları istediği zaman çıkaracağı bir sisteme benzetme. Bu kurallar istendiği zaman tümüyle ortaya çıkartılıp dizgelenecek şekilde anlaşılmalıdır. Edinç tamamen içgüdüsel ve anlıktır. Daha önce belirtildiği gibi, bir kuşun kanatlı olması gibi, insan da kendi türüne ait bu özellik ile donanımlı olarak doğmuştur. Chomsky *edim* kavramını ise, dilbilgisel kuralların ortaya çıkartılması olarak tanımlamıştır. Diğer bir ifadeyle, konuştuğumuzda ve yazdığımızda *edim* gerçekleştirmiş oluyoruz (Kerimoğlu, 2014: 70).

Bu bağlamda, üretici dönüşümsel dilbilim kuramı, bir dilde sözcük üretmeye yarayan bir mekanizma gibi anlaşılmalıdır. Üretici dönüşümsel teori, insanın sözcüklere zaten sahip olduğuna vurgu yaparken, amacını bu üretme düzeneğini açıklama olarak tanımlar. Diğer bir ifadeyle, insan zaten kafasında var olan, gizli güç olarak hazır duran tümceleri ortaya çıkarmaktadır ve kuram bu düzeneği açıklamayı amaçlar. Tümce üretme işleminde işlevsellik sağlayan ve önemli etken olan dilbilgisi kuralları, kuramın temel konsunu oluşturmaktadır. Prof. Dr. Özcan Başkan (1988: 224-242) bu kuralları, üretici dönüşümsel teori bağlamında şöyle bir benzetmeyle açıklar: *“Trafik işaretleri eksiksiz ve doğru ise İstanbul’dan Anadolu’ya doğru yola çıkan biri, hangi yola saparsa sapsın mutlaka bir kente ulaşabilecektir. Ancak eğer belirli bir kente erişmek istiyorsa, o zaman trafik işaretleri arasından bazı seçimler yapması gerekecektir. O halde kuralları açık seçik belirtilmiş bir düzeneği kullanarak tümce üretirken dikkat edilecek nokta, kuralların doğruluğunu tartışmak değil, hangi noktalarda, yani yol sapaklarında; hangi kuralların yani yönlerin seçileceğidir”*.

Chomsky’nin kuramında asıl amaçlanan, sınırlı sayıda kuralla sonsuz sayıda tümce üretebilen mekanizmayı açıklamaktır. Bunun yanı sıra Chomsky dönüşümler yoluyla elde edilen, anlam bulanıklığı taşıyan ve eş anlamlı olan cümleleri ayırt etme ve sonsuz cümle üretebilme, üretilenleri anlayabilme ve dizelerin dilbilgisel olanlarını olmayanlarından ayırt edebilme becerilerini açıklamayı amaçlar (Bayraktar, 2006: 115). Üretici dönüşümsel dilbilgisinin dile dinamik ve devingen yaklaşımı, çeviride eşdeğerliğe ulaşabilmek için transformasyon teorisine uyarlanmıştır.

2.3. Çeviribilimde Yöntem Olarak Transformasyon Teorisi

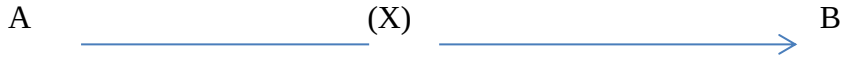
Bir dil etkinliği olan çeviri, kişisel dil yetilerinin kullanılabilmesinin son derece aktif olduğu bir süreçtir, çevirmen dil yetisiyle beraber farklı yöntemlerden faydalanabilme becerisine de sahip olmalıdır. Zira çevirmen, eşdeğer çeviriye ulaşabilmek adına gerekli sözcük, yapı ve yöntemi kullanmakta bağımsızdır. Dolayısıyla çeviri sürecinde tümünden gelme teori ve yöntemler çevirmenin işini kolaylaştırıcı paradigmalardır, diğer bir ifadeyle çevirmen, çeviri yaparken bir teorinin önceden belirlenmiş yöntemlerini aktif olarak kullanabilmelidir. Bu açıdan çeviri sürecinde üzerinde durulan en önemli konular, çeviri alanında teorik modeller oluşturma ve kaynak metni çeviri metnine uygun ve olabildiğince eşdeğer dönüştürme olanaklarının açıklanmasıdır. Bu çeviri modelleri, çeviri sürecine bir bütünlük içerisinde ardıl nitelik kazandırdığı gibi, çevirmenin kaynak dil ve erek dil arasında daha somut bir şekilde dönüştürme yapabilmesi için olanaklar sunmaktadır.

Transformasyon kelimesinin, Türk Dil Kurumu'nun Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü'nde çeşitli alanlarda kullanıldığı görülmektedir. Kullanıldığı yerlerde eş anlamlısına bakıldığında *dönüşüm*, *geçiş* ve *aktarım* gibi anlamlar içerdiği saptanmıştır. Ancak bilimsel alanda kullanıldığı durumlarda, söz konusu alana ait terminoloji olarak *transformasyon* kelimesinin değiştirilmeden kullanıldığı görülmektedir (<http://tdk.gov.tr/>). Aynı durumun Çeviribilim alanında da terimin başka dillerde değiştirilmeden alana ait bir terminoloji olarak geçerli olduğu gözlemlenmiştir. Kuramı öne çıkaran Rus dilbilimciler de benzer şekilde Rusça sözlüklerde *transformasyon* kelimesinin eş anlamlıları olan *izmeneniye* (изменение), *prevraşçeniye* (превращение) ve *preobrazovanie* (преобразование) gibi kelimeler olmasına rağmen, *transformasyon* *transformatsiya* (трансформация) terimini kullanmışlardır (Aleksandrova, 2001: 502).

Çeviribilimde kuramsal bir niteleme olarak *transformasyon*, Chomsky'nin tek dil içinde, derin yapıdan yüzey yapıya dönüşümü incelemesinden farklı olarak çeviriye konu olan kaynak dil ve erek dil olmak üzere iki dil üzerinden ve bunların dönüşümünü eşdeğerliği hedef alarak inceler. Bu bağlamda çeviride *transformasyon teorisinin* iki dil arası bir operasyon oluşu ve eşdeğerliğe ulaşma hedefi, onu Chomsky'nin *üretici dönüşümsel dilbilgisinden* ayıran en temel yönler olarak gösterilmiştir (Kulemina, 2007: 144). Kuram, Chomsky'den esinlenerek her dilin sahip olduğu kendine özgü kuralların dönüştürülmesiyle, çeviri ediminde azami ölçüde eşdeğer çeviriye ulaşılacağı temelleri üzerine oturtulur. Bu

yönüyle, çeviri esnasında kaynak dil ve erek dilin tabii olarak dilbilgisel uyumsuzluğundan doğan sorunları, dizgesel olarak çözmek için ele alan bir yöntemdir. Çeviride *transformasyon teorisi* Chomsky'nin dildeki *derin yapı* ve *yüzey yapı* kavramlarının çevirinin konusu olan kaynak dil ve erek dil üzerinde eşdeğerliğe ulaşmak amacıyla uygulanışdır. Bu uygulama sırasında, üç anlamda dönüşüm yaşanmaktadır. İlk olarak, kaynak dil içinde yüzeyden derin yapıya doğru bir dönüşüm, ikinci aşamada, kaynak ve erek dil arası dönüşüm ve son olarak, erek dilde derin yapıdan yüzey yapıya geçiş gerçekleşmektedir. Barhudarov, Komissarov ve diğer bazı çeviribilim uzmanları, transformasyon teorisini geniş manada bir tanımlama ile iki dil arası dönüşüm olarak nitelemişlerdir (Timakina, 2007: 67).

Çeviride transformasyon teorisi ilk olarak Eugene Albert Nida'nın çalışmalarında ileriye sürülmüştür. Bu teori ile Nida, kaynak dil birimlerini erek dil birimlerine dönüştüren çevirmen için bir model oluşturmaya çalışmıştır. Nida'nın transformasyon kuramına göre, kaynak metni ele alan çevirmen, belirli yöntemlerle gerçekleştirilen bir dönüştürme operasyonu neticesinde çeviri metnini oluşturur (Kalinina, 2008: 27). Nida, çeviri etkinliği üzerine öncelikle şu soruları sorar: “*Çeviride istenilen eşdeğerliğe ulaşmada yöntem elde edebilmek için belirleyici faktör olan dilin, yapısındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir? Etkili bir çeviriye ulaşmak için çevirmen, farklı dilbilgisel ve ekinsele öğeler içeren metni hangi yöntemle çevirmelidir?*” Nida bu soruların akabinde, oluşturacağı teorik modeli iki sistemli bir zemin üzerinden şu şekilde ifade eder: çeviride transformasyonun yaşandığı iki temel sistem bulunur. Bunlardan ilki dilbilimcilerin yüzeysel olarak adlandırdığı, bir dizi kuralların uygulanarak yapıldığı çeviri sistemidir. Bu çeviri, klasik anlamda evrensel düzlemde yapılan çevirilerdir. Başka bir ifadeyle yüzeysel olarak konuşulan ya da yazılan bir dilin, başka bir dile aktarılmasıdır. Komissarov bu çeviriyi kaynak ve erek dilde semantik karşılığı olan sözcüğün bulunması durumu olarak tanımlar. Bu çeviri, dil içi dönüştürmeyle benzer niteliktedir. Nida bu çeviri modelini kaynak dili temsilen A, erek dili temsilen B ve her dilin kendine özgü evrensel gramer kurallarını temsilen ise parantez içerisinde X harfi olan bir şekil ile göstermiştir (Nida, Taber, 1982: 33, Komissarov, 1973: 37-38).

Şekil 1.2. Nida ve Taber birinci dönüşüm sistematığı.

Şekilde kaynak dil ve erek dil arasında yüzey ve derin yapının uyduğu durumu ifade eden transformasyon dizgesi verilmiştir.

İkinci model dönüşüm ise nispeten birincisinden çok daha karmaşık bir dizge üzerine kuruludur. Üretici dönüşümsel teori kavramlarının kullanıldığı transformasyon modelidir. Bu yöntem birbirinden bağımsız ancak çok yakın ilişkili üç süreçle uygulanır. Bunlar sırasıyla *analiz*, *transfer* ve *yapısal dönüştürme* süreçleridir (Nida, Taber, 1982: 33).

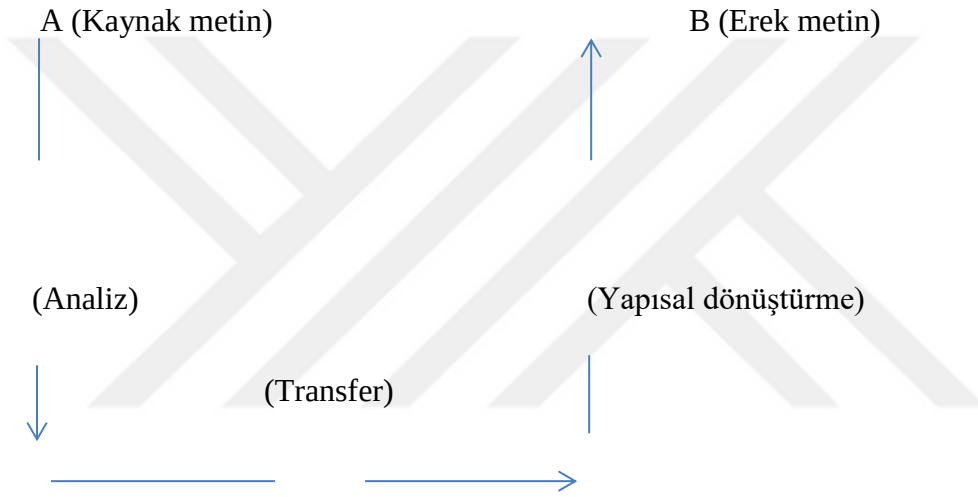
Analiz (analysis): Kaynak metnin sentaktik ve semantik yapısının anlaşılabilir ve rahat transfer edilebilir ve analiz edilebilir biçimde en sade hale indirgenmesi sürecidir. Bu süreç, sentaks yapının yüzeyden derin yapıya indirgenmesini, en azından derin yapıya en yakın hale indirgenmesini amaçlar. Burada Nida'nın kaynak metnin sade hale indirgenmesi ifadesi, ya da çekirdek yapıya indirgemeden anlaşılan, kaynak dilde ifade edilmek istenen tam olarak anlaşılması, zira derin yapıda kaynak dilin erek yapıda eşdeğer karşılıkları bulunduktan sonra son işlem olan transfere geçilecektir. Bu ise ancak kaynak metnin maksimum ölçüde anlaşılması ile gerçekleşebilir.

Transfer (transfer): Kaynak metnin erek metne içerik açısından, derin seviyeye (çekirdek) en yakın uyumunun denetlenmesi ve çevrilmesidir. Bu süreçte çevirmen birçok zorlukla karşılaşabilir. Bu zorluklar genellikle özgünlük ve tam anlamlılıkla ya da biçimin fonksiyona uyumsuzluğuyla ilgili olabilmektedir. Nida, biçim ve fonksiyon uyumsuzluğundan, bir dilde bulunan bir fiilin, olgunun ya da eşyanın diğer bir dilde karşılığının bulunmayışı durumunu ifade etmek istemiştir.

Yapısal dönüştürme (reconstructing): Bu süreç sentaks ve cümle yapısı gibi biçimsel işaretlerin ve semantik bileşenlerin, çevrilecek olan dile uygun dilbilgisel standartlarda transformasyon sürecidir. Burada dilin gerektirdiği bütün dönüşümler yapılmalıdır. Bu yapısal dönüştürme süreci, kaynak metnin erek metne onu okuyanlar ya da dinleyenler üzerinde eşit ya da maksimum ölçüde etki bırakacak kadar eşdeğer dönüştürme sürecidir. Bu ise metnin, sözcük yapısı, semantik bileşenler ve cümle yapısı gibi birtakım biçimsel

işaretlerin çeviri yapılacak olan dile, dilbilgisel kurallar içerisinde modifiyesi demektir (Nida, 1970: 7-12).

Nida, ilkinde göre daha detaylı olan bu sistematığı şöyle tanımlar: “*Botu olmayan ve yüzme bilmeyen bir insanın, derin bir nehrin karşı kıyısına geçmek için nehrin sığ olan bir noktasını bulabilmek üzere, bulunduğu kıyıda nehir boyunca aşağıdan yukarıya ya da tersi istikamette arayışları gibidir bu durum. Ancak bunun, boşa geçirilen zaman olmadığı açıktır, zira bu, karşı tarafa geçmek için gereklidir*” (Nida, Taber, 1982: 34). Nida ve Taber ikinci transformasyon sistematığını şöyle bir şekil üzerinden açıklarlar:

Şekil 1.3. Nida ve Taber ikinci dönüşüm sistematığı (Nida, Taber, 1982: 33).

Nida, 19. yüzyılın ikinci yarısında çeviribilimde oldukça önemli bir kavram olan eşdeğerlik kavramına, dinamik eşdeğerlik ve biçimsel eşdeğerlik tanımlamaları ile katkı sağlamış olmasının yanı sıra, Chomsky'nin üretici dönüşümsel dilbilgisi teorisini eşdeğerlik ve iki dil merkezli olarak ele almış ve çeviribilim alanında yeni bir kuramın temelini atmıştır. Nida (1982: 180), “*Çeviri Teorisi ve Uygulaması*” (The Theory and Practice of Translation) eserinde dinamik eşdeğerlik tanımlamasını transformasyon teorisi koşutunda bir karşılaştırmayla şu şekilde ifade eder: “*Dinamik eşdeğerlik, farklı sözcükler ve söz dizim yoluyla yeniden yapılandırmaya giderek anlamın korunmasıdır*”. Dilbilimci, iyi çeviri olarak nitelemiş olduğu bu çevirinin yapısal dönüştürmeyle yapılabileceğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, dinamik eşdeğerliğe transformasyon teorisiyle ulaşılabileceğini savunur. Nida eserinde dönüştürme dışında yapılan çeviriye iyi olmayan çevri olarak nitelemiştir.

Transformasyon teorisinin pratikte uygulama yöntemleri gerek Rus dilbilimciler gerek Batılı dilbilimciler arasında sadece küçük kavramsal farklılıklar dışında aynıdır. Fransız asıllı Kanadalı dilbilimciler Jean Paul Vinay ve Jean Darbelnet, Fransızca üzerinden ele almış oldukları çeviriyi Nida'nın transformasyon teorisine koşut biçimde, *doğrudan* (direct) ve *dolaylı* (oblique) çeviri olmak üzere iki şekilde tanımlamışlardır. Dilbilimciler *doğrudan çeviri yöntemini* Komissarov'un *kelimesi kelimesine* çevirisine benzer şekilde açıklamışlardır. Komissarov'un *kelimesi kelimesine* çevirisi, Antik Çağ'daki *kelimesi kelimesine* (ilkel çeviri) yöntemiyle karıştırılmamalıdır. Burada dilbilimciler, dil birimleri arasındaki üstdilsel (metalingustic) koşutluk başka bir ifadeyle sadece dilsel değil, ekinel koşutluk durumunda ortaya çıkan yöntemden bahsetmektedirler. *Dolaylı yöntem* ise yine benzer dilsel ve üstdilsel uyumsuzluktan kaynaklanan daha karmaşık yöntemdir. Vinay ve Darbelnet böyle bir durumda normal şartlarda sıradan gözükmeyen karmaşık yöntemlerin çevirmen tarafından kullanılması gerektiğini belirtir. Dilbilimcilere göre çevirmen ancak bu şekilde dilsel ve kültürel boşluğun üstesinden gelerek azami ölçüde eşdeğerliğe ulaşabilir (Vinay, Darbelnet, 2000: 84-85).

Vinay ve Darbelnet bu dönüşümü şu şekilde açıklarlar; çeviri sırasında *çeviri birimleri* (units of translation) içerisinde çevirmenin öncelikle minimum çeviri birimlerini belirlemesi gerekir. Dilbilimciler çeviri literatürüne kazandırmış oldukları *çeviri birimleri* kavramını kaynak dilde bulunan en küçük dil biriminin semantik bakış açısıyla tek bir bütün olarak kabul edilmesi şeklinde açıklarlar. Bu birimler sabit değildir ve geniş bir çerçevede dinamik bir dönüşebilirliğe sahip birimlerdir (Rıbin, 2007: 89). Bu dönüşebilirlik sayesinde çevirmen kaynak dil ve üstdilsel farklılıklardan kaynaklanan zorlukları en aza indirebilir. Vinay ve Darbelnet'in çeviri birimlerinin uygulanabilirliği, Komissarov ve Barhudarov başta olmak üzere birçok Rus dilbilimci tarafından İngilizce ve Rusça üzerinden dizgesel olarak açıklanmıştır.

Transformasyon teorisi farklı dilbilimci ve çeviribilimciler tarafından ele alınmıştır. Ancak Batılı dilbilimci ve çeviribilimcilerin dışında Rus dilbilim ve çeviribilim uzmanları da teoriyi geliştirmek üzere çok fazla çalışmalar yapmış ve teoriyi detaylandırmışlardır. Bunların başlıcaları Vilen Naumoviç Komissarov (1924-2005), Leonid Stefanoviç Barhudarov (1923-1985), dilbilimci, çevirmen ve sözlükbilimci Yakov İosifoviç Retsker (1897-1984), çevirmen Ryurik Konstantinoviç Minyar-Beloruçev (1922-2000), Aleksandr Davidoviç Şveytser (1923-2002), Vladimir Gregoryeviç Gak'dır. Rus bilim insanları

transformasyon teorisini kendi görüngelerinden ele alırken, kaynak dil ve erek dil üzerinden uygulamalı olarak da açıklamışlardır (Juk, 2014: 277). Özellikle Komissarov’un çeviride transformasyon teorisi üzerine çalışmaları, teoriyi daha sistemli hale getirmiş ve pratik uygulamalarla somutlaştırmıştır. Bu bilim insanlarından her biri transformasyon teorisini Rusça-İngilizce, Rusça-Fransızca ve Rusça-Almanca gibi farklı dil çiftlerinin dönüşümü üzerinden pratikten örneklerle vermiştir. Komissarov çalışmalarını çoğunlukla İngilizce üzerinden yürütmüştür. Bu nedenle kuramsal çerçeve verilirken, teori temelinde ele alınan yöntemlerin Rusça-İngilizce örnekleri oldukça açıklayıcı olmuştur.

Komissarov “Çeviri Üzerine” (*Слово о Переводe*) adlı eserinde çevirmenin etkinliğini, girişinde orijinalin olduğu çıkışında ise çevirinin bulunduğu sibernetik bir sisteme benzetir. Böyle bir bakış açısı ile çevirmeni kaynak metin ve çeviri metni arasında dönüştürücü bir sistem gibi tanımlar. Komissarov, transformasyon teorisine geçmeden önce Chomsky’nin üretici dönüşümsel dilbilgisi teorisindeki sözcükler topluluğunu ve tek dil içerisindeki söz dizimsel yapıların dönüşümlerini Rusça üzerinden şu örneklerle verir:

Çocuk taşı attı (мальчик бросил камень)

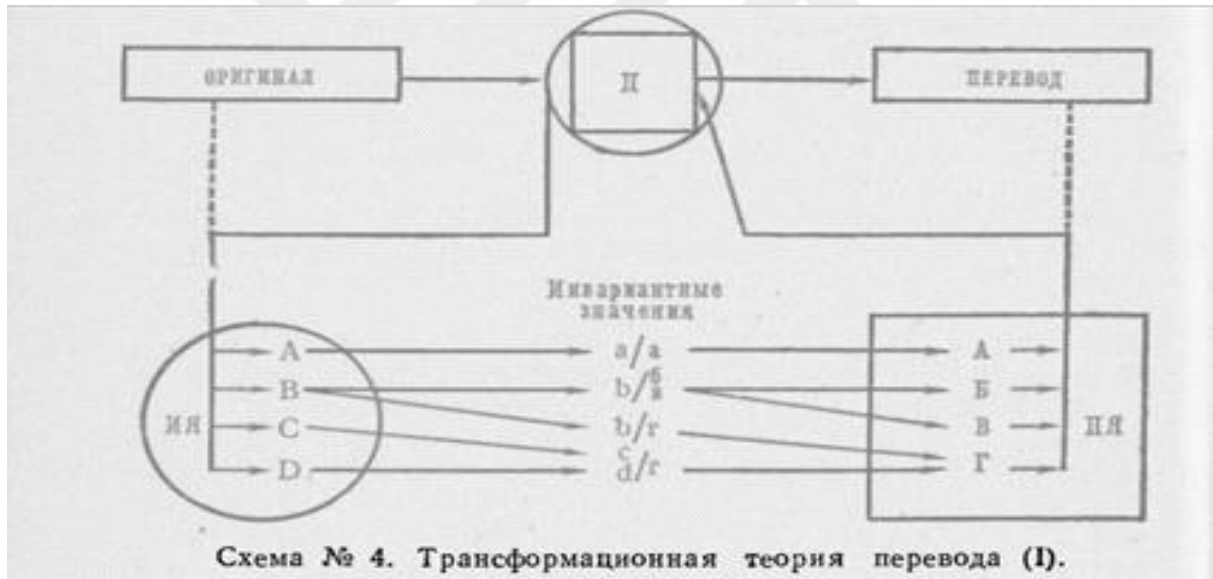
Taş çocuk tarafından atıldı (камень был брошен мальчиком)

Çocuk tarafından atılan taş (брошенный мальчиком камень)

Komissarov üretici dönüşümsel teoride ileri sürülen bu tek dil dinamiğine örnekler verir ve bu dinamiğin Rusça-İngilizce üzerinden dönüşüm yöntemlerini verir. Komissarov bu teorinin sadece yapısal dönüşüm üzerine değil ayrıca bu yapı içerisinde bir çekirdek yapı ya da kaynak yapı diğerlerinin ise transform yapı diğer bir ifadeyle dönüşmüş yapı olarak kabul edildiğini belirtir. Diğer bir deyişle, örnek cümlelerde olduğu gibi ifade edilen her cümlede bir çekirdek yapı bir de yüzey yapı yani yüzey yapı vardır. Örneğin, eğer çekirdek yapıyı *çocuk okuyor* (мальчик читает) olarak kabul edersek, *çocuğun okuması* (читание мальчика), *okuyan çocuk* (читающий мальчик), *çocuk tarafından okunan* (прочитанное мальчиком) gibi yapılar transform yapılar olarak değerlendirilir (Komissarov, 1973: 37). Dil içerisinde birim değişiklikleriyle çekirdek yapı yüzey yapıya farklı morfolojik düzende verilebilmektedir. Verilen örnekte *çocuk okuyor* çekirdek yapı, özne ve fiilden oluşan etken bir şimdiki zaman cümlesi iken, yüzeye geçişte bu yapı *çocuğun okuması*, *okuyan çocuk*, *çocuk tarafından okunan* gibi farklı isim cümlelerine dönüşmüştür. Biçim değişse de genel anlam aynıdır ya da başka bir tanımlamayla anlam değişmezdir (Sdobnikov, 2006: 233).

Komissarov, Chomsky'nin üretici dönüşümsel teorisindeki sonsuz cümle üretebilme dinamiğini açıklamak üzere Rusçadan örnekler verdikten sonra, Nida'nın transformasyon teorisinin iki sistematüğinden ilkinin kaynak dilden erek dile, dil birimleri arası yüzey geçiş olarak tanımlar. Bu süreç, çeviri metnini oluşturmak adına, kaynak metnin dil yapısının erek metnin diline olduğu gibi geçebilme ihtimalinin olduğu süreçtir. Söz konusu süreç örneklerde verilmiş olan dil içi dönüşüm süreci gibi nitelenmektedir. Komissarova göre tek dil içerisinde yaşanan, tek dil içinde morfolojik değişiklik iken, çeviri diller arası morfolojik değişimdir. İlk yöntem, kaynak ve erek dillerde yüzeyler arası geçiştir zira yapı ve anlam uygunluğu mevcuttur. Bu yönüyle böyle bir teorik model, önceliği kaynak dil ve erek dilin morfolojik yapılarını ortaya koymaya vermektedir (Komissarov, 1973: 38).

Dilbilimci transformasyon teorisinde belirtilen diller arası geçiş ve dil içi geçiş sistemini, dilde en küçük ses birim karşılığı olan alfabe üzerinden şekil 4'de açıklamıştır:

Şekil 1.4. Komissarov dönüşüm sistematüğü (Komissarov, 1973: 38)

Verilen şeklin sol üst tarafında küçük dikdörtgen içerisindeki *original* (оринал), kaynak metnin yüzeyi anlamında verilmiştir. Şeklin sağ üst kısmındaki küçük dikdörtgen ise *perevod* (перевод) çeviri metni yani erek metnin yüzey yapısıdır. Şeklin altında, kaynak yüzey şeklinin alt tarafındaki çember içinde Latin alfabesinden harfler verilmiştir. Bu harfler kaynak metnin derin yapısı anlamına gelmektedir. Kaynak metnin derin yapısının tam karşısında, erek yüzey yapısının altındaki kare içinde bulunan Kiril alfabesi ise erek metnin derin yapısı anlamında kullanılmıştır. Şeklin alt tarafının orta bölümünde, kaynak ve erek

metnin derin yapılarının ortasında kaynak metin alfabesi *değişmez şekiller* (инвариантные значения) olarak adlandırdığı orta kısımdaki bölüme taşımıştır, *değişmez şekiller* bölümü eşdeğer bölüm olarak da tanımlanmaktadır. Zira bu bölümde kaynak dil ve erek dil eşdeğer ögeleri tespit edilir ve daha sonra kaynak derin yapı erek derin yapıya dönüşür. Ve daha sonra erek yüzey yapıya taşınır. Diğer bir ifadeyle, eşdeğer erek metin oluşur ve erek yüzeye erek dil formatında dönüşür. Değişmez şekiller olarak ifade edilen bölümde, kaynak dilden erek dile transformasyonda bazı kaynak dil ögelerinin erek dilde eşdeğeri olabildiği gibi eşdeğer olmayan ögeler de olabilmektedir. Dilbilimci çeviri sırasında morfolojik ve fonolojik paralellik olabileceği gibi semantik uyumun da olabileceğini belirtir. Bu uyum, *değişmezlik* (инвариантность) ya da *eşdeğerlik* (эквивалентность) olarak adlandırılmıştır (Komissarov, 1973: 38). Transformasyon teorisinin ilk sistemi kaynak metin ve erek metin yapılarındaki uyum sırasında oluşan çeviri durumunu açıklar. Ancak zaman zaman bu uyumun bulunmadığı metinler de olabilmektedir. Bu durumda transformasyon teorisi çerçevesinde açıklanan dönüşüm sistemi çevirmenin azami ölçüde eşdeğerliğe ulaşmasını sağlar.

Vilen Naumoviç Komissarov “*Modern Çeviri*” (Современное Переводоведение) adlı eserinde, Nida’nın transformasyon teorisinin ikinci çeviri sistematüğinde belirttiğı üç önemli çeviri dönüşüm sürecini Rusça ve İngilizce üzerinden bir örnekle açıklamıştır. Rusçada yapı bağlamında karşılığı olmayan *O kötü bir mektup yazıcısıdır* (She is a poor letters writer) cümlesi ilk süreçte *O kötü mektup yazar* (She writes letters poorly) çekirdek yapısına dönüştürölür. İkinci süreçte kaynak dil çekirdek yapısının erek dil çekirdek yapısına dönüşümü yaşanır: *Она пишет письма плохо* (*O (dişil) kötü mektup yazar*). Üçüncü süreçte, anlamsal olarak erek dile dönüşen çekirdek yapının derin yapıdan yüzey yapıya erek dilin biçimsel ve dilbilgisel düzeniyle transformasyonu gerçekleşir *She is a poor letters writer-Она не умеет писать письма* (*O mektup yazmayı beceremez*) (Sdobnikov, 2006: 238).

Transformasyon teorisinde, çeviri sırasında dilin bütün birimleri içerisinde yaşanan dönüşümler ele alınmıştır. Komissarov çeviri sırasında yaşanan bu dönüşümleri başlıklar altında detaylı olarak sınıflandırmıştır. Dilbilimci böylelikle Nida’nın transformasyon teorisindeki sistematüğe somut yeni tanımlamalar getirmiştir. Komissarov, dönüşümün niteliğine bağlı olarak, çeviri sırasında üç temel transformasyon gerçekleştiğini ifade eder.

Bu üç başlık kendi içerisinde farklı alt başlıklara bölünür. Böylelikle, çeviri sırasında çevirmenin karşılaşılabileceği dönüşüm modelleri dizgesel olarak verilir.

1. *Leksik (sözcüksel) transformasyon*
2. *Gramatik (dilbilgisel) transformasyon*
3. *Leksik-gramatik (sözcük-dilbilgisel) transformasyon*

2.3.1. Leksik (Sözcüksel) Transformasyon (Лексическая Трансформация)

Leksik transformasyon, biçimsel (формальные) ve içeriksel (содержательные) olmak üzere iki şekilde gerçekleşir. Bu dönüşümler dilin hiyerarşik düzeni içerisinde, dil birimlerinin her seviyesinde gerçekleşebilmektedir. Biçimsel dönüşüm çeviri sırasında daha çok biçimsel dönüşümle ilgilidir. İçeriksel dönüşümde ise biçimsel ve anlamsal bir dönüşüm gerçekleşmektedir.

- Biçimsel Leksik Transformasyon
- İçeriksel Leksik Transformasyon

2.3.1.1. Biçimsel Leksik Transformasyon (Лексико-Формальная Трансформация)

Leksik transformasyon, kaynak dil ve erek dil arasında *yazı birimi/grafem* (графем), *ses birimi/fonem* (фонем), *biçim birimi/morfem* (морфема), *sözcük* (слово) ve *söz öbekleri* (словосочетание) seviyesinde dönüşümün gerçekleştiği yöntemdir. Temel biçimsel dönüşümler *transkripsiyon*, *transliterasyon*, (транскрипция /транслитерация) ve çevirisel *ödüncleme/kopyalama* (переводческое калькирование) olmak üzere üç şekilde gerçekleşir (Komissarov, 2002: 152-159, Garbovskiy, 2007: 254).

Transliterasyon, kaynak metnin biçimsel olarak erek metne geçişidir. Metindeki sözcüğün şekilsel olarak geçişi, diğer bir ifadeyle harflerin dönüştürülmesidir. Örneğin, *Washington Post* – Вашингтон Пост, *Genocide* - Геноцид kelimesinin dönüşümünde olduğu gibi. Transliterasyonda kaynak dilden erek dile bir sözcük çevrilirken kaynak dilin telaffuzu dikkate alınmaz. Telafuz dikkate alınmış olsaydı *Washington* Уашингтын şeklinde *Genocide* kelimesi ise Дженысайд şeklinde dönüştürülürdü (Gutner, 1982: 47). Transkripsiyon ise transliterasyondan farklı olarak, kaynak metnin erek metne doğrudan ses

birimsel/fonem dönüşümü olarak tanımlanır. Zaman zaman bu ses birimsel dönüşüm tam olarak yapılamamaktadır zira kaynak metindeki sesin erek metinde bulunmaması durumu ile karşılaşılabilir. Örneğin, İngilizcedeki *th* sesinin birleşimden üretilen sesin Rusçada bulunmaması ve bunun kimi zaman *z* (з) kimi zaman *d* (д) kimi zaman ise *t* (т) ya da *s* (с) olarak verildiği görülmektedir, ya da İngilizcede *h* sesinin Rusçada zaman zaman “*g*” (г) olarak dönüştüğü durumlar olabilmektedir. Komissarov, transliterasyon ve transkripsiyonu kaynak metnin en küçük dil birimlerinin erek dil harflerinin yardımıyla dönüştürüldüğü bir çeviri yöntemi olarak tanımlar (Komissarov, 2002: 152-159, Komissarov, 1990: 173).

Çeviri sırasında iki yöntem de eş zamanlı kullanılmaktadır. Ancak modern çeviri tekniğinde transkripsiyon, daha önceleri kullanılan transliterasyonun yerine tercih edilmeye başlamıştır. Bu yöntem çoğunlukla özel isimlerde, coğrafi isimlerde, şirket isimlerinde, kitap ve dergi gibi yayınlarda ve spesifik alanlara ait bazı terimlerin dönüştürülmesinde uygulanan yöntemdir. Dönüşüm çoğunlukla transkripsiyon olarak uygulansa da, transliterasyon öğelerinin değişmediği durumlar da olabilmektedir. Böyle durumlarda transkripsiyon ve transliterasyon aynı anda görülebilmektedir. Örneğin, *Herald Tribune* özel isminin Геральд Трибюн olarak dönüşümünde ilk kelime transliterasyon ikinci kelime ise transkripsiyon olarak uygulanmıştır. Ya da *Christian Science Monitor* - Крисчен Сайенс Монитор örneğinde ilk iki sözcük için transkripsiyon, son sözcük için ise transliterasyon yöntemi kullanılmıştır (Gutner, 1982: 47-48). Bunun temel nedeni yukarıda da ifade edildiği gibi dillerin fonetik sistematikteki farklılıklardır. Bu farklılığa başka bir örnek olarak, İngilizce fonetiğinde bazı durumlarda yutulan “*r*” harfinin dönüşümü sırasında transliterasyon eylemi olmasına rağmen transkripsiyon bulunmaması gösterilebilir. Örneğin: *Daily Worker* (Дейли Уоркер) özel isminin orijinal metninde telaffuz edilmeyen *r* harfi dönüştürüldüğünde erek metinde telaffuz edilmektedir. Benzeri fonetik uyumsuzluklar çeviri etkinliği sırasında herhangi bir kaynak dilden herhangi bir erek dile dönüşümde karşılaşılabilecek durumlardır. Leksik dönüşüm başlığı altında ele alınan transkripsyon/transliterasyon, tek başlık altında da incelenmektedir, bunun nedeni tek etkinlik olarak ortaya çıkmasıdır. Transkripsiyon ve transkripsiyon uygulamalarının iç içe kullanıldığı yapılar çeviri sırasında sıklıkla karşılaşılan durumlardır (Komissarov, 2002: 159-160).

Biçimsel dönüşüm yönteminde, transliterasyon ve transkripsiyondan sonra, diğer bir dönüşüm örneği de ödünçleme/kopyalama (переводческое калькирование) yöntemidir. Bu yöntemde morphem, sözcük ve birleşik sözcük ödünçlemeleri gerçekleşir. Bu dönüşüm, kendi

içinde *birleşik sözcük ödünçleme/kopyalama* (словообразовательные кальки), *yarım ödünçleme/kopyalama* (полукальки) ve *deyimisel ödünçleme/kopyalama* (фразеологические кальки) olmak üzere farklı şekilde gerçekleşir (Rarenko, Oparina, Troşina, 2010: 56). Dil yapısının hiyerarşik düzeni bağlamında bakılırsa, bu yöntem bir önceki yöntemin birimsel olarak bir üst dönüşümüdür.

- *Sözcük ödünçleme/kopyalama* (словообразовательные кальки): Birleşik kelimelerden oluşan kaynak metnin, çeviri metninde de aynı yöntemle uygulanışdır. Örneğin, *International Monetary Fund* - Международный Валютный Фонд. Bu uygulama sırasında söz dizimsel yapı (sentaks) kimi zaman değiştirilebilmektedir. Örneğin, *United Nations Organisation* - Организация - Объединенных Наций ya da örneğin *first-strike weapon* - оружие **первого** удара. Sözcük ödünçleme/kopyalama transformasyonu birçok alanda uygulanan bir yöntemdir. Bunların başında organizasyon isimleri, coğrafi isimler, ülke ve yer isimleri gelir. Örneğin, *Great Slave Lake* - Большое Невольничье Озеро; *International Energy Agency* - Международное Энергетическое Агентство; *The White House* – Белый Дом; *Russian Federation* – Российская Федераци, vs. (Ribin, 2007: 118-120).

- *Yarı ödünçleme/kopyalama* (полукальки): Birden fazla sözcüğün birleşiminden oluşan bir kelimenin, bir bölümünün transkripsiyon, bir bölümünün ise erek dildeki eşdeğer kelimeye çevirisi yoluyla gerçekleşen transformasyon yöntemidir. Ya da birden fazla kelimedenden oluşan bir ismin çevirisinin, bir kelimesinde transkripsiyon/transliterasyon diğerinde ise ödünçleme/kopyalama yapılmasıdır. Örneğin, *Petrodollars* – нефtedоллары; *miniskirt* – мини-юбка (Komissarov, 2002: 160).

- *Deyimsel ödünçleme/kopyalama* (фразеологические кальки): Komissarov, ödünçleme/kopyalama yöntemi üzerine “*Modern Çeviri*” (Современное Переводоведение) eserinde yapmış olduğu açıklamaların yanı sıra, bir diğer eseri olan “*Çeviri Teorisi: Dilbilimsel Bağlamda*” (Теория Перевода: Лингвистические Аспекты) adlı eserinde de açıklamalar getirmiştir. Çevirmen için bu yöntem diğer leksik transformasyon yöntemlerine göre daha fazla çok yönlülük içermektedir, zira deyimler ve atasözleri kültürel özgünlük barındıran dilsel endemik öğelerdir. Komissarov, üç temel deyim/atasözü çeviri yöntemine işaret eder. Sadece deyimisel ödünçleme/kopyalama yöntemi transformasyon teorisi kapsamında değerlendirilse de, diğer deyim/atasözü çeviri

yöntemleri de kısaca açıklandığı takdirde deyimsel ödünçleme/kopyalam daha anlaşılır olacaktır. İlk yöntem, kaynak dilde ve erek dilde eşdeğer deyim ve atasözlerinin bulunması durumunda yapılan çeviridir. Örneğin, *Strike the iron while it is hot* - *Куй железо, пока горячо*- *Demir tavında dövülür*. Bu yöntem için çevirmenin erek dil deyimlerini kapsamlı bir şekilde tarayarak eşdeğer deyim ya da atasözünü bulması gerekir. İkincisi yöntem ise, eşdeğer deyim bulunmadığı durumda aynı anlamı başka sözcüksel formlarla ifade eden deyim ya da atasözü arayışıdır. Örneğin: *To turn back the clock* - *Повернуть вспять колесо истории* – *Zamanı geriye döndürmek*. Dilbilimci son olarak transformasyon teorisi çerçevesinde ele alınan, deyim/atasözü çeviri yöntemi *deyimsel ödünçleme/kopyalamaya* değinmiştir. Bu yöntem, kaynak metinde var olan bir deyim ya da atasözünün erek metinde olmayışı durumunda, deyim ya da atasözünün kelimesi kelimesine anlam kaybına neden olmayacak şekilde çevirilebilmesi yöntemidir. Örneğin, *People who live in glass houses should not throw stone* - *Люди, живущие в стеклянных домах, не должны бросать камни*. Bu atasözü Türkçeye çevrildiğinde *Camdan evde yaşayan insanlar (başkalarının evine) taş atmamalıdır*lar şeklinde çevrilecektir. Görüldüğü gibi Türkçede böyle bir atasözü olmasa da yapı itibarı ile atasözü gibi durmaktadır. Bu durum ödünçleme/kopyalama olarak değerlendirilir. Bir diğer örnek ise şu şekildedir. *To keep a dog and bark oneself* - *Держать собаку, а лаять самому*. Bu deyim ise Türkçeye *Köpeğini tutup kendisi havlamak* şeklinde çevrilecektir. Bu yöntem bilhassa edebi metinlerin çevirisinde, orijinal metindeki mecaz yapıyı koruyabildiği ve verilmek istenen mecaz anlamı detaylı verebildiği için sıkça uygulanan bir yöntemdir. Çevirmen deyim ve atasözü gibi unsurları açıklayarak da deyimsel kopyalama/ödünçleme yoluna gidebilir. Çevirmen, bir İngiliz deyim/atasözü şöyle der diyerek başlayıp, deyim ödünçleme/kopyalama yöntemini kullanır ve ayrıca açıklama yapar. Bir kültüre özgü olan deyim ve atasözlerinin yanı sıra evrensel anlamda kullanılanlar da bulunabilmektedir. Örneğin, *Timsah gözyaşları dökmek* - *To shed the crocodile tears* - *Лить крокодиловы слезы*. Bu gibi durumlarda çevirmenin işi kolaydır. *Deyimsel ödünçleme/kopyalama* transformasyon yönteminde altının çizilmesi gereken durum, kaynak metindeki deyim bizzat kaynak metin okuyucusu tarafından anlaşılmayacak etimolojik yapıya sahip olması durumudur. Örneğin, İngilizcede geniş gülümsemeyi ifade eden ve “*Alis Harikalar Diyarında*” eserindeki fantastik kedi karakterinden esinlenilmiş olan *To grin Cheshire cat* - *Широко улыбаться* deyiminde doğrudan geniş gülümsemek sözcükleriyle ödünçleme/kopyalama yapılmıştır. Ancak böyle bir durumda *Cheshire cat* tabirinin de açıklanma ihtiyacı doğar, zira buradaki mecaz anlam kaynak dil okuyucusu tarafından dahi anlaşılamayabilir. Deyimsel/ödünçleme kopyalama transformasyonu durumunda çevirmenin,

mecaz ya da gerçek anlam farkına hassasiyet göstermesi gerekir. Çevirmen bu gibi durumlarda dipnotla açıklama da yapabilir (Komissarov, 2002: 174-176 Novikova, 2012: 65).

Komissarov, sadece deyimsel ödünçleme/kopyalama yönteminde değil, tüm leksik transformasyon yöntemlerinde bir kereye mahsus olmak üzere dipnotlu açıklama yapılarak anlam kaybının önüne geçilebileceğini ifade eder (Komissarov, 1990: 154). Leksik transformasyon başlığı altında üç başlık altında incelenen leksik-biçimsel dönüşümler, ayrıca eşdeğer olmayan leksik olarak da nitelenmektedir. Zira verilen kelimeler ya da kelime grupları çeviri etkinliği sırasında erek dil sözlüğünde karşılığı bulunmayan kelime ve kelime gruplarıdır (Gutner, 1982: 47).

2.3.1.2. İçeriksel Leksik Transformasyon (Содержательная Трансформация)- Leksik-Semantik Transformasyon (Лексико-Семантическая Трансформация)

Leksik transformasyon başlığı altında ele alınan ikinci dönüşüm modeli *içeriksel leksik* (содержательная трансформация) yöntemidir. Bu yöntem ayrıca *leksik-semantik transformasyon* (лексико-семантическая трансформация) olarak da adlandırılır. Bu etkinlik sırasında sözcük dönüşümünün yanı sıra anlamsal yapıda da dönüşümler oluşur. Dolayısıyla leksik-semantik ya da içeriksel leksik transformasyon olarak adlandırılmaktadır. Tanımlamada böyle bir farklılık olsa da gerçekleşen dönüşüm aynıdır. Bu uygulama, *somutlaştırma/özelleştirme* (конкретизация), *genelleme* (генерализация) ve *modülasyon* (модуляция) olmak üzere üç alt başlığa bölünür.

Somutlaştırma/özelleştirme, çevirmenin kaynak dildeki geniş anlamda kullanılan dil birimini, erek dilde daha öze indirgeyerek çevirmesidir. Bütün dillerde hem özel hemde genel anlamlar bulunur. Örneğin, *köpek* ya da daha özelde bir tanımlama ile *buldog*, *kaniş*, *doberman* vs. ya da hareket etmek yerine, *yürümek*, *koşmak*, *sürünmek* vs. Böyle bir durumda çevirmen, içeriksel leksik transformasyon yoluyla semantik açıdan uygun kelimeyi kullanmalıdır. *Somutlaştırma/özelleştirme*, amaca dönük olarak iki şekilde uygulanmaktadır. Bir ikincisi kaynak dilde genel anlamda kullanılan bir kelimenin, erek dilde eşdeğer geniş anlamının bulunmadığı, diğer bir ifadeyle erek dilde sadece özel anlamının bulunduğu durumlardır. Buna örnek olarak, kaynak dil İngilizcede *öğün* (meal) kelimesinin erek dil

Rusçada karşılığı olmadığı için çevrilirken sabah (завтрак), öğle (обед) ve akşam (ужин) öğünlerinin ayrı karşılıyanlarına çevrilmesi gösterilebilir.

...At seven o'clock an excellent **meal** was served in the dining-room...

...В семь часов в столовой был подан отличный **обед**...

...Saat yedide yemek salonunda harika bir öğün servis edildi...

örneğindeki cümlede *öğün* (meal) kelimesi, Rusçada daha spesifik bir kelime olan öğle yemeği (обед) kelimesine çevrilmek zorunda kalınmıştır. Öğünün veriliş zamanına bakıldığında, saat yedide akşam yemeği (ужин) olabilir, ancak burada gecikmiş bir öğle yemeğinden söz edildiği için kaynak dilde öğle yemeğini karşılayan bir kelime olan *lunch* yerine *meal* ifadesi kullanılmıştır. Erek dilde böyle bir durumu karşılayan *öğün* kelimesi olmadığı için vakit olarak uygun olmadığı halde *öğle yemeği* kelimesi kullanılmıştır.

İkinci *somutlaştırma/özelleştirme* ise, kaynak dilde genel manada kullanılan bir kelimenin erek dilde de aynı genel anlamı olduğu halde, çeviri sırasında eşdeğerliği olmayacağı düşünülerek daha özel anlamın tercih edilmesidir. Komissarov çalışmasında zorunlu özelleştirmeye Charles Dickens'ın David Copperfield romanından bir örnek vermiştir.

...My mother had **left** her chair in agitation and gone behind it in the corner...

...Взволнованная матушка оставила свое кресло и **пошла** за него в угол...

...Annem heyecan içerisinde sandalyesinden fırlayarak onun arkasına köşeye gitti...

Örnek cümlede geçen *to leave* eyleminin Rusça karşılığı olan *gitmek-ayrılmak* (оставить-пойти) fiili, erek okuyucu için durumu açıklayamayacaktır. Dolayısıyla örnekteki *to leave* eylemi yerine Rusçada daha spesifik anlamda kullanılan *sıçramak*, *sıçrayarak ayrılmak* (вскакивать / вскочить) fiili tercih edilebilir.

...Взволнованная матушка **вскочила** со своего кресла и забила в угол позади его...

Sonuç olarak ilk örnekte genel anlamın eşdeğer karşılığı olmadığı için somutlaştırma/özelleştirmeye gidilmiştir. İkinci örnek ise kaynak dilde aynı genel karşılık olsa da erek dildeki genel anlamda kullanılan kelime yerine daha özele bir kelimenin anlamsal açıdan uygun olduğu durumdur (Komissarov, 2002: 160, Komissarov, 1990: 174).

İçeriksel leksik dönüşümde bir diğer alt başlık olan *genelleştirme*, adından da anlaşılacağı gibi, kaynak dilde daha özel anlamda kullanılan dil biriminin erek metne daha genel bir anlamda dönüşmesi durumudur. Başka bir ifadeyle bir önceki dönüşümün tersi yönünde bir uygulamadır. Bu dönüşüm yöntemi de özelleştirme/somutlaştırmada olduğu gibi, zorunlu ve isteğe bağlı olmak üzere iki şekilde gerçekleşir. İlk durum, çevrilecek olan erek dilde gerekli spesifik kelimenin olmaması durumunda ortaya çıkar. Rusçada damadın annesi için kullanılan *svekrov* (свекров) ve gelinin annesi için kullanılan *tyoşa* (тёща) kelimelerinin erek dil İngilizceye çevrilmesi durumunda sadece *mother in law* olarak kullanılması zorunlu genelleme için isabetli bir örnektir. Ya da kimi zaman özel birimin kullanılmasının erek alıcı için anlam ifade etmediği durumlar buna örnektir:

...*He showed us his old beat-up' Navajo blanket...*

...*Он нам показал свое потрепанное **индейское** одеяло...*

Erek dile “*Bize yıpranmış eski kıızılderili battaniyesini gösterdi*” şeklinde çevrilen cümledeki *kızılderili* (индейск) kelimesi, kaynak dil cümlesinde daha özeldir bir kıızılderili kabilesi olan *Navajo* ismidir. Çevirmen kabilenin daha özeldir ismini çevirmiş olsaydı erek alıcı için anlam ifade etmeyecektir.

İsteğe bağlı genelleme ise daha çok edebi metinlerde uygulanan üslupsal bir yöntemdir. Örneğin, Rusça edebi metinlerde karakterin fiziki özelliği tanımlanırken rakamlarla ifade edilmesi tercih edilmez: Örneğin:

...*I saw a man 6 feet 2 inches tall...*

...*Я увидел высокого парня...*

Kaynak metinde kişinin boyunun tam uzunluğunu *6 feet 2 inches* gibi rakamlarla belirten cümle, erek dil Rusçaya *Uzun bir adam gördüm* (Я увидел высокого парня) olarak çevrilmiştir. Burada rakamsal ölçülerle de çeviri yapılabilir, ancak çevirmen erek dili göz önüne alarak stilistik bir tercih yapmıştır (Komissarov, 2002: 161, Komissarov, 1990: 175).

Son olarak *modülasyon* (модуляция) ya da *mantıksal geliştirme* (смысловое развитие) olarak adlandırılan yöntem, kaynak metindeki kelime ya da kelime gruplarının birebir çevirisinde uyum olmasa da, nedensel ilişki kapsamında transformasyon sürecidir.

Örneğin, İngilizce kaynak metinde *I don't blame them* onları suçlamıyorum cümlesi *Я их понимаю* şeklinde çevrilerek, *Onları anlıyorum* ve *onları suçlamıyorum* anlamında bir nedensel ilişki kurmakta ve *modülasyon* ya da *mantıksal geliştirme* olarak nitelenmektedir (Komissarov,1990: 177).

2.3.2. Gramatik (Dilbilgisel) Transformasyon (Грамматическая Трансформация)

Çeviride transformasyon teorisinin ikinci dönüşüm modeli olan *gramatik transformasyon* (грамматическая трансформация) Nelyubin'in çeviri terimleri sözlüğünde, kaynak metin cümlesinin erek metin cümlesine sözcüksel içerik bağlamda yakın olması halinde, sadece birtakım gramer farklılıklarından kaynaklanan dönüşüm şekli olarak tanımlanmaktadır (Nelyubin, 2003: 39). Bu, teorisinin dilbilimsel temeline uyumlu olarak, ifade edilecek bir cümle için alıcıya farklı yapısal formlarda aktarılabileceğine koşut bir tanımdır. Zira çekirdek dil ve yüzey dil arası yapısal dönüşüme benzer bir uygulama, gramatik transformasyon modelinde somut olarak görülmektedir. Burada Nida'nın dönüşüm sistemi hatırlanacak olursa, gramatik transformasyonun, Nida'nın ikinci modelindeki analiz, geçiş ve dönüşüm şemasındaki analiz aşamasından başladığı da söylenebilir. Çünkü kaynak dilde yapılan semantik analiz sonucunda çekirdek yapıdan nihai yapı olan yüzeye geçiş gramatik transformasyon yoluyla oluşmaktadır (Şveytser, 1988: 22). Gramatik transformasyon, cümle için yapısının tümünün mü yoksa kısmi olarak mı değiştiğine bakılarak kısmi ya da bütün dönüşüm olarak tanımlanır. Bütün dönüşüm, cümle için temel öğelerinin değiştiği duruma denilmektedir, başka bir ifadeyle cümle için çatısının değiştiği durumlara denir. Kısmi dönüşüm ise cümle için yardımcı öğelerinin dönüşümü durumunda kullanılan tanımdır (Aleksandrova, 2012: 117). Bir önceki leksik transformasyon modelinde olduğu gibi, gramatik transformasyon modeli de alt başlıklarla açıklanmıştır.

- *Kelimesi kelimesine çeviri* (дословный перевод)
- *Cümle bölme* (членение предложения)
- *Cümle birleştirme* (объединение предложений)
- *Gramatik değişim* (грамматические замены)

Kelimesi kelimesine çeviri (дословный перевод): Bu yöntemi Komissarov, “*Modern Çeviri*” (Современное Переводоведение) eserinde ayrıca *sıfır transformasyon* (нулевая трансформация), bir diğer eseri olan “*Çeviri Teorisi: Dilbilgisel Yönler*”de (Теория

Перевода: Лингвистические Аспекты) ise *sentaktik asimilasyon* (синтаксическое уподобление) olarak tanımlamıştır. Bu yöntem, kaynak metnin söz dizimsel yapısının erek metnin söz dizimsel yapısıyla benzerlik oluşturduğu durumlar için uygundur. Örneğin:

...He was in London two years ago...

...Он был в Лондоне два года назад...

...İki hafa önce Londra'daydı...

Örnek cümle, kelimesi kelimesine transformasyon için oldukça uygundur, ancak bu uygunluk her şeyden önce bilinmesi gereken iki saptamayla sağlanabilir. İlk olarak, çevirmen *kelimesi kelimesine* yöntemin uygulanabilirliği kuralına uymalıdır, zira çevirmen bilhassa çeviri işinde yeni ise, sıfır transformasyonun yapılabileceği en uygun durumlarda bile söz dizimsel yapıyı değiştirme girişiminde bulunabilmektedir. İkincisi ise gramatik transformasyon başlığı altında kullanılan *kelimesi kelimesine transformasyon* ile ilkel çeviri yaklaşımı olan *kelimesi kelimesine çeviri* karıştırılmamalıdır. İlkel çeviri yöntemi kelimeyi olduğu gibi çevirmekteydi, ancak bu sırada erek dil kurallarını ihlal ederek çevirinin anlamını değiştirebiliyordu (Komissarov, 2002: 163).

Cümle bölme (членение предложения): Bu gramatik transformasyon yöntemi bir cümlelerin erek metne bazen iki bazen de üç cümleye bölünerek geçmesi şeklinde gerçekleşir. Cümle bölme yönteminin gerektiği durumlar her metinde karşılaşılabilecek durum olsa da, genellikle gazete, bilimsel dergi gibi metinlerde ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yöntem stilistik ve semantik olmak üzere iki temel sebepten doğar. Örneğin:

...Both engine crews leaped to safety from a collision between a parcels train and a freight train near Morris Cowley, Oxfordshire...

...Вблизи станции Моррис Коули в графстве Оксфордшир произошло столкновение почтового и товарного поездов. Члены обеих поездных бригад остались невредимы, спрыгнув на ходу с поезда...

...Oxfordshire beldesindeki Morris Cowley istasyonunda bir yük treni ve posta treni çarpıştı. Her iki trenin mürettebatı hareket halindeyken atlamaları sonucu zarar görmediler...

Kaynak metin tek girişik-birleşik cümle durumundayken erek metne iki cümle halinde geçmiştir. Kaynak cümlede bir olayın nerede olduğu, olayın ne olduğu, kimin olayın içinde olduğu ve olaydan nasıl kurtuldukları gibi bütün bir hikâye tek cümlede anlatılmıştır. Olayın erek metne çevirisi yapılırken iki cümle kullanılmıştır, öncelikle olay anlatılıp, daha sonra ikinci cümlede ise sonuçlar verilmiştir. Erek cümlede hareket halindeki trenden mürettebatın atlayarak kurtulduğu verilirken, kaynak cümlede atlayarak kurtuldukları verilmiş ancak hareket halindeyken atladıkları, gizli anlam olduğu düşünüldüğü için belirtilmemiştir. Cümle bölme yöntemi için üslupsal dönüşüm ise şu şekilde örneklendirilebilir:

...**Mist** covered a calm see in the straits of Dover yesterday...

...Вчера в проливе Па-да-Кале стоял **туман**. Море было спокойно...

...Dover boğazını dün sis kapladı. Deniz sakindi...

Örnek metin kelimesi kelimesine tek cümle olarak çevrildiğinde sıradan bir hava tahmini için oldukça şiirsel gözükeceğinden, kaynak metinden erek metne iki basit cümleye bölünerek dönüştürüldükten sonra bu şiirsel algı değişmiştir (Komissarov, 2002: 163).

Cümle birleştirme (Объединение предложение): Bu yöntem cümle birleştirme yoluyla yaşanan transformasyondur. Yöntem bir öncekinin aksine, iki ya da daha fazla cümleyi birleştirerek gerçekleşir. Cümle birleştirme modeli kaynak metnin söz dizimsel yapısının değiştirilerek erek metne transformasyonu olarak tanımlanır. Bu durum, çoğunlukla tek başına sonuç bildirmemiş anlamları birbirine bağlı iki cümlelerin birleştirilerek sonuç bildirir durumda tamamlanmasıyla oluşur. Yan cümle ya da cümlelerden oluşan birleşik bir cümle kurularak bu dönüşüm gerçekleştirilir. Ayrıca çevirmenin insiyatifinde üslupsal dönüşüm de olabilmektedir. Örneğin:

...The marchers did not intend to go to Parliament. Nor to petition their MP's...

...Участники демонстрации не собирались ни идти к парламенту, ни подавать петицию своим депутатам....

...Protestocular parlamento'ya gitmek niyetinde değillerdi, ne millet vekillerine ne de dilekçe vermek için...

Örnek cümlede kaynak dil yapısından dolayı cümle yarım kalmış gibidir ve erek dile çevrildiğinde yarım bir cümle olacaktır. Dolayısıyla çevrimen iki cümleyi birleştirme yoluna gitmiştir (Komissarov, 2002: 163).

...The defendent was playing in an amateur football match, and deliberately struck an opponent. The Blow killed him...

...Во время любительского футбольного матча обвиняемый намеренно ударил противника, в результате чего последний скончался...

...Amatör bir futbol maçı sırasında sanık, kasıtlı olarak rakibine vurdu ve bu darbe sonucunda rakip öldü...

Görüldüğü gibi kaynak metnin ilk cümlesinde savunma oyuncusunun rakip oyuncuya müdahalesi verilmiş ancak müdahalenin neticesi bildirilmemiş, ikinci bir basit cümleyle netice verilmiştir. Erek metne geçiş sırasında kaynak metinden erek metne tek bir birleşik cümleyle çevrimen insiyatif kullanarak üslupsal dönüşüm yapmıştır (Rıbin, 2007:253).

Gramatik değişim (грамматическая замена): Bu dönüşüm kaynak metinden erek metne dilbilgisel öğeler arasında yaşanır. Zira her dil kendi yapı kurallarına sahiptir. Bu dönüşüm, metni oluşturan bütün birimlerde yaşanabilir ve dil içerisinde söz dizimsel etkileşim içinde bulunan bütün dil birimlerinde oluşabilmektedir (Vladimirovna, 2001: 5). Komissarov bu yöntemi benzer gramer yöntemlerinin kullanımından kaçınma olarak tanımlamıştır.

Gramatik değişim ilk olarak diller arasındaki çoğul ve tekil değerler üzerinde durur. Çeviri sırasında kaynak metinden erek metne geçişte sayısal değerler korunsa da, çeviri etkinliği sırasında zaman zaman sayısal değerlerin kaynak dilde tekil durumdayken erek dile çoğul olarak geçmesi gereken durumlar oluşmaktadır. Örneğin *para* kelimesi, Türkçede ve İngilizcede tekil durumdayken, Rusçada çoğul durum kullanılmaktadır. Bu kelime düz mantıkla çevrildiği durumda erek dilde dilbilgisel olarak doğru olmayacaktır. Sayısal bağlamda biçimsel olarak dilbilgisel değişim yapılmak zorundadır. Sayısal gramer değişimi üslup ya da kültür aktarımı gibi farklı durumlarda da uygulanan bir yöntemdir. Örneğin:

...They left the room with their heads held high...

...Они вышли из комнаты с высоко поднятой головой...

...Başlar yukarda odadan ayrıldılar...

Kaynak tümcede *baş* ismi İngilizce düzenli isimlerin sonuna s getirilerek yapılan çoğul ekiyle çoğul durumdadır. Ancak tümce çevrilirken tekil halde kullanılmıştır (Komissarov, 2002: 164).

Yaygın olarak kullanılan bir gramatik değişim de cümle öğelerinin değişimi yöntemidir, bu değişim İngilizce ile Rusça arasında çoğunlukla isimden fiile değişim olarak gerçekleşmektedir. Örneğin:

...It's our **hope** that an agreement will be reached by friday...

...Мы **надеемся**, что соглашение будет достигнуто к пятницу...

...**Umuyoruz** anlaşma, cuma gününe kadar yetişecek...

Kaynak cümlede erek dile, isimden fiile dönüşüm gerçekleşmiştir. Bunun dışında, sıfat ile isim arası değişimler de gerçekleşmektedir. Örneğin:

...the American decision...

...решение США...

Kaynak dilde...Amerikan kararı... cümlesinde *karar* kelimesi isim halinde ike erek dile *Amerikan kararı* şeklinde sıfatlaşmıştır.

Sık sık olmasa da, İngilizceden Rusçaya çevirilerde nicelik bildiren sıfatlardan isime dönüşümler de gerçekleşmektedir. Örneğin:

...The stoppage wich is in support **higher pay** and **shorter working hours** is began on Monday...

...Забастовка в поддержки требований о **повышении** заработной платы и **сокращении** рабочего дня началась в понедельник...

...Çalışma saatlerinin düşürülmesi ve ücretlerin arttırılmasını destekleyen grev pazartesi başladı...

Kaynak cümlede *daha yüksek ödeme* (**higher pay**) ve *daha az çalışma saati* (**shorter working hours**) tamlamalarındaki nicelik sıfatları erek dile *arttırma* (**повышении**) ve *azaltma* (**сокращении**) şeklinde isme dönüşmüştür.

Gramatik dönüşüm cümle türünün bütünüyle değişmesi şeklinde de oluşabilir. Başka bir ifadeyle cümlelerin çatı bakımından değiştiği transformasyonlardır. Bu durum tümüyle değişim olarak nitelenir. Komissarov, bu dönüşüme şu cümleyi örnek olarak gösterir:

...*The crash killed 20 people...*

...*В результате аварии погибло 20 человек...*(Komissarov, 2002: 164-165).

Kaynak cümlede yapı *Kaza 20 kişinin hayatına son verdi* şeklinde etken fiil cümlesi iken kaynak cümleye geçişte *Kazanın sonucunda 20 kişi hayatını kaybetti* şeklinde edilgen cümleye transformasyon gerçekleşmiştir. Verilen bütün örneklerde anlamlarda değişim olmadan farklı şekillerde dönüşümler yaşanmıştır.

2.3.3. Leksik-Gramatik (Sözcük-Dilbilgisel) Transformasyon (Лексико-Грамматическая Трансформация)

Bu dönüşüm açıklama yoluyla, tazmin/ telafi ve semantik değişim yaşanmadan olumlu cümle yapısından olumsuz cümle yapısına dönüşümlerdir. Leksik gramatik transformasyon üç temel başlık altında ele alınır:

- *Karşıt anlamda çeviri* (антонимический перевод)
- *Betitleyici uygulama* (прием описательного перевода)
- *Tazmin/telafi uygulaması* (прием компенсации)

Karşıt anlamda çeviri, kaynak cümlede olumlu yapının erek cümlede olumsuz yapıya dönüşmesiyle ya da bunun tam tersi dönüşümün semantik kayba yol açmadan verilebilmesi durumudur. Örneğin:

...*Nothing changed in my home town...*

...*Все осталось прежним в моем родном городе...*

...*Memleketimde hiçbir şey değişmemiş...*

Olumsuz yapıdaki kaynak cümle *Memleketimde herşey eskisi gibiydi* olumlu yapısına dönüştürülerek çevrilmiştir. Bu uygulamanın dönüşümünde dillerin kendine özgü yapısına göre farklılıklar görülebilir. Bu dönüşüm çoğunlukla dilde var olan olumsuzluk ekleriyle sağlanır.

İkinci leksik-gramatik dönüşüm uygulaması olan *betimleyici uygulama* adından da anlaşılacağı gibi, kaynak metinde bir sözcük biriminin erek dil söz gruplarıyla açıklanması şeklinde gerçekleşen dönüşümdür. Örneğin, İngilizce kaynak metinde *doğayı ve vahşi yaşamı koruyan ve gözetten* anlamında *conservationist* tek kelimelik yapı, erek dil Rusçaya *çevreyi korumadan sorumlu kişi* (сторонник охраны окружающей среды) şeklinde sözcük grubuyla dönüştürmeye gidilmiştir.

Leksik transformasyon başlığı altında incelenen son dönüşüm modeli ise *tazmin/telaî uygulaması* modelidir. Bu dönüşüm uygulaması, çoğunlukla edebi metinlerde kaynak dildeki bir kelimenin erek dilde eşdeğer karşılığının olmaması durumunda gerçekleşir (Samohina, 2012: 126-127). Kaynak metinde bulunan anlamın erek dilde olmayışı çevirmeni başka yöntemlerle o anlamı telaî etmeye iter. Komissarov, çeviri sırasında anlam kaybı yaşanabilecek durumlarda uygulanan bu yöntemi telaî ya da tazmin olarak tanımlar. Örneğin:

...Снял трубку...

...He answered the telephone...

...Telefona baktı...

Kaynak dilde *trubka* (трубка) ilk anlamda boru olan sözcük, *telefonnaya trubka* (телефонная трубка) olarak *ahize* anlamı taşır. Cümle burada kelime kelime erek dile çevrildiği takdirde çevirmen tarafından anlaşılrsa da erek okuyucu tarafından anlaşılmayacak yapıdadır. Dolayısıyla çevirmen erek okuyucunun anlayacağı yapıyı kullanmayı tercih etmiştir Benzer durum cümlelerin eyleminde de bulunmaktadır. Kaynak dilde *almak*, *indirmek*, *çıkarmak*, ve *sökmek* gibi farklı anlamlarda kullanılan *Snyat* (СНЯТЬ) fiili doğrudan çevrildiği takdirde telefonu vecaplamak gibi bir anlamı erek okuyucuya aktarmayacaktır (Koralova, 1990: 12). Benzer durum Türkçede de telefona bakmak olarak ifade edilir ancak burada telefonu cevaplamak anlamında kullanılmaktadır. Anlamsal açıdan sözcük uyumsuzluğu bütün diller arasında olabilmektedir. Diğer taraftan sadece sözcüksel değil

biçem olarak da örtüşmeme durumunda da tazmin/telafi yöntemi kullanılabilir (Yakovleva, 2008: 46-48).

Transformasyon teorisini kapsamlı olarak ele almış olan Rus dilbilimci Leonid Stepanoviç Barhudarov, “*Dil ve Çeviri*” (Язык и перевод) isimli eserinde çeviri sırasında olabilecek en sıradan beklentinin, kelime ve kelime gruplarının yer değişimi olacağını ifade eder. Kaynak dil ve erek dil arasındaki biçimsel ve anlamsal farklılıklara rağmen çevirmenin iki dil arasında eşdeğer çeviriye ulaşabilmesi için, kaliteli ve çok yönlü dönüşüm sağlayabilmesi gerektiğinin belirtir. Barhudarov’a göre bu dönüşüm, erek dil standartlarına dikkat edilerek kaynak metindeki bilginin maksimum ölçüde aktarılmasıdır. Dilbilimci, bu dönüşüm sisteminin, önceden üzerinde çalışılan ve dilbilimsel bir yaklaşım olan transformasyon teorisi olduğunu ifade eder. Bu dönüşüm belirli standartlar ve kurallar dahilinde gerçekleşmektedir. Barhudarov’a göre bu transformasyon normları şu dört başlık üzerinden gerçekleşir.

1. *Yer değiştirmeler* (перестановки)
2. *Yerine kullanmalar* (замены)
3. *Eklemler* (добавления)
4. *Düşürmeler* (опущения)

Dilbilimci, bu başlıkları belirledikten sonra, herşeyden önce bu transformasyon normlarının büyük ölçüde yaklaşık ve koşullu olduğunu belirtir. Birçok durumda herhangi bir transformasyon, yoruma bağlı olarak farklı şekilde dönüştürülebilir (Barhudarov, 1975: 190-192). Zira her dilin anlam dünyası farklıdır. Bu anlam çemberinin genişliği çeviride dönüşüm alanını da genişletmektedir. Bu bağlamda çeviride transformasyon açısından kaynak dil ve erek dil zenginliği bu dönüşüme de zenginlik katmaktadır (Lisitsina, Arutyunov, 2014: 168).

1. Yer Değiştirmeler (Перестановки)

Transformasyon teorisinde bu dönüşüm modeli en sıradan olanıdır. Burada cümle içindeki kelime ve kelime gruplarının yer değişimi kast edilmektedir. Barhudarov bu yer değiştirmeler için İngilizce bir cümlenin Rusçaya çevirisini örnek verse de, diller arasındaki

sistem farklılığını ve buna bağlı olarak bu dönüşümlerin herhangi bir kaynak dilden herhangi bir erek dile çeviri sırasında yaşandığını ifade etmiştir.

...*A suburban train was derailed near London last night...*

...*Вчера вечером вблизи Лондона сошёл с рельс пригородной поезд...*

...*Dün akşam Londra yakınlarında banliyö treni raylardan çıktı...*

Dört bölümden oluşan bu örnek cümle özne, yüklem, zaman zarfı ve yer-yön zarfının çeviri sırasında nasıl yer değiştirdiğini göstermektedir. Kaynak dilde cümledeki özne olan *пригородной поезд* cümledeki sonuna geçmiştir. Cümledeki yüklem bölümü olan *was derailed* Rusçada *сошёл с рельс* sonundan ikinci bölüme geçmiştir. Benzer değişimler cümledeki diğer bölümleri olan zarflarda da gerçekleşmiştir. Barhudarov'un yer değiştirme olarak tanımladığı bu transformasyon cümle içinde öğeler arasında oluşabileceği gibi, karmaşık cümlede ana cümle ve yardımcı cümle arasında da yaşanabilir.

Diller arasında var olan yapısal farklılık, eşdeğer çeviriye ulaşmak adına kaynak ve erek metin arasında çeşitli dil birimleri arasında bu dönüşümü zorunlu kılmaktadır. Yer değiştirmeler çeviride transformasyon teorisinin bir yöntemi olarak sözcüksel ve dilbilgisel boyutta sıkça karşılaşılan bir metottur (Barhudarov, 1975 : 190-192).

2. Yerine Kullanmalar (Замены)

Çeviri sırasında yerine kullanma yöntemi, cümledeki en küçük ögesi ve bütün bir cümle üzerine uygulanabilir. Bu uygulama *sözcükte yerine kullanma* (замена форм слова), *dil biriminde yerine kullanma* (замены частей речи), *cümle öğelerinde yerine kullanma* (замены членов предложения), *karmaşık cümlede söz dizimsel yerine kullanma* (синтаксические замены в сложном предложении) ve *sözcüksel yerine kullanmalar* (лексические замены) olmak üzere beş ayrı temel yöntem üzerinden gerçekleşir.

- *Sözcükte yerine kullanma*, üç farklı şekilde yaşanır. Bunlardan ilki Komissarov'un dilbilgisel değişimler bölümünde belirttiği tekil durumun çoğul, çoğul durumun ise tekil duruma dönüşmesidir. İkinci dönüşüm fiilde zaman dönüşümü ve son dönüşüm ise etken fiilden edilgen fiile geçiş şeklinde yaşanır. Örneğin:

...*I didn't understand what he was saying...*

...*Я не понял, что он говорит...*

...*Ne dediğini anlamadım...*

Kaynak cümledeki *anlamadım* eylemi devam eden geçmiş zaman formundayken erek dile şimdiki zaman fiili olarak dönüşmüştür.

...*Each of the candidates was spoken of separately...*

...*О каждом кандидате говорили отдельно...*

Bu örnekte ise edilgen fiilden etken fiile dönüşüm yaşanmıştır. Kaynak cümlede *Adayların her biri ayrı ayrı konuşuldu* cümlesi erek cümleye *Her aday üzerinde ayrı ayrı konuştular* şeklinde dönüşmüştür.

• *Dil biriminde yerine kullanma* yöntemini Barhudarov, ayrıca *adlaştırma* (прономинализация) ve *isimden zamire dönüştürme* (замена существительного местоимением) olarak tanımlar. Örneğin:

...*Сначала он висел в комнате деду, но скоро дед изгнал его к нам на чердак, потому что скворец, научился дразнить дедушку...*

...*At first the bird hung in my grandfather's room, but soon he outlawed it to our attic, because it began to imitate him...*

...*Sığırcık kuşu (O) ilk önce dedemin odasına yuvalandı ama dedem onu hemen bize, çatıya kovdu çünkü onun taklidini yapmayı öğrenerek dedemi (onu) kızdırmayı öğrendi...*

Örneklerde görüldüğü gibi kaynak cümlede *sığırcık kuşu* (скворец) ve dede (дедушка) isimleri erek dile o (it) ve ona (him) zamirlerine dönüşmüştür.

Bu değişimin tam tersi, yani zamirden isme dönüş de bu transformasyon kategorisinde değerlendirilir. Örneğin:

...I took possession of his effects after his death, I explained. **They** were done up in a parcel and I was directed to give **them** to **you**...

...Все, что осталось от него после смерти, отдали мне,— объяснил я. —**Письма и портсигар** были связаны в пакет. На нем было написано: передать **леди Кастеллан**, лично...

...Onun ölümünden sonra ondan kalanların (**Письма и портсигар**) sana (**леди Кастеллан**) verilmek üzere bir bohçaya konularak bana verildiğini açıkladım...

Bu örnekte Komissarov'un *somutlaştırma* (конкретизации) olarak tanımlamış olduğu dönüşüme de rastlanmaktadır. Zira *özel eşyaları* anlamında kullanılan *possession of his effects* bir sonraki cümlede zamir olan *they* ile verilmiştir. Rusça cümlede *they* zamirinin yerine Rusçadaki *onlar* (они) anlamına gelen zamir seçilmemiş, bunun yerine *eşyaların* karşılığı olan *mektup* ve *sigara tabakası* (Письма и портсигар) anlamında isimler kullanılmıştır. Dolayısıyla burada spesifik anlamlara gidildiği için *somutlaştırma/özelleştirme* gerçekleşmiştir. Dil biriminde *yerine koyma* modelinde yüklemden isimleşmeye de dönüşüm gerçekleşebilmektedir. Örneğin:

...He had one of those very piercing **whistles** that was practically never in tune...

...**Свистел** он ужасно пронзительно и всегда фальшивое...

... Oldukça keskin ıslı çalanlardandı, hemen hemen her zaman detoneydiler...

Kaynak cümlede **whistles** isim halinde iken Ruçada *ıslık çalmak* anlamına gelen *svistet* (свистеть) fiilinin geçmiş hali olan **свистел** kullanılmıştır. Cümle Türkçeye de *Oldukça keskin ve hemen hemen her zaman detone ıslık çalardı* şeklinde fiil cümlesi olarak dönüştürülebilir. Barhudarov'a göre bu *yerine koyma* türleri kaynak dil ve erek dilin yapısal özelliklerine göre farklı dil birimleri arasında görülebilir.

Cümle öğelerinde *yerine kullanma* dönüşümünü Barhudarov, cümlenin söz dizimsel yapısının yeniden düzenlenmesi olarak niteler. Bu dönüşüm sırasında sözcükler ve sözcük grupları kaynak metindeki farklı söz dizimsel fonksiyonlar gösterirler. Barhudarov, Komissarov'un *dilbilgisel değişim* başlığında belirtmiş olduğu çatı değişiminin gerçekleştiği transformasyonun, Rusça ve İngilizce çevirilerde sık karşılaşılan bir durum olduğunu belirtir. Barhudarov bu transformasyon için şu basit cümleleri örnek gösterir:

...He was met by his sister...

... Его встретила сестра...

...Kız kardeşi tarafından karşılandı...

cümlesi erek dile...Onu kız kardeşi karşıladı... şeklinde dönüşmüştür. Edilgen çatıdan etken çatıya dönüşüm yaşanmıştır. Dolayısıyla cümle yapısı tümüyle değişmiştir. Çevirilerde sıklıkla aktif cümleden pasif cümleye transformasyon ya da tam tersi durum gerçekleşir. Barhudarov'un *cümle öğelerinde yerine kullanma* olarak tanımladığı transformasyon modelinde *yer değiştirme/yerine koyma* farklı öğeler arasında gerçekleşebilir. Örneğin:

...**The last week** has seen an intensification of the diplomatic activity...

...В течение **истекшей недели** имела место активизация дипломатической деятельности...

...Geçen hafta yoğun diplomatik etkinliklere tanık oldu...

Kaynak cümlede *geçen hafta* anlamına gelen sözcük grubu özne durumundayken, erek metne zaman zarfı olarak geçmiştir.

• *Karmaşık cümlede söz dizimsel yerine koyma*, basit cümle ve karmaşık cümle yapıları arasında gerçekleşen transformasyondur. Barhudarov burada dört farklı dönüşümden söz eder. Bunların ilk ikisi basit cümleden karmaşık cümleye, karmaşık cümleden basit cümleye olarak gerçekleşir. Bu başlık altında incelenen diğer iki dönüşüm ise yardımcı ve ana cümlelerin yer değiştirmesidir. Komissarov bu transformasyon türünü cümle birleştirme ya da cümle bölme yöntemi olarak tanımlamıştır.

...I like watching her dance...

...Я люблю смотреть, **как она танцует**

...Onun dansını izlemeyi severim...

cümlesi erek dile ...Onun nasıl dans ettiğini izlemeyi severim... şeklinde dönüşmüştür. Barhudarov, kaynak dildeki ana cümlelerin erek dilde yardımcı cümleye transformasyonu için şu örneği verir:

... *While I was eating my eggs, these two nuns with suitcases and all came in...*

... *Я ел яичницу, когда вошли две монахини с чемоданами и сумками...*

... *Yumurtaları yediğim sırada bu iki rahip valizleriyle birlikte içeri girdiler...*

cümlesindeki yumurtalarımı yediğim sırada *While I was eating my eggs* yardımcı cümlesi erekle dilde ana cümleye yumurtaları yedim *Я ел яичницу* şeklinde dönüşmüştür.

Dilbilimci cümle transformasyonu bölümünde bağlı cümlelerden de örnekler vermiştir. Bağlı cümle, değişik yapılarla düzenlenmiş cümlelerin sıralama işlevli bağlaçlar ve ilişkilendirme işlevi gören bağlaçlar ile birbirini anlamca tamamlamak için kullanılması yoluyla oluşturulan cümlelerdir (Delice, 2012: 875). Dillerdeki bağlaç türüne göre bağlı cümlelerin kurulabileceği cümleler dönüştürülebilir. Barhudarov *düzenleme bağlacıyla* (сочинительные союзы) kurulan cümlelerin *uyum bağlacıyla* (подчинительные союзы) kurulan bir cümleye dönüşebildiğini, zaman zaman da bunun tam tersi durumun olduğunu belirtmiştir. Rusçada özellikle konuşma dilinde çoğunlukla düzenleme bağlacının kullanıldığını buna karşılık İngilizcede uyum bağlacının kullanıldığını belirtmiştir. Bu nedenle çoğunlukla İngilizceden Rusçaya çevirilerde düzenleme bağlacından uyum bağlacına transformasyon gerçekleşir. Örneğin:

... *I didn't sleep too long, because I think it was only around ten o'clock when I woke up...*

... *Спал я недолго, кажется, было часов десять, когда я проснулся.*

... *Çok uzun uyumadım çünkü kalktığımda saatin daha on olduğunu anladım...*

kaynak cümlesinde kullanılan uyum bağlacı bir şeyi bir nedene bağlar nitelikte iken, erekle dile bir sonucu bildiren uyum bağlacı olarak dönüşmüştür.

Bir diğer transformasyon ise bağlaçlı cümleden bağlaçsız cümleye gerçekleşir. Bu tarz cümleler de yazı dilinden çok konuşma dilinde kullanılırlar. Örneğin:

...So I opened my suitcases **and** took out a clean shirt, and **then** I went in the bathroom **and** washed **and** changed my shirt...

...Я открыл чемодан, вынул чистую рубашку, пошел в ванную, вымылся **и** переоделся...

... Valizlerimi açtım ve temiz bir gömlek çıkardım, sonra banyoya gittim ve yıkandım ve gömleğimi değiştirdim ...

Kaynak cümlede dört ayrı yerde kullanılan ve (and) sıralama bağlacı kaynak dile geçişte yalnızca bir yerde kullanılmıştır. Yapılan işlem *bağlaç eksiltme* işlemidir.

...It was hot as hell **and** the windows were all steamy...

...Жара была адская, все окна запотели...

...Cehennem gibi sıcaktı ve bütün pencereler buğulandı...

Kaynak cümlede cehennem gibi sıcaktı yardımcı cümlesinden sonra kullanılan ve (and) bağlacı Rusçaya geçişte kullanılmamıştır.

Bağlacın tanımlaması farklı olabilir ancak bir bütün olarak bakıldığında bütün dillerde işlevler aynıdır. Barhudarov bu transformasyon türüne pratik olarak örnekleri İngilizce ve Rusça üzerinden verirken, eserin birçok noktasında bu transformasyonların farklı şekillerde ve herhangi bir kaynak dil ve erek dilin dil birimleri arasında gerçekleştiğini ifade etmiştir.

• *Yerine kullanmalar* başlığı altında ele alınan son bölüm *sözcüksel yerine kullanmalardır*. Bu dönüşüm, kaynak dil ve erek dil arasında eşdeğer kelimenin bulunmayışından kaynaklanır. Bu transformasyon kendi içinde *somutlaştırma/özelleştirme* (конкретизация), *genelleştirme* (генерализация) ve *nedene dayalı mantıksal çıkarım ve tam tersi* (Замена следствия причиной и наоборот) olmak üzere üç başlık altında ele alınır. Barhudarov'un sözcüksel yerine kullanmalar (Лексические замены) başlığındaki alt başlıklar *somutlaştırma/özelleştirme* ve *genelleştirme* dönüşümleri, Komissarov'un *leksik-semantik transformasyon* başlığındaki alt başlıklarla tanımsal ve anlamsal olarak aynıdır. *Nedene dayalı mantıksal çıkarım ve tam tersi* alt başlığı ise Komissarov'un aynı başlık altındaki *modülasyon/mantıksal çıkarım* alt başlığı ile aynı anlamda dönüşümleri ifade eder.

Sözcüksel yerine koyma başlığı altında ele alınan bir diğer başlık ise *neden-sonuç bağlamında yerine koyma ya da tersi* (замена следствия причиной и наоборот) yöntemidir. Genelleştirme/(özelleştirmenin tam tersi bir uygulamadır. Çeviri sırasında mantıksal anlam çıkartılma durumudur. Örneğin

...*He's dead now...*

...*Он умер...*

Cümlesi kaynak dil İngilizcede *O şimdi ölü* anlamındadır. Ancak erek dil Rusça çevirisi *O öldü* olarak yapılmıştır. Mantıksal çıkarımla şimdi kelimesi kaldırılmıştır zira mantıksal olarak onun şimdi, şu an olmadığı çıkarımı oluşturulmuştur. Aynı transformasyon Komissarov'da modülasyon/mantıksal çıkarım terminolojisi ile verilmiştir.

...*I don't blame them...*

...*Я их понимаю...*

Kaynak dil İngilizcede *Onları suçlamıyorum* cümlesi, erek dil Rusçaya *Onları anlıyorum* olarak çevrilmiştir. *Onları anlıyorum bu nedenle onları suçlamıyorum*, mantıksal çıkarım yoluyla dönüşüm yapılmıştır. Tam tersi dönüşümler de oluşmaktadır. Örneğin:

...*Have a seat there, boy! old Spencer said. He meant the bed...*

...*Садись вон туда, мальчик, — сказал старый Спенсер. Он показал на кровать...*

...*Yatağı göstererek, otur oraya çocuk! dedi yaşlı Spencer...*

Kaynak cümlede *Yaşlı Spencer, otur oraya çocuk dedi. Yatağı kast etmişti*. Cümlesindeki *yatağı kast etmişti* mantık çıkarımı ererek dil Rusçaya *yatağı gösterdi* (Он показал на кровать) olarak doğrudan çevrilmiştir.

• *Karşıt anlamda çeviri (антонимический перевод)*, Barhudarov'un bu yöntemi gerek tanımlama gerekse uygulama olarak Komissarov'un karşıt anlamda çevirisiyle aynıdır. Yakov İosifoviç Retsker (1897-1984) de bu yöntemi tanımlama ve içerik olarak aynı şekilde ele almıştır. Bu transformasyon yöntemi genel olarak bu alanda çalışan bütün bilim insanları için gerek biçimsel gerek anlmsal olarak aynıdır. (Sdobnikov, Petrova: 265). Bu bağlamda Barhudarov'dan da kısa birkaç örnek yeterli olacaktır.

...*Stradlater **didn't** say anything...*

...*Стрэдлейтер промолчал...*

Kaynak metinde, *did* İngilizce yardımcı fiiline getirilmiş olumsuzluk ekiyle sağlanmış olan *Stradlater hiç bir şey söylemedi* şeklindeki olumsuz anlam, erek metin Rusçaya geçişinde olumsuzluk kullanmadan aynı anlama *Stradlater sessiz kaldı/sustu* şeklinde dönüşmüştür. Bu tür transformasyon her iki yönde de gerçekleşebilir. Olumsuz anlam, değişmeden karşıt sözcük birimiyle verilebileceği gibi olumlu anlamda karşıt sözcük birimiyle anlamsal değişiklik olmadan dönüşebilir. Bu transformasyon cümlelerin sadece temel ögeleri üzerinden değil yardımcı ögeleri üzerinden de gerçekleşir. Örneğin:

...*Keep the child **out of** the sun...*

...*Не держите ребенка **на** солнце...*

Kaynak cümle İngilizcede olumlu bir cümle olan, *Çocuğu güneşin **dışında** tutun* cümlesi, erek dil Rusçaya *Çocuğu güneş**te** tutmayın* olarak anlam kaybı olmadan dönüşmüştür. Yardımcı ögelerin etkin olduğu bu cümle, ögeleri açısından ve yukarıda verilmiş örneğin tersi yönünde, başka bir ifadeyle olumlu yapı cümlesinin olumsuz cümle yapısına anlam kaybı yaşanmadan dönüşümüne de örnektir.

Barhudarov sözcüksel dönüşüm başlığı altında diğer dilbilimcilerin de *tazmin/telaflı* (компенсация) olarak tanımladığı yöntemi, terim ve uygulama olmak üzere hiç farklılık olmadan aktarmıştır. Ona göre de bu uygulama erek metinde, kaynak metindeki eş değer kelimenin olmaması durumunda uygulanan tazmin /telaflı yöntemidir. Çevirmen eşdeğerliğe ulaşmak adına semantik açıdan azami ölçüde dikkat ederek uygun kelimeyle anlamı aktarmalıdır. Örneğin:

...***He made** a speech that lasted about ten hours...*

...*Он **отгрохал** речь часов на десять...*

...*On saate yakın süren bir konuşma yaptı...*

Kaynak cümlede *konuşma yapmak (He made speech)* semantik açıdan eşdeğer görülmemiştir zira burada konuşmanın uzunluğundan dolayı *bıkkınlık* anlamı da bulunmaktadır.

3. Eklemeler (Добавления)

Barhudarov, transformasyon yöntemlerini ele almış olduğu eserinde *yer değiştirmeler* ve *yerine koymalar* başlıklarından sonra, üçüncü sırada başka bir transformasyon yöntemi olan *eklemeler* yöntemini incelemiştir. *Sözcüksel eklemeler* olarak da tanımlanan bu yöntemin uygulanmasını gerektiren temel nedenler, kültürel olabileceği gibi dilsel gerekçeler de olabilmektedir. Ancak bunlardan en yaygın olanı, kaynak metinde bulunan bir sözcük ya da sözcük grubunun semantik bileşenlerinin açıklanamaması olarak tanımlanabilir. Bu duruma Chomsky'nin üretici dönüşümsel dilbilgisi mantığıyla bakılacak olursa, kaynak metinde bulunan derin anlamın biçimsel olarak erek metinde uygun sözcük ya da sözcük gruplarıyla ifadesi olarak açıklanabilir. Örneğin *Kitaba başladım* ***I began the book*** cümlesi erek dile çevrilirken, bir yazar söz konusuysa *yazmaya başladım*, bir okuyucu söz konusuysa *okumaya başladım* olarak çevrilebilir. Bu yönüyle kaynak metin anlamının erek metne transformasyonu sırasında genişlemesi ya da eklenmesi söz konusudur. (Barhudarov, 1975: 222-224, Rıbin, 2007:281). Örneğin:

... "Her English is not very good", I said. "I'm afraid my French is awful" ...

... Она неважно **знает** английский, сказал я. Боюсь, что я очень плохо **говорю** по-французски...

...İngilizcesi pek iyi değil, dedim, Korkarım Fransızcam berbat....

Örnek cümlede İngilizcesinin iyi olmadığı ve ayrıca Fransızcasının korkunç olduğu belirtilmiş. Erek cümle olan Rusaçaya geçişte ise *İngilizceyi kötü bilmek* ve *Fransızcayı kötü konuşmak* olarak aktarılmış. Konunun dil yeteneği olduğu değerlendirilirse, *bilmek*, *anlamak* ve *konuşmak* gibi farklı uygun fiiler bulunabilir. Dolayısıyla çevirmen burada transformasyonda ekleme yöntemini kullanmıştır.

4. Düşürmeler (Опущения)

Transformasyon teorisinde Barhudarov'un ele almış olduğu son yöntem ise *düşürmeler*dir. Bu yöntem isminden de anlaşılacağı gibi *ekleme* yoluyla transformasyonun tam karşıtıdır. Bu yöntemde, çeviri sırasında anlamı aktaran sözcüklerin dışında fazlalık oluşturan ifadelerde erek metne aktarılmaz. Cümlede fazla kelime oluşumunun temel nedeni dillerin stilistik özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin:

...*The **bold and courageous** struggle of the working class and its Communist Party carried the day...*

...*Мужественная борьба рабочего класса и его коммунистической партии увенчалась успехом...*

...*İşçi sınıfı ve onun Komünist Partisi'nin cesur mücadelesi başarılı oldu...*

Verilmiş olan İngilizce kaynak cümlede sadece stilistik olarak açıklanabilecek bir tekrar yapılmıştır. *Cesur*, *yığit* anlamına gelen *bold* ve *courageous* aynı anlamda aynı yerde kullanılmıştır. Erek cümle Rusçaya çevirisi sırasında bu kelimelerden bir tanesi fazlalık olarak görülmüş ve çeviri sırasında düşürme olarak adlandırılan transformasyon uygulaması yaşanmıştır (Barhudarov, 1975: 226-229).

Transformasyonu teorisini pratik üzerinden ele almış diğer Rus dilbilimci ve çevirmenler ise Yakov İosifoviç Retsker ve Ryurik Konstantinoviç Minyar-Beloruçev'dir. Retsker, "*Çeviri Teorisi ve Çevirisel Pratik*" (Теория Перевода и Переводическая Практика) adlı eserinde diğer dilbilimcilerin yaklaşımına kendi perspektifinden değinmiştir. Retsker, bir dilden diğer bir dile çeviri yapılırken kaynak içeriğin ereğe aktarılabilmesi için, semantik ve mantık düzlemde içeriği etkileyen bütün faktörlerin göz önünde bulunması gerektiğini belirtir. Kuşkusuz çevirmen çeviri öncesi hazırlık aşamasında kaynak metni okur ve dikkatli analizler yapar. Bu analiz sonucunda metnin içeriğini, stilistik özelliklerini ve çeviri yöntemini belirler. Başka bir ifadeyle, analiz sırasında Darbelnet ve Vinay'ın belirtmiş olduğu *çeviri birimlerini* belirler. Her dilde birbirine eşdeğer olmayan çeviri birimleri olabileceği gibi farklı ölçülerde eşdeğer birimler de olabilmektedir. Çevirmen bu zengin birimlerden uygun olanı seçebilmelidir, ancak bu seçim birçok etkene bağlı olduğu için keyfi olmamaktadır. Zira bazı durumlarda hiçbir sözcük semantik bağlamda uygun düşmeyebilir. Bu noktada transformasyon teorisi, çeşitli faktörlerin etkileşiminden doğan farklı anlamsal kategorilerin birbiriyle transfer bağımlılıklarını dikkate alarak fonksiyonel uyumu kurmayı sağlar. Bu uyum, sözcüğün bir sonraki sözcükle ilişkisinin, diğer bir ifadeyle bağlamsal durumunun belirlenmesiyle ve sözcüksel transformasyon ile oluşur. Bağlamsal ilişki, çeviri sırasında kaynak dilde bulunan ancak erek dilde bulunmayan bir kelimenin eşdeğer nitelikte eklenmesini sağlar. Bu açıdan transformasyon modeli mantıksal ve semantik normlar doğrultusunda stilistik ve anlamsal prensiplerle oluşur (Retsker, 2007: 10-11).

Dilbilimci, sözcüksel transformasyonu bağlamsal ve mantıksal ilişki ışığında açıklamıştır. Ona göre, kendi dilimizde dahi bir kitabı okurken, anlamını bilmediğimiz bir terimin ne ifade ettiğini mantıksal ve bağlamsal ilişkiden çıkarımlarla bulabiliyoruz. Buna benzer mantıksal ve bağlamsal ilişki, çeviri sırasında orijinal metin ve erek metin analizi ve transaformasyonu için de kullanılmaktadır. Retsker, transformasyon teorisinin pratik uygulanışını *sözcüksel transformasyon* başlığı altında açıklar. Dilbilimciye göre yedi başlık altında incelenen sözcüksel transformasyon şu şekilde sıralanır:

Farklılaştırma (Дифференциация)

Somitlaştırma (Конкретизация)

Genelleştirme (Генерализация)

Mantıksal geliştirme (Смысловое развитие)

Karşıt anlamlı çeviri (Антонимический перевод)

Bütünsel dönüşüm (Целостное преобразование)

Çeviri sürecinde kayıp telafisi (Компенсация потерь в процессе перевода)
(Retsker, 2007: 45).

Zaman zaman bu transformasyon uygulamaları birbiriyle karıştırılabilir. Bu durum özellikle birbiriyle ilişkili olan farklılaştırma (дифференциация) ve somutlaştırma (конкретизация) uygulamalarında görülebilir. Retsker, sözcüksel transformasyon ile ilgili olarak dilbilimci Vladimir Gregoryeviç Gak'ın tanımlamasına yer verir. Zira Gak, Retsker'e koştur olarak sözcüksel transaformasyonu biçim ve mantık anlayışı ile ele alır. Gak, transformasyon yöntemleri arasından uygun olanı seçmeyi mantıksal çıkarım olarak niteler, zira aynı anlama gelen sözcüklerin, diller arasındaki biçimsel (dilbilgisel ve yapısal) farklılıklarından transformasyon yöntemlerinden hangisinin seçilmesi gerekliliği doğar. Gak, eserlerinde transformasyon teorisi üzerine açıklamalarını ve uygulamalarını Fransızca ve Rusça üzerinden yapmıştır (Retsker, 2007: 10-11). Dönüşümler Komissarov ve Barhudarov'un dönüşüm yöntemleriyle aynıdır, sadece kullanılan terminoloji zaman zaman farklı olabilmektedir.

Çeviri ve yabancı dil eğitimi üzerine eserleri olan Rus çevirmen ve akademisyen Minyar-Beloruçev ise transformasyon teorisini ele alan diğer bir bilim insanıdır. Minyar-Beloruçev, "*Çeviri Teorisi ve Yöntemleri*" (Теория и Методы Перевода) adlı eserinde, çeviribilimin konusunun sadece iki dilin kullanıldığı bir iletişim olmadığını belirtir. İki dil arası iletişim, kaynak dil, çevirmen ve alıcıyı da kapsayan, uyum içerisindeki etkinlikleri ele

almaktadır (Minyar-Beloruçev, 1996: 25). Beloruçev çeviri alanı için çevirmen ve iki dil arası uyum için uygulanan yöntemin önemine vurgu yapmıştır. “*Nasıl Çevirmen Olunur?*” (Как Стать Переводчиком?) isimli başka bir eserinde, sanat olarak adlandırmış olduğu çeviriyi, farklı seviyelerde transformasyonu uygulayabilme yeteneği olarak tanımlamıştır. Farklı seviyelerde transformasyon ise, diğer dilbilimcilerin de belirtmiş olduğu sözcüksel, dilbilgisel ve semantik vs. alanlarda yaşanan dönüşümlerdir. Örneğin Beloruçev’e göre *sözcüksel seviyede transformasyon* çevirmenin aynı anlama gelen farklı biçimdeki kelimeye dönüştürme yöntemidir, diğer bir ifadeyle erek metinde eşdeğer kelimeye çeviridir. Bu dönüşüm dil içi transformasyona benzer niteliktedir. Dil içi duruma örnek olarak eş anlamlı sözcük kullanımı gösterilebilir. Çeviri metni için ise semantik ve sözcüksel uyumun olduğu durumlar verilebilir. Örneğin:

...Играть в футбол...

...Play football...

...Futbol oynamak...

Kaynak dil Rusçada *futbol oynamak* erek dil İngilizcede aynı sözcüksel karşılığa sahiptir. Sözcüksel olarak karşılığı olan ancak semantik olarak karşılamayan bir duruma örnek vermek gerekirse Rusçada gitmek fiilinin kullanıldığı bir cümlemin İngilizce karşılığı semantik olarak aynı olmayabilmektedir. Zira Rusçada hareket fiili olan gitmek, *araçla gitmek* ve *araçsız gitmek* gibi farklı versiyonlara sahiptir. Dolayısıyla böyle durumlarda, daha önce de belirtilmiş olan *somitlaştırma/özelleştirme* ve *genelleme* transformasyonlarına baş vurulur (Minyar-Beloruçev, 1999: 58-59). Diğer transformasyon yöntemlerinde terimsel olarak kısmi farklılıklar olsa da uygulama aynıdır. Bu farklı bilim insanlarının dönüşüm tanımlamaları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Çizelge 2.1. Bilim insanlarının dönüşüm tanımlamaları (Garbovskiy, 2007: 385)

Я.И. Рецкер/Ya. I. Retsker	Л. С. Бархударов/L. S. Barhudarov	В.Н. Комиссаров/V. N. Komissarov	Р.К. Миньяр-Белоручев/R. K. Minyar-Beloruçev	Ж.-П. Вине, Ж. Дарбельне/J. P. Vinay-J. Darbelnet
I. Лексические трансформации- Sözcüksel transformasyon	I. Перестановки- Yer değistirmeler	I. Лексические трансформации- Sözcüksel transformasyon	Приемы перевода-Çeviri yöntemleri	Направления перевода- Çeviri yöntemleri
1.Дифференциация- Farklılaştırma	II. Замены:Yerine Kullanmalar	a) Формальные-Biçimsel transformasyon	Описательный перевод- Açıklamalı çeviri	Прямой (буквальный) перевод- Doğrudan (kelimesi kelimesine) çeviri
2. Конкретизация- Somutlaştırma/Özelleştirme	a) Грамматические замены: Dilbilgisel yerine kullanmalar	1. Транскрипция/транслитерация-Transliterasyon-Transkripsiyon	Конкретизация понятий- Anlam somutlaştırma/özelleştirme	a)Заимствования:транскрипция-транслитерация- Ödünçleme: transkripsiyon-transliterasyon
3. Генерализация /Genelleme	1. Замены форм слова- Sözcükte yerine koymalar	2. Калькирование-Ödünçleme /kopyalama	Генерализация понятий- Anlam genelleştirme	б) калькирование- Ödünçleme/kopyalama
4. Смысловое развитие- Modülasyon/Mantıksal çıkarım/geliştirme	2. Замены частей речи-Dil biriminde yerine kullanmalar	б) Лексико-семантические замены-Leksik (sözcüksel) semantik dönüşüm	Логическое развитие понятий-Mantıksal çıkarım/modülasyon	с) дословный перевод- Kelimesi kelimesine çeviri
5. Антонимический перевод/Karşıt anlamda çeviri	3. Замены членов предложения-Cümle öğelerinde yerine kullanmalar	1. Конкретизация- Somutlaştırma/özelleştirme	Антонимический перевод- Karşıt anlamda çeviri	Косвенный перевод-Dolaylı (yorumlanabilen) çeviri
6. . Целостное преобразование-Bütünsel dönüştürme	4. Синтаксические замены в сложном предложении- Karmaşık cümlede sözcüksel yerine kullanmalar	2. Генерализация- Genelleştirme		Модуляция: Семантические замены- Anlamsal yerine kullanmalar
7. Компенсация потерь в процессе перевода- Tazmin/Telafi	б) Лексические замены- Sözcüksel yerine kullanmalar	3. Модуляция (смысловое развитие)- Mantıksal çıkarım/geliştirme		1. Абстрактное/конкретное; общее/частное (генерализация/конкретизация)-Soyut; somut, genel, özel genelleştirme, özelleştirme
II. Грамматические трансформации- Dilbilgisel transformasyon	1. Конкретизация- Somutlaştırma/Özelleştirme	II. Грамматические трансформации- Dilbilgisel transformasyon		2. От причины к следствию – Mantıksal/nedensel çıkarım
1.Полные-Bütünsel genelleme	2. Генерализация- Genelleştirme	a) Дословный перевод (нулевая трансформация)- Kelimesi kelimesine çeviri		3. Средство и результат- Araç ve sonuç

Çizelge 2.1. (devam) Bilim insanlarının dönüşüm tanımlamaları (Garbovskiy, 2007: 385)

2. Частичные-Kısmi genelleme	3. Замена следствия причиной-Nedene dayalı mantıksal çıkarım	б) Членение предложений- <i>Cümle bölme</i>		4. Часть и целое-Tüm ve bölüm olarak yorumlama
	с) Антонимический перевод- Karşıt anlamda çeviri	с) Объединение предложений- <i>Cümle birleştirme</i>		5. Одна часть вместо другой-Bölüm kaydırma yoluyla
	д) Компенсация-Tazmin/Telafi	д) Грамматические замены-dilbilgisel yerine kullanmalar		6. Противоположный взгляд на ситуацию-Duruma karşıt yorumlama
	III. Добавления-Eklemeler	1. Грамматической категории-Dilbilgisel kategori		7. Различие разграничений и интервалов- Fark ve yakınlık aralıkları ile yorumlama
	IV. Опускания-Düşürmeler	2. Части речи-Dil birimleri		8. Различие в чувственном восприятии- Duyusal algı farklılığıyla yorumlama
		3. Члена предложения-Tümce üyeleri		9. Различие формы, вида использования-Kullanım farklılıkları ile, kullanım türleri ile yorumlama
		4. Предложения определенного типа-Belirli cümleler üzerinden		10. Различие определения через географическое название- Coğrafi ad yoluyla yorumlama
		III. Лексико-грамматические трансформации- Leksik-Gramatik (Sözcük-dilbilgisel) transformasyon		11. Различие образа-Algı farklılığına göre yorumlama
		а) Антонимический перевод- Karşıt anlamda çeviri		Транспозиция-Kaydırma yoluyla /cümle öğeleri kaydırma
		б) Описательный перевод- Açıklamalı çeviri		Шассе-круазе-Aktarım yoluyla
		с) Компенсация-Tazmin/Telafi		Адаптация-Uyarlama
				Компенсация- Tanzim/telafi

Teorik ve pratik bağlamda birçok dilbilimci ve çevirmenin ele almış olduğu трансформasyon teorisi, Nida'dan başlayarak Vinay ve Darbelnet gibi önemli dilbilimciler ve aynı zamanda Rus bilim insanları tarafından farklı diller üzerinden uygulamalı olarak tablodaki tanımlamalar ile başlıklar halinde ele alınmıştır. Bilhassa Komissarov konuyu detaylı olarak incelemiş ve evrensel bir dil olan İngilizce üzerinden örneklerle daha anlaşılır kılmıştır. Bu bağlamda Komissarov'un трансформasyonu teorik ve uygulamalı olarak ele alma yöntemi, bu çalışmanın uygulamalı bölümünde kullanım için en uygun içeriğe sahiptir. Rusçadan Türkçeye “*Maça Kızı*” çevirisinde eşdeğerlik uygulaması bağlamında Komissarov'un трансформasyon modeli örnek alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PUŞKİN’İN “MAÇA KIZI” ESERİ ÜZERİNDEN UYGULAMADA TRANSFORMASYON TEORİSİ

3.1. Edebi Metin Çevirisinde Eşdeğerlik

İnsanoğlu dil aracılığıyla fikirlerini anlatabildiği gibi hislerini de anlatmaktadır. Aynı durum algı noktasında da görülebilmektedir. İnsan anlatılanı dinlerken ya da metni okurken, bilgi elde ettiği gibi, duygu dünyasına da katkılar sağlamaktadır. Teknik içerikli bir metinle bilgiye ulaşmak ya da bilgi aktarmak amaçlanırken, edebi metinde bunlara ek olarak bireyin duygu dünyası da merkezi konumdadır. Metnin içeriği ya da niteliği ne olursa olsun, çevirmen için çeviride eşdeğerlik temel amaç olarak görülmektedir. Bu nedenle çeviride eşdeğerliğe ulaşma üzerine birçok teori ve yaklaşım ileri sürülmüştür. Bu yaklaşımlar dönem farklılıkları, kültürel farklılıklar ve dil yapısı gibi etkenler nedeniyle farklı terminoloji kullanılarak aktarılmıştır. Çeviri üzerine birçok çalışmaları olan, *Uluslararası Çeviri ve Kültürlerarası Çalışmalar Kurumu*’nun (International Association for Translating and Intercultural Studies) başkan yardımcısı ve Manchester Üniversitesi profesörü Mona Baker (1953-), çeviri ediminin tarihsel süreci içinde eşdeğerlik kavramının önemini altını şu sözlerle çizer: “*Gerek kuramsal olarak, gerekse pratikte eşdeğerlik tartışmaları uzun yıllar çevirinin tartışma konusu olmuştur*” (Baker, 2004: 64).

Eşdeğerlik yaklaşımları kuramsal yoruma göre farklılık gösterebildiği gibi çeviri türüne göre de farklılık gösterebilmektedir. İşlevsel ve iletişimsel açıdan kavramın farklılık gösterebileceği üç temel çeviri türünün olduğu söylenebilir. Bunlar *edebi çeviri*, *sosyo-politik çeviri* ve son olarak *mesleki çevirilerdir*. *Sosyo-politik çeviri* türü, uluslararası politikada kullanılan dildir. Bununun içine uluslararası kurum ve organizasyon isimlerinin çevirisi de girer. Bunların yanı sıra bu çeviri türü, gazete ve dergilerdeki politik metinlerin çevirisini de kapsar. Mesleki çeviri ise nispeten daha spesifiktir, bu alana hukuk çevirileri, teknik çeviri ve bilimsel çeviriler gibi kendi terminolojisine sahip muhtelif mesleklere dönük çeviriler girmektedir (Taratina, Artamova, 2008: 43). Bu çeviri türlerinde doğal olarak eşdeğerliğe yaklaşım da farklılık göstermektedir.

Edebi çevirinin alanı, adından da anlaşılacağı gibi edebi eserlerdir. Edebi eseri diğer metin türlerinden ayıran en belirgin özellik ise muhtelif nitelermeler, eğretilermeler ve ritim bağlamında sentaktik cümleler yoluyla, okuyucunun imgesel duygu dünyasında oluşturduğu etkidir. Dolayısıyla çevirmen edebi metin çevirisinde, kaynak metnin okuyucu üzerinde oluşturmuş olduğu bu duygu dünyasını en küçük nüansına kadar erek metne aktarmak için çabalamak durumundadır. Bu nedenle edebi çeviri türünde, metnin yapısal ve içeriksel olarak yeniden üretimi bağlamında kaynak dil ön planda tutulur (Zaharova, İvleva, Sedina, 2014: 21). Edebi metnin ve edebi çeviri türünün çok yönlülüğünü çeviri üzerine eserler yazmış olan Sovyet profesör, çevirmen ve pedagog Andrey Venediktoviç Fyodorov (2002: 271) şu cümlelerle açıklar: “*Edebi türün karakteristik özellikleri, her eserde yazarın bireysel tarzının, dünya görüşünün, dönemin estetik algısının, edebi akım etkisinin, dilin birbiriyle farklı manada sonsuz ölçüde sözcüksel ve dilbilgisel (söz dizimsel bağlamda) ilişkisinin ve edebi dilin yazılı ve sözlü manada kırılğan söz dizimsel kombinasyonlarının bir tezahürüdür. Bütün bunlar bir araya getirildiğinde, edebi çeviri sorusu oldukça karmaşık bir hal alır*”.

3.2. Puşkin ve “Maça Kızı”

Aleksandr Sergeyeviç Puşkin (1799-1837) 19. yüzyıl Rus edebiyatı ve dünya edebiyatında önemli bir isimdir. Rus dili ve edebiyatı açısından, birçok yönüyle diğer yazarlardan farklı bir yere sahiptir. Edebiyata Rus kültürünün dil öğelerini kazandırması, onun bu bağlamda en belirgin niteliğidir. Yazarın, ailesinden gelen sosyo-ekonomik alt yapısı onun bu özellikleri için açıklayıcıdır. Puşkin 1799’da Moskova’da doğmuştur. Babası Sergey Lvoviç Puşkin eğitimli, edebiyatı bilen ve seven bir kişidir ve ayrıca şairdir. Amcası Vasili Lvoviç Puşkin de şiir sever ve edebiyatla ilgilenir (Jukova, vd. 2000: 6). Annesi Nadejda Osipovna, I. Petro’nun vaftiz oğlu Abram Hanibal Petroviç (1696-1781) soyundandır. Hanibal, Rus çarı I. Petro’ya Osmanlı tarafından hediye olarak verilmiş Habeş bir prensin oğludur. Ancak çar onu vaftiz evlat edinmiştir ve böylece Hanibal toplumda önemli bir sosyal statü olan generalliğe kadar yükselmiştir. Puşkin’in tamamlanmamış tarihsel romanı *Büyük Petro’nun Arabı* (Арап Петра Великого) büyük dedesine atfen yazılmıştır (Komarov, 1999: 5). Puşkin’in soylu ve edebiyat meraklısı bir aileden gelmesi, kariyerinin başlangıcında etkili olmuştur. Bilhassa amcası Vasili Lvoviç Puşkin’in edebiyat merakı, dönemin önemli edebiyatçıları, tarihçileri ve aydın çevrenin sık sık onların evinde toplantılar yapmasında etkili olmuştur. Bunların başlıcaları yazar Konstantin Nikolayeviç Batyuşkov (1787-1855), Rus romantik akımının önderlerinden şair Vasiliy Andreyeviç

Jukovski (1783-1852) ve dönemin önemli tarihçisi Nikolay Mihayloviç Karamzin'dir (1766-1826) (Jukova vd. 2000: 32).

Rus edebiyatında Altın Çağ olarak tanımlanan dönemin açılışı Puşkin'le başlar. Yazar, çağının önemli iki akımı olan *romantizm* ve *gerçekçiliğin* etkisi altında eserler kaleme almıştır. Bilindiği gibi romantik akım iki alem temelli, çevresindeki gerçeklerden uzaklaşmaya eğimli, bulunduğu zaman ve mekandan farklı ideal bir dünya arayışındadır. Romantizm, insan psikolojisinin derinliklerine, başka bir ifadeyle iç dünyasına eğilir. Gerçekçi akım ise romantizmin tam karşıtı olarak gerçek olguları betimleme eğilimlidir. İnsanın toplum içindeki yerini belirlemeye çalışırken sosyal oluşumları ortaya çıkaran öğeleri ve karakterleri ön plana çıkarır. Örneğin, Puşkin'in Yevgeniy Onegin karakteri ya da Nikolay Vasilyeviç Gogol'un Akaki Akakiyeviç'i bu açılımın önemli örnekleridir (Titarenko, Hadıko, 2012: 28-29).

Puşkin'in eserlerinde gerçekçilik akımıyla birlikte sıradan Rus halkından karakterler göze çarparken, kullanılan üslup da sıradan halkın anlayabileceği bir dildir. Bu bağlamda Puşkin, bulunduğu dönemde Rus edebiyatında önemli değişikliklerin gerekli olduğunu düşünmüş ve bunu savunmuştur. Zira bu dönemde edebiyat, elit kesimin anlayacağı, üst düzey kavramların bulunduğu ve sıradan halkın çok üzerinde bir olgu olarak görülmektedir. Puşkin kaleme almış olduğu inceleme ve eleştiri yazılarında Rus nesri ile ilgili kaygılarını ifade etmiş ve halkın anlayacağı bir dilin gerekliliğine önderlik etmiştir. Edebiyata şiirle başlayan ve daha sonra düz yazıyla devam eden sanatçı, sıradan halk tarafından anlaşılacak, kısa, özlü ve ayrıca ulusal kimliği ön plana çıkaracak bir dilin gerekliliğini ifade etmiştir. Puşkin'in dil konusunda getirmiş olduğu bu yeni fikrinsel dönüşüm, onu edebiyat ve Rus dili için ayrıcalıklı kılmıştır. Bu bağlamda, çağdaş Rus dilbilimciler, edebi eserleri ilk olarak halkın anlayabileceği düzeyde kaleme alan ve bu konuda son derece yetenekli olan Puşkin'in kendi yapıtlarında kullandığı dil üzerine Puşkin Dili Sözlükleri derlemişlerdir. Bunların başlıcaları iki ciltten oluşan *Puşkin'in Deyimsel İfadeler Sözlüğü* (Slovar Krılatıh Vrajeniy Puşkina) (Mokienko 1999) ve dört ciltten oluşan *Puşkin Dili Sözlüğü* (Slovar Yazıka Puşkina) (Vinogradov 2000) derlemeleridir (Öksüz, 2012: 920-921). Sanatçının doğum günü olan 6 Haziranın, evrensel Rus dili günü ilan edilmiş olması Puşkin'in Rus dili ve edebiyatı içerisindeki önemini anlatmaktadır. Altın Çağ'ın önemli bir diğer yazarı Ukrayna asıllı Nikolay Vasilyeviç Gogol (1809-1852) Puşkin'i şu sözlerle tanımlar: "*Puşkin fevkalade bir fenomendir ve belki de içerisinde Rus ruhunu taşıyan tek varlıktır. Onda, Rus*

insanının iki yüzyıl sonaraki gelişimini görmek mümkündür. O, Rus ruhunun, Rus doğasının ve Rus dilinin saf bir karakterde yansımastır". Bir diğer Altın Çağ yazarı olan Fyodor Mihayloviç Dostoyevski (1821-1881) Gogol'ün Puşkin ile ilgili ifadelerini onaylayarak devamında şunları ekler. *"Gogol'ün dediklerine şunları ekliyorum: O, bu yolda bir peygamberdir, onun varlığı biz Rusların, hepimizin varlığıdır. Puşkin tam da Petro reformlarının hemen sonrasındaki yüzyılda öz toplum bilincinin oluştuğu ilk dönemlerde ortaya çıkmıştır. Onun güçlü varlığı, karanlık yollarımızın yeninden aydınlanmasına yardımcı olmuştur. Evet, bu anlamda Puşkin bir peygamber ve belirleyicidir. Eğer bugün Puşkin yaşasaydı, aramızda şimdikinden daha az yanlış anlaşılmalara ve tartışmalar olacaktı"* (Kopalov, vd. 1999: 5-6). Dostoyevski, Puşkin'i edebiyat ve dil noktasında birçok değişimin başlangıcı gibi görmüş ve onu bu alanda bir peygamber olarak nitelemiştir.

Puşkin son dönem eserlerinden sayılan *"Maça Kızı"* (Пиковая дама) adlı hikayesini 1833 yılında yazmış ve eser 1834 yılında yayımlanmıştır. Puşkin'in eserleri içerisinde önemli bir yere sahip olan bu hikaye, küçük hacimli olmasına rağmen yüzeysel bir okumayla yeterince anlaşılmayacak derinliktedir. *Maça Kızı*'nda gerçekçi ve fantastik öğeler çok başarılı bir şekilde çatışmadan iç içe geçmektedir. Bir kart oyunu etrafında başlayan konu, gerçek dışı öğelerle gelişir ve son bulur. Eserin başkahramanı Herman, hayatın gerçek bir ögesi olan para tutkunudur. Bu para tutkusu, onu kağıt oyunlarına karşı olmasına rağmen kumar oynamaya iter. Bir gün arkadaşlarıyla kumar oynarken, gruptan biri bir zamanlar büyükannesinin başından geçen bir olayı anlatır. Büyükanne Kontes Anna Fedotovna zamanın önemli kumar oyuncularındandır. Bir oyun sonrasında ödenmeyecek ölçüde borçlanır. Daha sonra çok önceden tanımış olduğu birinden borç para ister ancak bu kişi borç vermek yerine kumarda ona yardımcı olacak üç sır verir. Büyükanne bu sırlarla tekrar oyuna başlar ve borçlarından kurtulur. Bu hikayeye kulak misafiri olan Herman, bu üç sırrın peşine düşer. Bu uğurda büyükannenin üvey kızı olan Lizaveta'ya yakınlaşır ve amacına ulaşmak üzere bir gece Lizaveta ve büyükannenin yaşadığı eve girer. Ancak istemeden de olsa bu kartların sırrını öğrenmeden Kontes Anna Fedotovna'nın katili olur. O gece evden ayrılır ve ilerleyen günlerde büyükanne ölmüş olduğu halde Herman'a gelip üç kart ismi verir. Bu kartlarla üç ayrı günde oynamasını söyler. Herman söyleneni yapmaya karar verir, ilk iki gün kazanır ancak son gün maça kızı onun kazandıklarının tamamını kaybetmesine neden olur ve hikaye Herman'ın kötü niyetinin sonucunda delirmesiyle son bulur.

Gerçek hayatla son derece örtüşen kahramanlar, bunların gerçekçi olmayan fantastik ve gizemli varsayımları ve ölmüş olduğu halde tekrar dünyaya gelen Kontes Anna Fedotovna, eserin en belirgin gerçek ve fantezi bileşenleridir. Hikayenin bu özellikleri onun kaynak dilden erek dile eşdeğer şekilde çevirisini de karmaşıktırır. Çevirmenin gerçek ve fantastik öğeleri eşdeğer olarak, Nida'nın ifadesiyle, kaynak okuyucuda uyandırdığı duyguları erek okuyucuda da uyandıracak nitelikte erek dile dönüştürmesi gerekir. Eser bu farklı yönleri olması itibarı ile transformasyon teorisinin anlaşılır bir şekilde ele alınması için son derece uygundur.

Eser üç ayrı dönemde önemli çevirmenler tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. “*Maça Kızı*” Rusçadan Türkçeye ilk olarak 1881’de çevrilmiştir. Bu çevirilerden ilki, şair ve çevirmen Kazan Üniversitesi Şarkiyat bölümünde, Türkçe ve Arapça öğrenen Olga Lebedeva tarafından yapılmıştır. Lebedeva’nın Rusçadan Türkçeye çevirileri “*Maça Kızı*” dışında Puşkin’in “*Tipi*”, Tolstoy’un “*İlyas*” ve Lermontov’un “*Şeytanlar*” eserlerinden oluşmaktaydı. “*Maça Kızı*”nın ikinci bir çeviri dönemi ise ikinci dünya savaşının bittiği yıllardır. 1940 sonları Hasan Ali Ediz tarafından yapılan çeviri dizisinde “*Maça Kızı*”nın yanı sıra “*Belkin Öyküleri*”, “*Dubrovski*” ve “*Mısır Geceleri*” adlı hikayeler de bulunmaktaydı. Son önemli dönem ise Ataol Behramoğlu’nun 1972’de yapmış olduğu Puşkin çevirileri serisidir. Behramoğlu bu dönemde Puşkin’in “*Erzurum Yolculuğu*”, “*Kırcalı*”, “*Büyük Petro’nun Arabı*”, “*Goryuhi Köyünün Öyküsü*” ve “*Maça Kızı*” çevirilerini yapmıştır (Üstünyer, 2009: 1-11). Behramoğlu’nun “*Maça Kızı*” çevirisi Hasan Ali Yücel Dünya Klasikleri Dizisi altında hem İş Bankası Kültür Yayınları hem de Cumhuriyet Yayınları tarafından basılmıştır. Ayrıca günümüzde Celal Öner’in de 2000 yılında çevirmiş olduğu “*Maça Kızı*” farklı yayın evlerinden basılmaktadır. Bu çalışmanın uygulama bölümünde Ataol Behramoğlu’nun Cumhuriyet Yayınlarından 2000 yılında çıkan “*Dubrovski*” ve “*Maça Kızı*” derlemesinden faydalanılacaktır.

3.3. Uygulamada Transformasyon Teorisi

Çeviri etkinliği sırasında herhangi bir kaynak dil ve erek dil arasında eşdeğerliğe ulaşmak adına yaşanan dönüşüm bu güne kadar farklı kuramcılar tarafından teorik ve uygulamalı anlamda *transformasyon teorisi* modeliyle ele alınmıştır. Bu teori aracılığıyla dizgesel olarak ele alınan dönüşümler, diğer dillere benzer biçimde Rusçadan Türkçeye

çevirilerde de doğal olarak yaşanmaktadır. Bu dönüşümler edebi metinlerde olduğu gibi, diğer bütün çeviri türlerinde de uygulanabilir. Diğer çeviri türleri arasında edebi metin çevirileri sadece dilsel anlamda değil kültürel anlamda da eşdeğer çeviriye ulaşılması gereken çalışmalardır. Edebiyat eserlerinin çevirisi, metin ötesi anlam ilişkilerinden, yapısal ve kültürel özelliklerinden ötürü diğer çeviri türlerine oranla daha fazla zorluğa sahiptir ve oldukça karmaşık bir işlemdir (Gündüz, Öksüz, 2016: 680). Bu nedenle edebi metin çevirisi, transformasyon teorisinin paradigmasını açıklamak için oldukça uygundur. Konu üzerine çalışmış olan dilbilimci ve çeviribilimcilerin karmaşık bir çeviri yapısına sahip olmaları nedeniyle çoğunlukla edebi metinleri seçmiş olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, önceki bölümlerde teorik olarak incelenen transformasyon teorisi, bu bölümde Puşkin'in *Maça Kızı* üzerinde uygulamalı olarak ele alınacaktır. Kaynak dil Rusçadan erek dil Türkçeye geçiş sırasında yaşanan dönüşüm örneklerinin gösterildiği cümlelerin yanına parantez içerisinde sayfa numaraları da verilecektir.

Çeviride transformasyon teorisi farklı bilim insanları tarafından zaman zaman farklı, bazen de benzer başlıklar altında ele alınmıştır. Tanımlamalar benzer ya da farklı olsa da uygulamalar küçük farklılıklar dışında aynıdır. Gerek teorik anlamda gerekse uygulamada Komissarov transformasyon teorisini, diğer bilim insanlarının çalışmalarını da kapsar biçimde en geniş anlamda ele almıştır. Bu bağlamda Komissarov'un teorik çerçevesi teorisinin pratiğe dönüşümü için omurga niteliğindedir. Bu sebepten dolayı uygulama bölümünde Komissarov'un yöntemi izlenecek ve *Maça Kızı*'nin çevirisi sözcüksel, gramatik ve leksik-gramatik dönüşüm ana başlıkları altında ele alınarak çeviride ulaşılan eşdeğerlik bağlamında incelenecek ve transformasyon teorisinin çeviriye uygulanabilirliği Rusça-Türkçe üzerinden verilecektir.

3.3.1. Sözcüksel Transformasyon

Sözcüksel transformasyon, biçimsel ve içeriksel olmak üzere iki başlık altında uygulanır. İçeriksel transformasyon ayrıca leksik-semantik transformasyon şeklinde ayrı başlık olarak da tanımlanabilmektedir. Biçimsel transformasyon, transkripsiyon/transliterasyon ve çevirisel ödünçleme/kopyalama olmak üzere iki ayrı alt başlık altında incelenir. “*Maça Kızı*” adlı hikayenin Türkçeye çevirisinde uygulamalı olarak verilecek olan bu örneklerin, teorik bölümdeki açıklamalarda dilbilimcilerin de belirttiği gibi her dilde kendine özgü karakteristik dönüşümleri oluşabilmektedir. Bu farklılıklar dillerin

fonolojik ve biçimsel farklılıklarından kaynaklanmaktadır (Komissarov, 2002: 152-160). Biçimsel transformasyonun ilk başlığı olan transkripsiyon ve transliterasyon uygulamaları çoğunlukla özel isimler, yer isimleri, coğrafi isimler ve şirket isimleri gibi erek dilde semantik karşılığı olmayan dil öğelerinin çevirisinde kullanılır. Bu yolla erek metne dönüştürülen bu öğeler zamanla erek dile ait öğelermiş gibi görünürler.

3.3.1.1. Biçimsel Transformasyon

Biçimsel transformasyon, transkripsiyon/transliterasyon ve çevirisel ödünçleme kopyalama olmak üzere iki ayrı alt başlık altında incelenir. Bu uygulamalar zaman zaman iç içe geçmiş olarak da gözükabilmektedirler.

a. Transkripsiyon / Transliterasyon

Transkripsiyon / transliterasyon kaynak metinde bir kelimenin erek dilde karşılığının olmadığı durumda yapılan biçimsel dönüştürmedir. Transkripsiyon ise sadece biçimsel değil kelimenin fonetik dönüşümü olarak tanımlanır. Daha net ifade etmek gerekirse transliterasyon harf dönüşümü iken transkripsiyon ses dönüşümü olarak nitelenmektedir. Örneğin, *Voprosı İstorii i Teorii Hudojestvennogo Perevoda* transkripsiyon/transliterasyon uygulamasında **Hudojestvennogo** kelimesinde kaynak dilin fonetik yapısı dikkate alınmamıştır ve transliterasyon yapılmıştır. Bu uygulamanın transkripsiyon hali **Hudojestvennava** olacaktır zira Rus dili fonetiği dikkate alınmıştır. “*Maça Kızı*” hikayesinin Türkçeye çevirisinde geçen özel isimlerde kısmen transliterasyon uygulanmıştır.

Анна Федотовна – Anna Fedotovna – **transliterasyon** (s. 116)

Томский – Tomski – **transliterasyon** (s. 119)

Орлеанс – Orleans – **transliterasyon** (s. 119)

Рубль – Ruble – **transliterasyon** (s. 120)

Иван Ильич – İvan İlyiç – **transliterasyon** (s. 120)

Милион – milyon – **transliterasyon** (s.120)

Дарья Петровна – Darya Petrovna – **transliterasyon** (s. 122)

Полина – Polina – **transliterasyon** (s. 139)

Наполеон – Napoleon – **transliterasyon** (s. 140)

Чекалинский – Çekalinski – **transliterasyon** (s. 148)

Verilen örnekler, kaynak dilin telaffuzu dikate alınmadan erek dile aktarılmıştır dolayısıyla yapılan uygulamalar transliterasyondur. Örneğin, Rusçada *Polina* (Полина) şeklinde yazılan ism *Palina* olarak okunur ve okunduğu gibi çevrilseydi transkripsiyon olacaktı. Benzer durum *Napoleon* olarak yazılan ancak *Napalion* olarak okunan kelime içinde aynıdır. Altının çizilmesi gereken bir durum da *Anna Fedotovna* örneğidir. Adın ilk kelimesi transkripsiyon ve transliterasyon uyumuna örnektir ancak ikinci kelime transliterasyondur. Bu kelime *Fiyodotovna* olarak çevrilseydi transkripsiyon olacaktı, dolayısıyla yukardaki örneklerin tamamında transliterasyon bulunmaktadır.

Нарумов – *Narumov* – **transliterasyon / transkripsiyon** (s. 115)

Сурин – *Surin* – **transliterasyon / transkripsiyon** (s. 116)

Саратов – *Saratov* – **transliterasyon / transkripsiyon** (s. 117)

Зорич – *Zoriç* – **transliterasyon / transkripsiyon** (s. 120)

Чаплицкий – *Çaplitskiy* – **transliterasyon / transkripsiyon** (s. 120)

Паул – *Paul* – **transliterasyon / transkripsiyon** (s. 121)

Лизанька – *Lizanka* – **transliterasyon** (s. 122)

Лизавета Ивановна – *Lizaveta İvanovna* – **transliterasyon / transkripsiyon** (s. 122)

мазурка – *mazurka* – **transliterasyon / transkripsiyon** (s. 141)

Месмер – *Mesmer* – **transliterasyon / transkripsiyon** (s. 135)

Verilen bu örneklerin tamamında fonetik ve biçimsel uyum bulunmaktadır. Dolayısıyla bu örnekler transliterasyon ve transkripsiyon uygulamalarının ikisine de uymaktadır.

Rusçadan Türkçeye çevirilerde transkripsiyon çok fazla görülen bir uygulama değildir. Biçimsel dönüşüm yöntemi olan transkripsiyon ve transliterasyon uygulamasında altının çizilmesi gereken bir nokta kaynak dildeki yabancı kökenli kelimelerdir. Bu kelimelerin transliterasyon ve transkripsiyonla dönüşümü sırasında zaman zaman kaynak dilde bulunmayan biçimsel ve fonetik öğelerin erek dile eklendiği görülmektedir. Bu durum çoğunlukla yabancı kökenli kelimelerde ortaya çıksa da zaman zaman kaynak dile ait kelimelerde de karşılaşılmaktadır.

Монгольфьер – *Montgolfier* (s. 135)

Герман – *Herman* (s. 116)

Версаль – *Versailles* (s. 119)

магнетизм – *manyetizm* (s. 135)

Петербург – *Petersburg* (s. 148)

Париж – *Paris* (s. 117)

Жермен – *Germain* (s. 118)

Örnek kelimeler kaynak dildeki ses yapısından kısmi farklılıklarla erek dile aktarılmıştır. Bu yönleriyle melez bir dönüşüm yaşanmıştır denilebilir. *Petersburg* kelimesi örnekler içerisinde istisnadır, zira diğerlerinden farklı olarak kaynak dile özgü bir isimdir ancak Türkçeye bir harf eklenerek dönüştürülmüştür. Dolayısıyla tam bir transliterasyon ya da transkripsiyondan söz edilemez. Eserin çevirisinde, özel isimlerden oluşan ve erek dilde eşdeğer karşılığı olmayan bu ögelerin çoğu, transliterasyon yoluyla aktarılmıştır. Yabancı kökenli kelimeler daha önceden dilimize transkripsiyon ve transliterasyon yoluyla geçmişlerdir.

Diller arasındaki fonolojik uyumsuzluklardan kaynaklanan nedenlerden dolayı kaynak metinde bulunan bir ses, erek metne farklı bir ses olarak dönüşebilmektedir. Ya da tek grafemli bir ses erek dilde çift grafem ile verilebilmektedir ancak buna rağmen kaynak dildeki sesin eşdeğeri olmayabilmektedir. Buna örnek olarak Rusçadaki *у* harfinin Türkçedeki *t* ve *s* (ts) harflerinin birleştirilerek verilmesi ya da Rusçada *ш* harfinin Türkçede *ş* ve *ç* (şç) harflerinin yan yana gelerek oluşturduğu ses gösterilebilir. Bu ögelerin karşılaştığı sözcüklerde, kaynak metinde tek bir yazı birimi ile verilmiş olan bir fonem, erek dilde iki yazı birimi ile verilmiştir. Örneğin, *Чаплушский* – *Çaplitskiy*. Rusçadan Türkçeye transkripsiyon ve transliterasyon sırasında bu harflerin dışında kaynak dil Rusçada tek grafemik yapının erek dile çift grafemik yapıyla verilebildiği tam fonetik karşılığı olan birimler de bulunmaktadır. Örneğin:

Е-Ye,

Ё-Yo,

Ю-Yu

Я-Ya.

Rusçadan Türkçeye transkripsiyon ve transliterasyon yönteminde altının çizilmesi gereken başka önemli bir nokta ise kaynak dil Rusçada bulunan, tek başına bir karşılığı olmayan ancak kendinden önceki harfi inceletiren yumuşatma işareti (ь) (мягкий знак) ve kendinden önceki harfi kalınlaştıran sertleştirme işareti (ѣ) (твёрдый знак) olarak adlandırılan iki dilsel şekildir. Zira bu ögelerin Türkçede fonetik olarak biçimsel bir karşılığı bulunmamaktadır bu nedenle zaman zaman bu ögenin yerine bir sesin karşılığı olan biçim birim kullanılmaktadır. Örneğin, *Монгольфьер – Mongolfier*. Transformasyon teorisinde dillerin morfolojik ve fonolojik farklılıkları üzerinde sıkça durulmuştur, bu bağlamda Rusça ve Türkçede de bu farklılıklara rastlamak son derece doğaldır. Dildeki bu farklılıklar göz önünde bulundurularak geniş anlamda bu uygulamaların tanımlamaları şu şekilde yapılabilir: transkripsiyon kaynak dilin erek dile kaynak dil fonetiği dikkate alınarak geçişidir. Transliterasyon ise kaynak dilin erek dile grafemik yapısı dikkate alınarak geçişidir.

b. Çeviri Ödünçleme/Kopyalama

Çeviri ödünçleme/kopyalama yöntemi, deyimisel ödünçleme/kopyalama, birleşik sözcük ödünçleme/kopyalama ve yarı ödünçleme/kopyalama olmak üzere üç alt başlık içinde ele alınır.

1. Deyimsel Ödünçleme/Kopyalama

Deyimsel ödünçleme/kopyalama, adından da anlaşılacağı gibi, kaynak dildeki deyim ya da atasözünü eşdeğer sözcüklerle çevirerek, erek dilde olmayan bir deyim/atasözü gibi gösterebilir.

...Он её боялся как огня...

...Yangından korkar gibi korkardı ondan... (s. 117)

Erek dil Türkçede, *yangından/ateşten korkar gibi korkmak* şeklinde bir deyim bulunmamaktadır. Ancak deyim, kaynak dilden erek dile eşdeğer sözcüklerle çevrilmiştir. Böylelikle semantik eşdeğerlik açısından da uyumluluk sağlanmıştır. Bu yönüyle kaynak dildeki deyim erek dilde mevcut bir deyim gibi görünmektedir. Dolayısıyla deyimisel ödünçleme/kopyalama yoluna gidilmiştir.

...*Горек чужой хлеб говорит Данте, и тяжёлы ступени чужого крыльца...*
 ...*El ekmeği acı olur ve yabancı eşiğin basamaklarını tırmanmak zordur...* der
 Dante (s. 125)

Bu örnekte Puşkin, başka bir sanatçıdan alıntı yaparak atasözü örnekleri vermiştir. Kaynak dil cümlesinde bulunan iki atasözü Türkçede olmamasına rağmen kelimesi kelimesine anlam kaybına neden olmadan çevrilmiştir. Burada verilmek istenen anlam, başkasının sığıntısı olarak yaşamının zorluğudur. Bu anlam, erek dile sadece eşdeğer sözcüklerin çevirisiyle sağlanmış ve böylelikle deyimisel ödünçleme/kopyalama yapılmıştır zira erek dilde bu atasözü yapıları bulunmamaktadır. Bu ödünçleme/kopyalamanın semantik eşdeğerliği sağlandığı gibi erek dilin dil akışına da oldukça uygun olduğu görülmektedir.

...*Играть в фараоне...*
 ...*Firavun oyunu oynamak...* (s. 116-117)

Örnekte kumar oynamayı tamamen farklı sözcüklerle ifade eden bir deyim kullanılmıştır. Çevirmen bu deyim, dipnot olarak açıklamıştır. Aksi takdirde firavun oyununun ne demek olduğunu tahmin etmek zordur. *Puşkin Dili Sözlüğü*’nde örnekteki *firavun oyunu* deyim, poker ve tvist gibi kağıt oyunları şeklinde açıklanmaktadır (Pçyolkina, Hodakova, 2000: 394 805). Bu sözlükler, Puşkin’in ona özgü üslubunun daha kolay anlaşılmasını sağlamıştır.

...*Столбняк на тебя нашёл, что ли...*
 ...*Tetanosa mı tutuldun yoksa...* (s. 131)

Bu örnekte de kaynak dilden erek dile sözcüğü sözcüğüne bir çeviri yapılmıştır. Rusçada durgun, üzgün, suskun bir ruh hali ya da yüz ifadesi için kullanılan *tetanosa tutulmak* deyimini Türkçede olmadığı halde Türkçeye bir deyim gibi çevrilmiştir. *Stolbnyak* (столбняк) kelimesi *Puşkin Dili Sözlüğü*’nde güçlü bir duygusal çarpıntı sonucunda donakalmak şeklinde ifade edilmektedir (Pçyolkina, Hodakova, 2000: 394). Zaman zaman, bazı deyim ve atasözü çevirilerinde kelimesi kelimesine çeviri yerine açıklama yoluyla semantik eşdeğerlik sağlanabilmektedir. Başka bir ifadeyle, deyim ve atasözü çevirisi kaynak dildekinden farklı kelimelerle de yapılabilir.

...Играю мирандодем, никогда не горячусь, **ничем меня с толку не собьёшь**, а всё проигрываюсь...

...Mirandol'ce² oynuyor, **hiçbir bir mantıksız davranışta bulunmuyorum**, ama yine de yitiriyorum... (s. 116)

Örnekte Rusçada şaşırtmak, soğukkanlılığını kaybettirmek, fevri hareket etmek/ettirmek anlamında kullanılabilen *sbivat s tolku* (сбивать с толку) deyiminin çevirisi, genelde deyimlerin çevirisinde kullanılan üç ana çeviri yöntemiyle yapılmamıştır. Bu üç temel yöntem kısaca erek dilde biçimsel eşdeğer bir deyim bulma, erek dilde anlamsal eşdeğer bir deyim bulma ya da erek dilde farklı sözlerle bir deyim ya da atasözü kalıbına benzer şekilde (deyimsel ödüncleme/kopyalama) çeviri yapma şeklinde tanımlanır. Burada çevirmen erek dilde bir deyim şeklinde durabilecek ödüncleme/kopyalama yoluna gitmemiş, sadece anlam aktarma yolunu seçmiştir.

2. Birleşik Sözcük Ödüncleme/Kopyalama

Birleşik sözcük ödüncleme/kopyalama edebi metinlerden ziyade, bilimsel yayınlar, gazete ve dergi gibi politik konuları içeren metinlerde kullanılır. Bu transformasyon zaman zaman ülke ismi, uluslararası kurum ve kuruluşlar başta olmak üzere bütün dillerde kalıplaşmış sözcük gruplarının dönüştürülmesi olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda belirlenmiş edebi metnin dışından örneklere başvurmak gerekmektedir. Örneğin:

...Организация Объединённых Наций...

...Birleşmiş Milletler Örgütü...

...Союз европейских футбольных ассоциаций...

...Avrupa Futbol Federasyonları Birliği...

...Российская Федерация...

...Rusya Federasyonu...

Birleşik sözcük ödüncleme/kopyalama nadiren de olsa edebi metinlerde de olabilmektedir. Çeviri türlerindeki yöntemsel farklılık, çevirmenin ayrıca üzerinde durması gereken bir

² Blöfsüz oynamak, sağlamcı oynamak.

olgudur. Önceden belirlenmiş bir yöntem doğrultusunda yapılan bir çeviride bu olgu daha belirgin olarak ortaya çıkabilir. Örneğin yukarıda verilmiş olan birleşik sözcük örneklerinin çevirisi, birleşik sözcük ödünçleme/kopyalama yöntemi yerine, edebi metin yaklaşımı ya da düz mantıkla yapılamaz. Böyle yapılan çeviri anlamsal açıdan eşdeğer olmayacağı gibi biçem olarak da eşdeğer olmayacaktır.

3. Yarı Ödünçleme/Kopyalama

Yarı ödünçleme/kopyalama yöntemi, bütün metin türlerinde görülebilmektedir. Bu yöntemde, transkripsiyon ve ödünçleme/kopyalama birlikte kullanılır. Başka bir ifadeyle, iki sözcükten oluşan bir ifadeden birisinin transkripsiyon/transliterasyon yoluyla, diğerinin ise ödünçleme/kopyalama yoluyla çevrilmesidir. Ayrıca, birden fazla sözcükten oluşan isimlerde, sözcüklerden birinin transkripsiyon/transliterasyon diğerinin ödünçleme/kopyalama yoluyla çevrilmesi de yarı ödünçleme/kopyalama olarak adlandırılır. Çevirmen farklı metin türlerinde bu yöntemden faydalanabilmektedir (Çepak, Çernigovski, 2016: 152-153).

Полмиллиона- yarım milyon (s. 117)

Kaynak metin Rusçada *yarım* anlamında kullanılan *polovina* (половина) kelimesi, bir kelime önüne *pol* (пол-) şeklinde kısaltılmış olarak geldiğinde, kullanıldığı kelimenin niceliksel yönünü açıklar. Bu örnekte de kısaltılarak *yarım* anlamında kullanılmıştır. İkinci kelime ise transliterasyon yoluyla kullanılmıştır. Bu, yarı ödünçleme/kopyalama yönteminin net ortaya çıktığı bir örnek olmuştur

Сен-Жермен – Aziz-Germain (s. 118)

Benzer durum bu örnekte de açık şekilde görülmektedir. *Aziz* kelimesi eşdeğer kelimeyle çevrilirken *Germain* özel ismi transliterasyon/transkripsiyon yoluyla çevrilmiştir.

Yarı ödünçleme/kopyalama yöntemi sıklıkla, yabancı dillerden geçmiş öğelerin çevirisinde kullanılır. Bu durum Türkçe için de geçerlidir. Örneğin, *miniskirt* – *мини юбка* -mini etek ya da *red/yellow card* *красная /желтая карточка* *sarı/kırmızı kart* şeklinde yarı ödünçleme/kopyalama yoluyla dönüşüm gerçekleşmiştir. Benzer durum farklı diller arasında görülebilir. Bu etkileşim, dilleri konuşan ülkelerin tarih içinde teknolojik ve sosyo-

ekonomik gelişmişliklerine ve dolayısıyla bu anlamda üstünlüklerine göre ortaya çıkmaktadır. Bu durum çoğunlukla teknoloji alanında göze çarpar. Örneğin, *computer* kelimesi birçok dilde benzer şekilde bulunmaktadır.

3.3.1.2. İçeriksel Transformasyon

Bu transformasyon modeli leksik transformasyon başlığı altında içeriksel transformasyon olarak ele alındığı gibi leksik-semantik transformasyon şeklinde ayrı bir tanımlamayla da ele alınmaktadır. Her iki tanımlamada da yöntem şu üç madde altında incelenir:

- Somutlaştırma/özelleştirme
 - Genelleme
 - Modülasyon/mantıksal geliştirme
- **Somutlaştırma/Özelleştirme**

Bu uygulama, kaynak dilde genel kullanıma sahip bir kelimenin, erek dile çevrilirken daha özel anlamına inilerek dönüştürülme yoluyla gerçekleşen transformasyon yöntemidir.

...*Дядя, граф Иван Ильич...*

...*Amcam Kont İvan İlyiç...* (s. 120)

Örnekte verilen *dyadya* (дядя) kelimesi kaynak dilde *amca* ya da *dayı* yerine kullanılabilir. Çevirmen somutlaştırma/özelleştirme yaparak erek dile geçiş sağlamıştır. Burada zorunlu somutlaştırma/özelleştirme gerçekleşmiştir, zira erek dilde kaynak dildekine muadil dayı ve amca için kullanılan genel bir kelime bulunmamaktadır. Bu uygulama, ayrıca çevirmenin kelime seçim tercihiyle ilgili olarak zorunlu olmadan da yapılabilir.

...*У окошка сидела за пальцами барышня...*

...*Genç bir kız pencere kıyısına oturmuş gergef işlemekteydi...* (s. 121)

Kaynak dilde kullanılan *barışnya* (барышня) kelimesi Rus dilinde *evli olmayan bey kızı, genç kız* şeklinde farklı anlamda kullanılabilmektedir. Çevirmen spesifik tanımlamalardan kaçınarak erek dil algısına göre daha genel bir tercihle dönüştürme yoluna gitmiştir.

• Genelleme

Bu uygulamada bir önceki başlığın tersi bir transformasyon gerçekleşir. Kaynak dilde var olan spesifik bir kelime erek dile daha genel bir anlamda çevrilir.

...Сели **ужинать** в пятом часу утра...

...Sabahın saat beşinde **yemeğe** oturuldu... (s. 115)

Kaynak metinde, sabah saat beşte akşam yemeğine oturulduğu ifade edilmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla burada sabaha sarkmış bir akşam yemeğinden söz edilmektedir. Kaynak metin erek dile *saat sabahın beşinde akşam yemeğine oturuldu* olarak çevirildiği takdirde anlamsal bozukluk yaşanacaktır ve metin eşdeğer olmayacaktır. Dolayısıyla Rusçada akşam öğününü ifade eden *ujinat* (ужинать) fiili yerine genel bir eylem olan *yemeğe oturmak* fiili ile zorunlu bir genellemeye gidilmiştir. Bu dönüştürme sonucunda metin erek kitle tarafından anlaşılır olmuştur.

...Прикажи, Лизанька, – сказала она, **карету** закладывать, и поедem прогуляться...

...Kontes Lizaveta`ya “Lizanka, söyle de **arabayı** koşsunlar, gezmeye çıkalım, dedi”...(s. 122)

Kaynak metinde *kareta* (каре́та) kelimesi fayton, at arabası gibi daha özelde bir araç için kullanılan bir kelime iken, erek metne bu spesifik durum belirtilmeden genelleme yoluyla dönüşüm yapılmıştır. Ancak burada zorunlu olmayan bir genellemeye gidilmiştir.

...**Отворила** форточку...

...Havalandırma penceresini açtı... (s. 132)

Kaynak dilde *otvorit* (отворить) açmak fiili pencere, kapı gibi daha belirli eşyalara odaklı anlamda kullanılır. Çevirmen erek dilde bunun gibi özel anlamda kullanılan bir fiilin olmayışından ötürü genellemeye giderek *açmak* fiilini kullanmıştır. Gerek genelleme

gerekse somutlaştırma/özelleştirme, zorunlu ve tercihe bağlı olmak üzere iki şekilde uygulanır.

...Отворила **форточку**...

...**Havalandırma penceresini** açtı...(s. 132)

Aynı cümlelerin diğer ögesinde ise, Rusçada havalandırma penceresi yerine kullanılan *fortočka* (форточка) kelimesinin Türkçe karşılığı olan *vazistas* kelimesi kullanılmayarak genel kullanım olan *havalandırma penceresi* tercih edilmiştir. Bir önceki uygulamada zorunlu genelleme yapılırken, çevirmen burada tercihen genellemeye gitmiştir.

...Карета **подъехала** и остановилась...

...Araba **yaklaştı** ve durdu...(s. 135)

Hareket fiilleri Rusçada taşıtla ve taşıtsız olmak üzere iki gruptan oluşur. Örneğin, araba yerine yürüyerek yaklaşan bir kişi söz konusu olursa bu eril ve dişilde de değişebilecek şekilde *podoşyol/podoşla* (подошёл/подошла) olarak farklı şekilde verilecektir. Ancak Türkçede genel anlamda yaklaşmak şeklinde verilmek zorundadır zira erek dilde böyle spesifik anlamda hareket fiili bulunmamaktadır. Kaynak dilde hareket fiilleri bu yönleriyle daha özele indirgenebilir şekilde kullanılabilir niteliktedir. Erek dil Türkçede ise böyle bir ayırım olmadığı için çevirmen genel bir hareket fiili kullanmıştır. Burada çevirmen zorunlu genellemeye gitmiştir. Bu örnek, diller arasındaki yapısal farklılığın anlaşılması açısından da önemlidir. Burada genel okuyucu için oluşan bir eşdeğerlik sorunu bulunmamaktadır ancak uzman çevirmen için bu ayırım önemlidir.

• Modülasyon/Mantıksal Geliştirme

Leksik semantik transformasyonda son başlık modülasyondur, kaynak metinde bir kelimedenden ya da cümleden çıkarım yaparak, anlamın erek metne aynı anlamı verecek sözcüklerle aktarılmasıdır. Bu mantıksal çıkarım çoğunlukla nedensel ilişki sonucunda ortaya çıkarılır.

... Строго следовала модем **семидесятых** годов...

...1770'li yılların modasını titizlikle izler... (s. 121)

Çevirmen kaynak metinde bulunan *yetmişli yıllar* ifadesini, eserin yazıldığı dönemi göz önünde bulundurarak, mantıksal çıkarım, başka bir ifadeyle modülasyon yoluyla erek metne 1770’li yıllar olarak çevirmiştir.

...Переписка...

...Bir mektuplaşmadan...(s. 130)

Bu örnekte, hikayenin üçüncü epizodunun başlığı olan mektuplaşma anlamına gelen *perepiska* (переписка) kelimesi mantıksal çıkarım yoluyla iki kelimeden oluşan bir cümleye çevrilmiştir. Bu bölümde olaylar, hikayenin baş kahramanları Lizaveta ve Herman arasındaki mektuplaşma üzerine kuruludur. Dolayısıyla epizod bu olaylarla ilgili ipucu vermektedir. Çevirmen kaynak metinde tek kelimeli epizodun bu açıdan eşdeğer olmayacağını düşünerek açıklama niteliğinde bir cümleye dönüştürerek mantısal çıkarım/modülasyon yapmıştır.

...И вдруг узнала **руку** Германна...

...Herman’ın **yazısıyla** burun buruna geldi...(s. 132)

Örnekte çevirmen, kaynak metinde el anlamına gelen *ruka* (рука) kelimesinden *yazı* anlamını çıkartarak burada da modülasyon yoluna başvurmuştur.

...Узенькая витая лестница: она ведёт в мою комнату ...

...Dar, kıvrımlı merdiven **sizi** benim odama götürür...(s. 134)

Çevirmen, kaynak metinde gizli öge olarak bulunan nesneyi çıkarım yoluyla erek metne ekleyerek modülasyon yapmıştır.

...Я не мот, я знаю цену денгам. Ваши три карты для меня не проподут. **Hy!**...

...Paranın değerini bilirim. Kartlarınızı boşu boşuna kullanmış olmayacağım. **Ne olur söyleyin hadi!**...(s. 137-138)

Kaynak dilde daha çok yardımcı bir kelimeyle *hadi* anlamında kullanılan, tek başına bir anlamı olmayan ve ünlem durumu ifade eden *nu* (ну) sözcüğü kaynak dilde yardımcı kelime olmadan kullanılmıştır. Ancak sözcük, kendinden önceki cümleye bir yakarış anlamı yüklemiştir. Çevirmen erek dile geçişte bu anlamı modülasyon yoluyla aktarmıştır.

...Я сейчас от неё. Графиня умерла...

*...Şimdi onun yanından **geliyorum**. Kontes öldü... (s. 141)*

Kaynak dilde verilen örneğe bakıldığında *gelmek* fiili bulunmamaktadır. Çevirmen metni düz mantıkla *ben şimdi ondan* şeklinde çevirdiği takdirde anlam yetersizliği oluşacağını düşünerek, modülasyon yoluna başvurmuştur.

...Идём! – сказал Германн, написав мелом куш над своей картою...

*...Herman koyduğu paranın miktarını tebeşirle kartının üzerine yazarak: **Tamam!** dedi...(s. 149)*

Kaynak dilde gitmek fiilinin üçüncü şahıs geniş zaman ve devam eden zaman çekim hali olan gidiyor, gider, *идёт* anlamında kullanılan fiil, bu cümlede *tamam* şeklinde modülasyona uğramıştır. Benzer anlam Türkçede *bana uyar*, *bana gider* şeklinde verilebilir ancak çevirmen biçem olarak böyle bir tercih yapmıştır.

...У тебя есть бабушка, которая угадывает три карты сряду, а ты до сих пор не перенял у ней её кабалистики? Да, чорта с два! – отвечал Томский...

...Üst üste kazanan üç kartı kestirebilen bir büyükannen var ve sen şimdiye kadar ondan sırrını elde edemedin ha? Nasıl elde edeceksin birader diye karşılık verdi Tomski!...(s. 120)

Bu örnekte, kaynak dil ögesinin deyim olması nedeniyle, çeviride eşdeğerliğe ulaşmak adına deyimsel ödünçleme/kopyalama yöntemi uygulanması daha uygun gibi görünse de çevirmen modülasyon yöntemi uygulamıştır. Zira sadece semantik geçiş yaşanmıştır. Sözcüksel ve söz dizimsel bir eşdeğerliğe ulaşmak amaçlanmamıştır.

3.3.2. Gramatik Transformasyon

Transformasyon teorisinde mevcut olan diğer bir dönüşüm de *gramatik transformasyon* başlığı altında sınıflandırılmıştır. Burada cümleyi oluşturan öğelerin dilbilgisel dönüşümleri incelenir. Bu başlık ise uygulama sahasında dört alt başlık altında ele alınır:

- *Kelimesi Kelimesine Çeviri*
- *Cümle Bölme*
- *Cümle Birleştirme*
- *Gramatik Değişim*

- **Kelimesi Kelimesine Çeviri**

Kaynak metnin dilbilgisel olarak erek metinde eşdeğer yapıyla karşılandığı çeviri yöntemidir. Bu uygulama, kaynak metnin söz dizimsel yapısının erek metinde aynı söz dizimsel yapıyla örtüşmesi olarak tanımlanır. Bu nedenle bu yöntem için Komissarov, *sıfır transformasyon* tanımını kullanmıştır zira çeviri sırasında en az dönüştürmenin yaşandığı yöntemdir:

...Что ты сделал, Сурин?...

...Ne yaptın Surin?... (s. 116)

Basit bir soru cümlesi olan örnek cümledeki yapı, erek dilde de kelimesi kelimesine örtüşen ögeler içerdiği gibi söz dizimsel olarak da örtüşmektedir. Dolayısıyla kelimesi kelimesine çeviri olarak dönüştürmeye uygundur.

...Для через два, выходя с графиней садиться в карету, она опять его увидела...

...İki gün sonra, arabaya binmek üzere kontesle evden çıktıklarında delikanlıyı yeniden gördü... (s. 127)

Her ögenin anlam ve erek dilde söz dizim olarak eşdeğer karşılığı bulunmaktadır. Bir ana cümle ve bir de yan cümleden oluşan bu birleşik cümle, bu açıdan kelimesi kelimesine yöntem için uygundur ve çevirmen de bu yöntemden faydalanmıştır. Kaynak metin içerisinde bu çeviri yöntemi için birçok örnek bulunmaktadır.

...Германн затрепетал...

...Herman titredi... (s. 130)

...Для кого вам беречь вашу тайну?...

...Kimin için saklıyorsunuz sırrınızı?... (s. 137)

...Графиня умерла. Боже мой!., что вы говорите?...

...Kontes öldü. Aman Allahım!... Neler söylüyorsunuz!... (s. 141)

...Сорок семь тысяч, – отвечал Германн...

...Kırk yedi bin, diye cevap verdi... (s. 149)

Son örneğin çevirisinde Türkçede zarf olarak değerlendirilen *diye* ögesi eklenmiştir. Bu öge erek dile artı bir öge olarak geçmiştir. Ayrıca kaynak cümlede özne durumundaki Herman erek dile gizli özne olarak geçmiştir. Bu örnek sıfır çeviri için ideal değildir ancak yöntemin analizi açısından uygundur. Diğer cümle örneklerine ayrı ayrı bakıldığında, benzer dilbilgisel ve söz dizimsel yapının erek dilde de bulunduğu görülmektedir. Sıfır transformasyon, diğer bir tanımlamayla kelimesi kelimesine çeviri, her örnekte net olarak gerçekleşmiştir.

• Cümle Bölme

Gramatik transformasyon başlığı altında ele alınan diğer bir transformasyon yöntemi de cümle bölme yoluyla gerçekleşir. Komissarov bu yöntemin daha çok bilimsel metin ve gazetelerde karşılaşılan bir durum olduğunu belirtmiş olsa da, kaynak dil Rusça erek dil Türkçe baz alındığında yöntemin edebi çeviri türünde de sıkça kullanıldığı görülmektedir. Zira Komissarov Rusça-İngilizce üzerinden çalışmıştır. Bu transformasyon anlamsal ve biçimsel olmak üzere iki temel nedenle oluşmaktadır. Edebi metinlerde ikinci neden olan biçimsel neden nispeten daha ağır basmaktadır.

...Да что ж тут удивительного, – сказал Нарумов, – что осемидесятилетняя старуха не понтирует?...

...Şaşılacak ne var bunda? diye sordu. Seksen yaşındaki koca karı da varsın kumar oynatayiversin!... (s. 117)

Örnekte kaynak metinde ifade edilmek istenen anlam tek cümle ile okuyucuya aktarılmıştır. Aynı anlam erek metinde iki cümleye bölünerek aktarılmıştır. Ayrıca erek cümleye geçiş sırasında ikinci cümlede gizli özne kullanılmıştır.

...Ришелье за нею волочился, и бабушка уверяет, что он чуть было не застрелился от её жестокости...

...Richelieu de kur yaparmış ona. Büyükkannemin yeminle anlattığına göre, yüz bulamadığı için, az kalsın canına kıyıyormuş adam... (s. 118)

Benzer biçimsel cümle bölme yöntemi bu örnekte de uygulanmıştır. Çevirmen tek cümlede ifade edebileceği cümleyi erek dile biçimsel uyum kaygısıyla bölerek aktarmıştır.

... Сен-Жермен задумался. Я могу услужить вам этой суммою, – сказал он, – но знаю, что вы не будете спокойны, пока со мной не расплатитесь, а я бы не желал вводить вас в новые хлопоты...

...St. Germain düşünceye dalmış. Sonunda büyükkanneme şunları söylemiş: size bu miktarı sunarak hizmette bulunabilirim. Fakat borcunuzu ödemediğiniz sürece içinizin rahat etmeyeceğini biliyor, bu bakımdan da sizi yeni kaygılara düşürmek istemiyorum... (s. 119)

Kaynak dilde *derin düşünmek* anlamında kullanılan *zadumatsya* (задуматься) fiili ancak iki kelimeyle ifade edilebilmektedir. Başka bir ekleme de *Sonunda büyükkanneme şunları söylemiş* cümlesinde görülmektedir. Bu bölüm kaynak metinde *o söyledi/dedi* (сказал он) şeklinde bulunmaktadır. Çevirmen anlamda hiçbir değişikliğe gitmeden biçimsel eşdeğerlik adına cümlede bölme yoluna gitmiştir. Cümle bölme sırasında çevirmen, örnek fiilde görüldüğü gibi, ayrıca sözcük eklemek zorunda kalmıştır.

...Она выбрала три карты, поставила их одна за другою: все три выиграли ей соника, и бабушка отыгралась совершенно...

...Üç kart çekip birbiri arkasına sürmüş. Kartların üçü de kazanmış ve büyükkannem zararını tamamen çıkarmış... (s. 119)

Örnek cümlede de çevirmen üslup farklılığı kaygısıyla cümle bölme yoluna gitmiştir.

...Она разливала чай и получала выговоры за лишний расход сахара; она вслух читала романы и виновата была во всех ошибках автора; она сопровождала графиню в её прогулках и отвечала за погоду и за мостовую...

...Çayı o kayar ve şeker tüketiminin fazlalığından azar işitirdi. Kontese yüksek sesle roman okur, yazarın bütün hatalarının suçlusunu olurdu. Gezilerinde kontese eşlik eder, havanın ve kaldırımın bozukluğundan yine o sorumlu tutulurdu... (s. 126)

Örnekte uzun cümleli bir ifade kaynak dile geçişte üç ayrı cümleye bölünmüştür. Kaynak dilde her cümlecüğün önceki cümlecüğü tamlayıcılığı ön plana çıkmışken erek dilde her cümlenin kendi bildirdiği yargı daha fazla ön plana çıkmıştır.

...Она была самолюбива, живо чувствовала своё положение и глядела кругом себя, — с нетерпением ожидая избавителя; но молодые люди, расчетливые в ветреном своём тщеславии, не удостоивали её внимания, хотя Лизавета Ивановна была в сто раз милее наглых и холодных невест, около которых они увивались...

...Onurlu bir kızdı. Durumunu bütün derinliğiyle hissediyor, sabırsızlık içinde çevresine bakarak kurtarıcısını arıyordu. Fakat hoppaca uçarılıklarıyla bile hesaplılığı elden bırakmayan delikanlılar ilgileriyle şereflelendirmiyorlardı onu. Oysa Lizaveta İvanovna bu delikanlıları çevresinde koşturan küstah ve soğuk kızlardan yüz kere daha tatlıydı... (s. 126)

Kaynak dilde genç kız betimlenirken paragraf uzunluğunda bir cümle kullanılmıştır. Ancak bu uzun cümle, erek dile çevrilirken birbirini tamamlayan dört farklı cümleye dönüştürülerek geçmiştir. Diğer örneklerde de olduğu gibi anlamı etkilemeyen ancak sadece üslupsal farklılık oluşturan cümle bölme olmuştur.

...В то самое время, как два лакея приподняли старуху и просунули в дверцы, Лизавета Ивановна у самого колеса увидела своего инженера; он схватил ее руку; она не могла опомниться от испугу, молодой человек исчез: письмо осталось в её руке...

...Tam iki uşak yaşlı kadını kaldırarak arabanın kapısından soktukları bir sırada, Lizaveta İvanovna tekerleğin yanbaşındaki mühendisini gördü. Delikanlı, genç kızın elini yakaladı ve ödü kopan Lizaveta İvanovna daha kendini toparlayamadan gözden kayboldu. Bir mektup kalmıştı genç kızın elinde... (s. 131)

Önceki örneklerde olduğu gibi bütünsel anlamı etkilemeyen bir cümle bölme işlemi burada da gerçekleşmiştir.

...В гостиной пробило двенадцать; по всем комнатам часы одни за другими прозвонили двенадцать, – и всё умолкло опять...

...Konuk odasındaki saat on ikiyi vurdu. Bütün odalardaki saatler birbiri arkasına on ikiyi vurdular. Sonra her yer sessizliğe gömüldü... (s. 135)

Çevirmen bu örnekte, kaynak dilde uzun olmayan bir cümleyi üslup kaygısıyla bölme yoluna gitmiştir. Oysa cümle, bölmeden de akıcı bir şekilde ve anlamsal bir kayıp oluşmadan eşdeğer olarak verilebilecekken çevirmen kısa cümlelerle durumu betimlemeyi uygun görmüştür. Devam eden örneklerde de aynı nedenlerle cümle bölme yöntemine gidilmiştir.

...Под лестницею Германн нашёл дверь, которую отпер тем же ключом, и очутился в сквозном коридоре, выведшем его на улицу...

...Herman merdivenin dibinde bir kapı gördü. Bu kapıyı da aynı anahtarla açınca, onu sokağa çıkaran bir aralıkta buldu kendini... (s. 144)

...Сон у него прошёл; он сел на кровать и думал о похоронах старой графини...

...Uykusu kaçmıştı. Karyolanın üzerine oturarak yaşlı kontesin cenaze törenini düşünmeye başladı...(s. 146-147)

...В Москве составилось общество богатых игроков, под председательством славного Чекалинского, проводившего весь век за картами и нажившего некогда миллионы, выигрывая векселя и проигрывая чистые деньги...

...Zengin kumarcılar Moskova'da ünlü Çekalinski'nin başkanlığında bir dernek kurmuşlardı. Ömrünü kumar masalarında geçirmiş olan Çekalinski, kazandığında bono kabul ederek yitirdikleriniyse peşin parayla ödeyerek bir zamanlar milyonlarca ruble kar etmişti... (s. 148)

Maça Kızı'ndan seçilmiş yukardaki örneklerden kaynak metinde tek cümleli ifadeler erek metne iki ya da daha fazla cümleye bölünerek geçmiştir. Örneklerin tamamında çevirmen, üslup ya da anlam kaybı kaygısıyla cümle bölme yöntemine başvurmuştur. Bu tarz bir cümle bölme yönteminin ortaya çıkış nedeni nadiren de olsa örneklerden

gözlemlendiği kadarıyla kaynak dilde bir kelimenin zaman zaman Türkçede tek kelimeyle tatmin edici anlamı verememesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla çevirmen kaynak dilde bir kelimelik bir anlamı birden falza kelimeyle verirken cümle bölme yoluna da gitmektedir. Ancak cümle bölme işlemi edebi metin çevirisinde, çoğunlukla üslup kaygısıyla yapılmaktadır.

• Cümle Birleştirme

Gramatik transformasyonun diğer bir önemli başlığı da cümle birleştirme yöntemidir. Bu yöntemde, kaynak metinde iki ya da daha fazla cümleli bir ifade erek dile çevrilirken önceki yöntemin aksine tek cümle ile ifade edilir.

Она решила к нему прибегнуть. Написала ему записку и просила немедленно к ней приехать.

...Ona başvurmaya karar vermiş ve bir pusula yazarak bir an önce gelmesini rica etmiş... (s. 118)

Bu örnekte sadece cümle birleştirme işlemi yapılmamış aynı zamanda üslup kaynaklı küçük bir anlam farklılığı da oluşmuştur. Kaynak metnin ikinci cümlesinde, *Ona bir mektup yazdı ve ivedilikle kendisine gelmesi ricasında bulundu* (Написала ему записку и просила немедленно к ней приехать). Cümle birleştirme yoluyla yapılmış olan çeviride ise ve bağlacından sonraki bölümde *bir pusula yazarak bir an önce gelmesini rica etmiş* şeklinde yapılmış olan çeviride ivediliğin yanı sıra *bir pusula aracılığıyla* bölümünde vurgulandığı gözükmektedir. Burada ne yolla çağırdığı bölümde öne çıkmıştır. Gerek cümle birleştirme gerekse cümle bölme yönteminde, buna benzer küçük anlamsal dönüşümler, çeviride azami eşdeğerliğe ulaşmak amacıyla uzman olan çevirmen tarafından tercih edilebilir.

...Дверцы захлопнулись. Карета тяжело покатилась по рыхлому снегу...

...Kapıları çarpılarak kapatılan araba, gevşek karın üzerinde ağır ağır yola koyuldu... (s. 134)

Bu örnekte kaynak dilden erek dile üslup kaygısıyla bir cümle birleştirme uygulanmıştır. Üslup kaygıdan doğan bir dönüşüm olmasıyla beraber küçük de olsa anlamsal bir detay bu örnekte göze çarpmaktadır. Kaynak metin erek dile doğrudan çevrildiği takdirde *Kapılar*

kapandı (çarpılarak kapandı) *Araba geveşek karın üzerinde ağır ağır yola koyuldu*, şeklinde bir anlam oluşacaktır. Böyle bir çeviride iki cümle birbirinden bağımsız gibi durmaktadır. Ve küçük bir anlam kopukluğu oluşacaktır. Çevirmen cümle birleştirme yöntemiyle bu anlam kopukluğunu giderme yoluna gitmiştir.

• Gramatik Değişim

Gramatik değişim gramatik transformasyon başlığının son altbaşlığıdır. Bu başlığın uygulanmasında sayısal değer değişimi, cümle öğelerinin değişimi ve dolayısıyla cümlelerin tümüyle değişimi yani cümlede çatı değişimi yaşanır. Cümle ögesi değişimi çoğunlukla isimden fiile ya da fiilden isime şeklindedir. Ancak bu dönüşümler dil yapılarına göre de farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca isimden sıfata ya da tam tersi yönde de dönüşümler yaşanabilir. Bu dönüşümler metin türüne göre niceliksel farklılıkta olabilir. Örneğin edebi bir metinde sayısal gramatik dönüşüm ekonomi üzerine bir metne göre daha az oranda gerçekleşebilir. Eser içerisinden alınan örnek cümleler, dönüşüm başlıkları altında şu şekilde verilebilir.

a. Sayısal Dönüşümler

Sayısal gramatik dönüşüm, kaynak metinde tekil ya da çoğul durumda bulunan ismin, aynı dilbilgisel yapıyla erek metne aktarılamamasıdır.

... До пяти **часов** сидит с нами и смотрит на нашу игру...

...**Saat** beşlere kadar bizimle oturup oyunumuzu seyrediyor... (s. 116)

Örnek cümlede zaman zarfı görevindeki tamlama kaynak dilden erek dile aynı dilbilgisel yapıyla çevrildiği takdirde **beş saatlere** gibi bir yapıyla cümlede anlamsız bir öge durumu oluşacaktır. Tamlayan ve tamlanan arasındaki dönüşümle birlikte, ismin sayısal değerinde de dönüşüm yaşanmıştır.

...У ней было четверо **сыновей**, в том числе и мой отец...

...**Birisi** de babam olmak üzere dört **oğlu** vardı büyükannemin... (s. 120)

Kaynak cümlede oğul anlamına gelen *сын* (сын) kelimesi topluluk sayısı ile birlikte kullanıldığı için iyelik çoğul durumundadır. Ancak cümle erek dile çeviri sırasında tekil

iyelik durumuna çevrilerek sayısal gramatik dönüşüm uygulanmıştır. Bu cümle, kaynak dilin dilbilgisel yapısı ile erek dile doğrudan aktarılırsa, *dört oğulları* vardı şeklinde, erek dilde kullanılmayan bir yapıda çevrilmiş olacaktır.

...*Случай* избавил его от хлопот...

...*Olaylar* onu sıkıntıya girmekten kurtardı... (s. 148)

Olay kelimesi, kaynak dilde tekil durumda kullanılmıştır, ancak erek dilde çoğul hale dönüştürülmüştür. Bu noktada çevirmenin tekil olarak kullanabilmesi için belirli bir olayı anlatır gibi, *bir olay*... diyerek cümleyi devam ettirmesi gerekir. Çevirmen bunun yerine ismin çoğul halini kullanarak erek dilin kullanım yapısına uyarlamıştır. Böylelikle sayısal gramatik dönüşüm gerçekleşmiştir.

b. Cümle Yapısında Dönüşüm

Cümle, anlamına, söz dizilişine ve yapısına göre olmak üzere farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Yapısına göre değişiklik tanımında cümlede çatı dönüşümü akla geir. Örneğin, kaynak cümlede sıfat durumundaki bir öge erek dilde eylem görevi görebilir. Cümlede, yüklem eylem olup olmamasına göre çatı dönüşümü yaşanabilmektedir. Cümlede çatı kavramının genel tanımını Zeynep Korkmaz (2014: 495), “*Fiilin cümlede anlam değişikliği göstermeyen, ancak cümledeki özne ve nesneye hükmeden şekil değişikliğidir*” şeklinde açıklar.

...*Что ты, мать моя! глуха, что ли!*...

...*Ne o anacığım sağır mı oldun!*... (s. 124)

Kaynak dilde yüklem sıfat olduğu ad cümle, erek dile yardımcı fiil kullanılarak eylem cümleye dönüşmüştür

...*Этим нечего шутить, – возразил сердито Германн...*

...*Şakayla falan ilgisi yok bunun! diye karşı çıktı*... (s. 137)

İki cümleden oluşan örnek cümlelerin ilk cümlesi kaynak metinde eylem cümlesi iken erek metne isim cümlesi olarak dönüşmüştür.

...Румянец **покрыл её щеки**: она принялась опять за работу и наклонила голову над самой канвою...

...**Genç kızın yanakları kızardı** ve yeniden işine koyulup, başını kanaviçenin üzerine eğdi... (s. 123)

Kaynak metin cümlesinde, nesne öznenin yaptığı işten doğrudan etkilenirken, erek dilde bu doğrudan etki fiil dönüşümüyle edilgen duruma düşmüştür. Cümle *onun yüzünü bir kızarıklık sardı* şeklinde de çevrilebilirdi ancak bu çeviri yapısal olarak eşdeğer olsa da biçem ve anlam olarak küçük farklılıklara sahiptir.

...Нечего было наряжаться...

...Boşu boşuna **süslenmiş oldun**... (s. 125)

Kaynak metinde durum belirten edilgen bir fiil kullanılırken erek metinde etken bir fiil kullanılarak fiil-özne ilişkisi ön plana çıkmıştır.

...Он проснулся уже ночью: луна озаряла его комнату...

...Uyandığında geceydi. **Odası ay ışığıyla aydınlanıyordu**... (s. 146)

Örnek cümlede iki ayrı dönüşüm göze çarpmaktadır. İlk olarak cümle bölme dönüşümü daha sonra yapısal dönüşüm gerçekleşmiştir. Kaynak cümlede özne etkin durumda iken erek cümlede edilgen durumdadır. Yapısal dönüşümün gerçekleşmiş olduğu ikinci cümle, doğrudan *Ay odasını aydınlatıyordu* şeklinde çevrilebilir. Anlamda farklılık oluşturmamaktadır ancak biçemsel fark olduğu ortadadır.

3.3.3. Leksik-Gramatik Transformasyon

Leksik-gramatik dönüşüm, bir önceki başlık göz önüne alındığında nispeten daha belirgin olarak göze çarpar. Uygulama üç alt başlık üzerinden örneklendirilebilir.

- Karşıt Anlamda Dönüşüm
- Betimleyici Uygulama
- Tazmin/Telafi Uygulaması

• Karşıt Anlamda Dönüşüm

Bu dönüşüm tipine her metin türünde nadir de olsa rastlanabilir. Karşıt dönüşüm sırasında söz dizimsel ve dilbilgisel dönüşüm yaşanmasına rağmen, kaynak metnin anlamı eşdeğer olarak erek metne aktarılır. Bu uygulamada, olumsuz bir anlamın olumlu söz yapısıyla ya da tam tersi şekilde anlamın erek metne değişmeden aktarılması yaşanır. Bu değişim sözcük ya da cümle bazında örneklendirilebilir. Bu dönüşümler çoğunlukla olumsuzluk eklerinin çıkarılması ya da kullanımıyla gerçekleşir.

... *А сердце престарелой его любовницы сегодня перестало биться...*

...*Onun yaşlanmış sevgilisinin yüreği de bugün çarpmaz olmuştu...* (s. 143)

Kaynak metinde *durmak* anlamında kullanılan *perestat/perestavat* (перестать/переставать) fiili, erek metne *-me/ma*, olumsuz takısıyla aktarılmıştır. Bu cümle karşıt anlamda dönüşüm yöntemiyle çevrilmeseydi *Onun yaşlanmış sevgilisinin yüreği de bugün **durmuştu*** şeklinde yapılabilirdi.

... *у этого человека по крайней мере три злодейства на душе...*

...*Bu adamın ruhunda en az üç cinayet **yatmıyorsa** şaşarım...* (s. 143)

Bu örnekte de farklı bir karşıt dönüşüm yaşanmıştır. Kaynak metinde herhangi bir olumsuzluk eki olmasa da erek metinde verilmek istenen anlam olumsuzluk eki kullanılarak aktarılmıştır. Cümle, karşıt anlamda çeviri yaşanmadan *Bu adamın ruhunda en az üç cinayet **yattıyor*** olarak aktarılabilir.

• Betimleyici Uygulama

Bu çeviri yöntemi kaynak metindeki bir sözcüğün erek metinde tam karşılığının olmaması halinde ortaya çıkar. Böyle bir durumda çevirmen, söz konusu kelimeyi eşdeğer olarak anlatmak için birden fazla kelime kullanarak aktarır.

...*Однажды играли в карты у конногвардейца Нарумова...*

...*Bir gün **atlı birliği muhafızlarından** Narumov'un salonunda iskambil oynuyorlardı...* (s. 115)

Örnekte görüldüğü gibi kaynak cümlede bulunan *atlı birliği muhafızı* erek dilde birden fazla kelime ile açıklanmıştır.

...*Пиковая дама означает тайную недоброжелательность...*

...*Maça kızı gizemli **bir felaketin** habercisidir...* (s. 115)

Kaynak dilde bir kelime, bu örnekte de birden fazla kelime ile açıklanmıştır.

...*Имея мало истинной веры, он имел множество предрассудков...*

...*Dindar bir adam olmamakla birlikte, bir yığın kör inanca sahipti...* (s. 144)

Benzer şekilde bir kelime grubuyla betimleme yöntemi bu örnek cümlede çevirmen tarafından *kör inanç* şeklinde aktarılmıştır.

• Tazmin/Telafi Uygulaması

Bu yöntem, kaynak metinde bulunan anlamın, bilhassa edebi metinlerde karşılaşılan biçimsel özelliklerin bütünüyle aktarılamaması durumunda uygulanır. Bu yönüyle biçimsel özellikten kaynaklı anlam kaybının yaşandığı yöntem olarak da tanımlanır. Zira çevirmen anlamda telafiye gitmektedir.

...*Никак нет-с, ваше сиятельство! очень тихо-с! – отвечал камердинер...*

...*Hayır kontes hazretleri! diye karşılık verdi. Hava çok sakin!...* (s. 125)

1917'ye kadar bayan toprak sahipleri için kullanılan bir unvan olan *siyatelstvo* (сиятельство) kelimesinin Türkçe karşılığı *kontes* olarak çevrilmiştir. Ancak oluşan anlam tam manasıyla kaynak metindeki ile eşdeğer değildir. Çevirmen, *kontes* kelimesi ile tazmin/telafi yolunu denemiştir. Zira bu kelime, Batı toplumuna özgü kullanılan kontun (derebeyi) karısı anlamında kullanılmaktadır.

...*Три дня после роковой ночи, в девять часов утра, Германн отправился в монастырь, где должны были **отпевать** тело усопшей графини...*

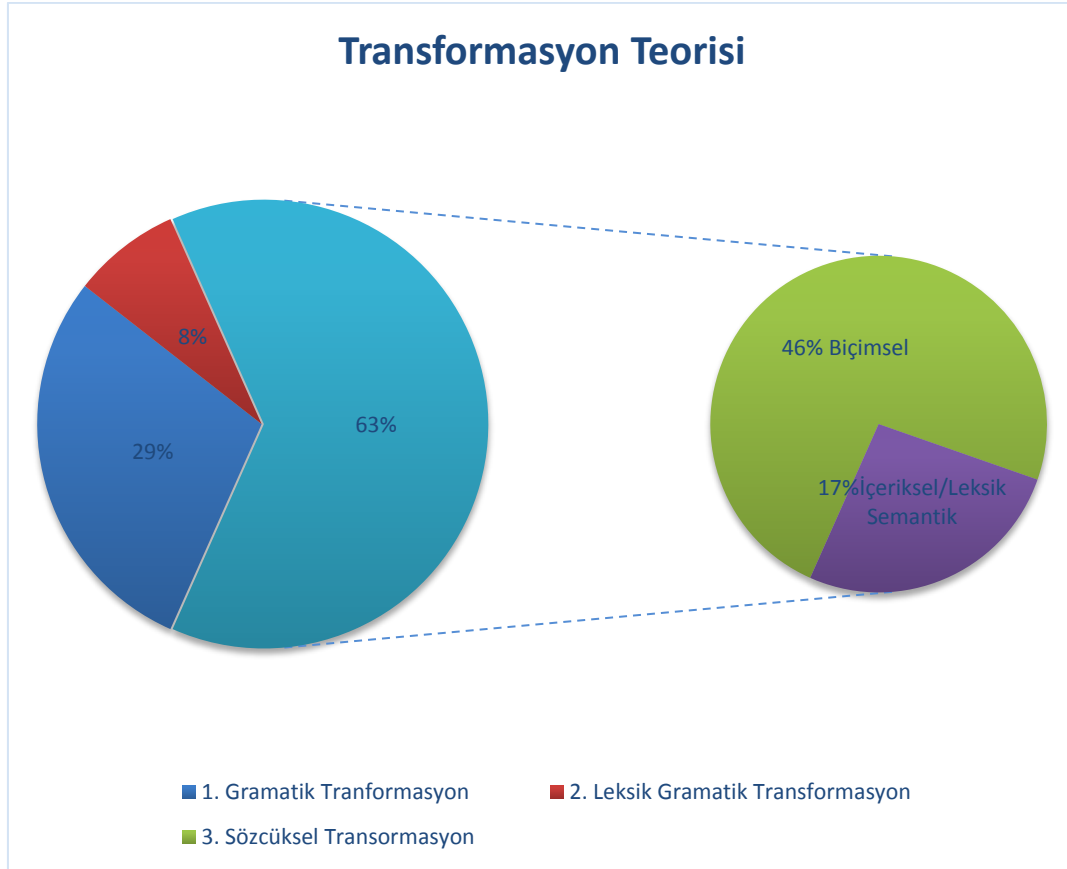
...*Herman o uğursuz geceden üç gün sonra, sabah saat dokuzda, kontesin ölüsüne **yasin okunacak** olan manastıra gitti...* (s. 144)

Çevirmen, kaynak metindeki ölü gömme ritüellerinde ölüyü uğurlamak için okunan ilahiyi ifade için kullanılan *otpevat* (отпевать) kelimesini erek dilde ona en yakın bir kelime ile tazmin/telefi yoluna gitmiştir. Çevirmen bu kelimeyi erek kültürde ölünün arkasından okunan bir duayı ifade eden bir kelime kullanarak yapmıştır.

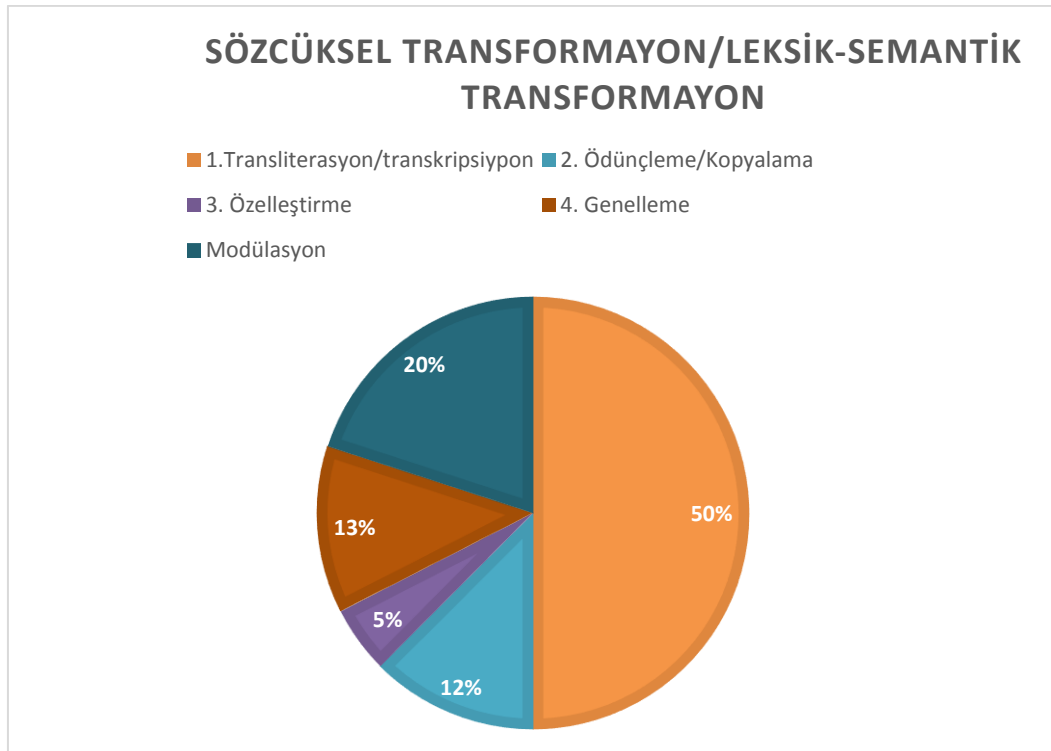
Tazmin/telafi uygulaması ilk bakışta açıklama yoluyla dönüşüm yöntemine benzetilebilir. Ancak burada en önemli farklılık tazmin/telafi yönteminde çevirmenin kaynak dilde karşılaşılan kelimeyi, erek kültür okuyucusunda kaynak okuyucuda uyandırdığı duyguyu uyandıran bir kelimeyle tazmin etmesidir. Açıklama yoluyla dönüşüm yöntemin ise birden fazla kelime ile açıklama yoluyla telafi etme şeklinde dönüştürme yoluna gidilmektedir.

3.3.4. Grafik Üzerinden Transformasyon Teorisi Uygulamasında Yaşanan Dönüşüm Oranı

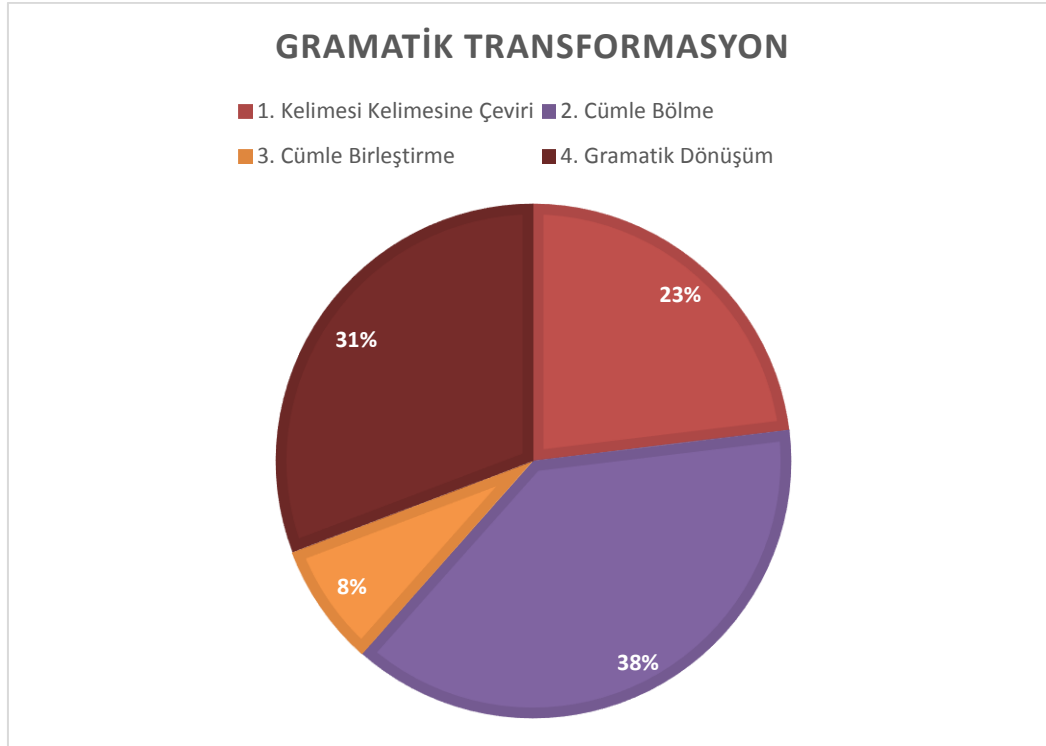
Ele alınan eser, transformasyon teorisi çerçevesinde Rusçadan Türkçeye çevrilen kısa bir hikayede yaşanan dönüşüm oranları grafik üzerinden aşağıda gösterildiği şekildedir. Bu yöntemler ile edebi bir metinde kaynak dilden erek dile yaşanan dilsel dönüşümler takriben belirlenebilir.

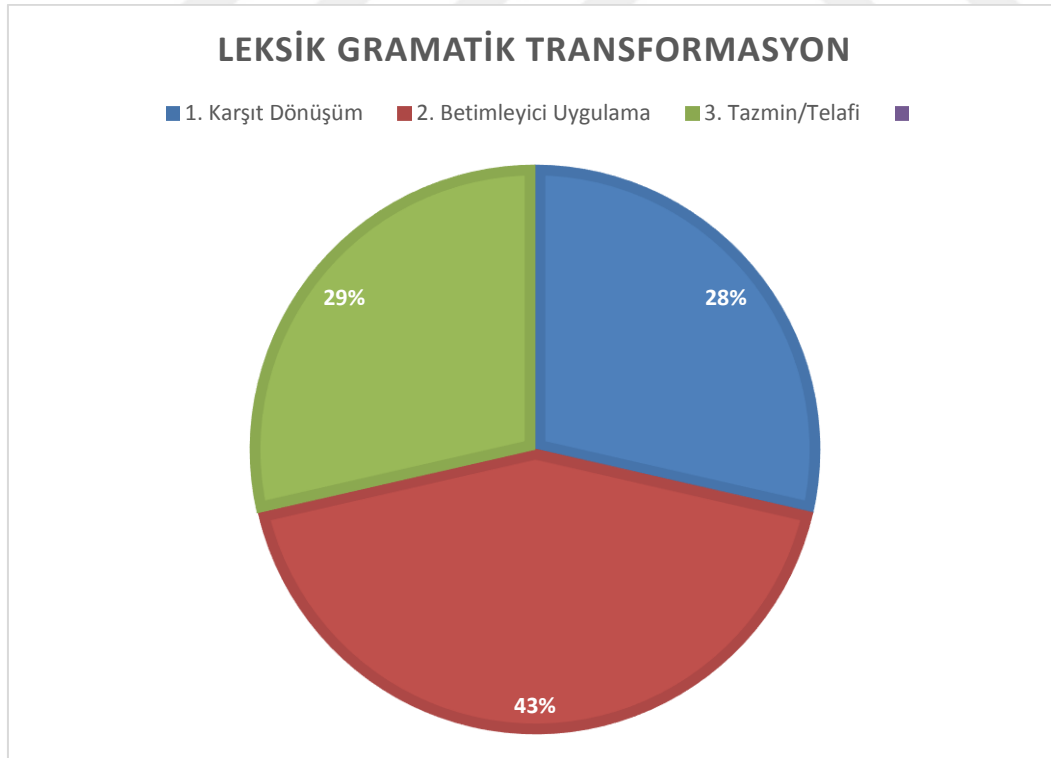
Şekil 3.1. Transformasyon dönüşüm oranı.

Şekil 3.2. Sözcüksel transformasyon/leksik-semantik transformasyon dönüşüm oranı.

Şekil 3.3. Gramatik transformasyon dönüşüm oranı.

Şekil 3.4. Leksik gramatik transformasyon dönüşüm oranı.

Transformasyon teorisi, uygulama sahasında Komissarov'un da belirttiği gibi çeviri etkinliğinin başka bir tanımlaması gibidir. Büyük bir özen içinde dizgeselleştirilen transformasyon teorisinin uygulama bölümü Nida'nın teorisini oluşturmaya başlarken sormuş olduğu soruların cevabı niteliğindedir. Teori uygulama sahasında bir bütünlük içerisinde çevirinin tanımlamasının yapılmasını sağlamıştır. Nida transformasyon uygulamalarıyla eşdeğerliğin ulaşılabilirliğini savunmuş ve bu dinamik dönüşüm yöntemleriyle ulaşılan eşdeğerliği dinamik eşdeğerlik olarak alana özgü kavramlaştırmıştır. Dilbilimci dinamik eşdeğerliği ise yapılan çeviri kaynak okuyucuda uyandırdığı duyguyu ve etkiyi, erek okuyucuda da aynı seviyede uyandıran çeviri olarak tanımlamıştır. Onun devamında teoriyi ele alan bilim insanları bu yöntemler bütününe muhtelif tanımlamalarla ifade etmiş ve uygulamışlardır. Transformasyon teorisi kapsamında ele alınan eserin erek okuyucuya maksimum ölçüde eşdeğer çevrilmiş olduğu söylenebilir. Çalışmada çeviri teorisi ele alınırken kullanılan eserin çevirisinin de eşdeğerlik bağlamında olumlu olduğu belirlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında transformasyon teorisi yöntemler dizgesi olmanın yanı sıra objektif bir değerlendirme kriteri görevi de görmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma çeviribilimde Nida'nın otaya çıkardığı ve bilimsel bir temele oturttuğu transformasyon teorisi üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak bir bütünlük sağlamak amacıyla bu süreçte, geniş anlamda çeviri tarihi ve çevirinin tarih içindeki kavramsal ve kuramsal gelişimine de değinilmiştir. Bu bağlamda, çevirinin henüz literatürde bilim olarak anılmadığı dönemlerdeki çeviri yaklaşımları da ele alınmıştır. Ayrıca, söz konusu teorinin tarih içinde diğer disiplinlerle ilişkisine de değinme gerekliliği doğmuştur. Zira belirli bir bilimin kendi bünyesinde bir etkileşim ya da esinlenme olabilirken bilimler arasında da bu oluşum meydana gelebilmektedir. Nitekim Nida'nın çeviride eşdeğerliği amaç edinen transformasyon teorisi, Chomsky'nin üretici dönüşümsel dilbilgisi teorisinden esinlenmiştir. Chomsky'nin üretici dönüşümsel dilbilgisi teorisi Port Royal Okulu dilbilimcilerinin dil yaklaşımından doğarken, Port Royalciler kendi dil yaklaşımlarını, kökenleri Antik Çağ'a uzanan akılcılık felsefesinden esinlenerek oluşturmuşlardır.

Bir efsaneye dayandırılarak, tek dilden farklı dillere geçiş ile başladığı belirtilen çeviri etkinliği üzerine ilk somut veriler, takriben M.Ö. dört binli yıllara ait olan kil tabletlerdir. O dönemden günümüze kadar çeviri etkinliği, bu uzun süreç içerisinde hem içinde bulunduğu dönemin gelişmeleri hem de dil ve kültür alanlarıyla yakın bir etkileşim içinde bulunmuştur. Bu nedenle çeviri etkinliği tarih içinde sınıflandırılırken zaman zaman o dönemde geçerli olan akım ile de tanımlanmıştır. Buna örnek olarak Batı edebiyatında 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başları arasında ortaya çıkan ve Romantik Dönem olarak adlandırılan evre gösterilebilir.

Çeviri etkinliğinde 20. yüzyıl ayrı bir öneme sahiptir. Bunun en önemli nedeni de bu yüzyılın bilhassa ikinci yarısının kuramsal açıdan oldukça zengin olmasıdır. Bu kuramlar çeviride teorik anlamda yeni arayışlara adım olabildiği gibi uygulama sahasına da katkı sağlamıştır. Çalışmanın konusu olan transformasyon teorisi de söz konusu kuramlardan bir tanesidir. Nida ve Batılı diğer bilim insanlarının yanı sıra, teoriyi Rusça-İngilizce uygulama örnekleri üzerinden ele alan Rus bilim insanları Komissarov, Barhudarov ve diğer dilbilimciler bu kuramı Noam Chomsky'nin tek dil temelli üretici dönüşümsel dilbilgisi yaklaşımının, iki dil arası dönüşüm hali olarak nitelemişlerdir. Bu yönüyle transformasyon teorisi, çeviri etkinliğinin bir sistem üzerinde kuramsal bir çerçeve dahilinde nasıl uygulanması gerektiğini açıklamıştır ve eşdeğerliğe ulaşma amacı gütmüştür.

Nida, uygulama sahasına dönük şu sorularla teoriyi ele almaya başlar: “Çeviride istenilen eşdeğerliğe ulaşmada bir yöntem elde edebilmek için belirleyici faktör olan dilin yapısındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir? Etkili bir çeviriye ulaşmak için çevirmen, farklı dilbilgisel ve ekinsel öğeler içeren metni hangi yöntemle çevirmelidir?” Nida’nın teoriye temel oluşturan soruları, teorinin doğrudan uygulama alanına dönük bir çalışma üzerine yoğunlaşacağını açıklar niteliktedir. Nida, Chomsky’nin dil içerisindeki derin ve yüzey yapı ilişkisinin kaynak dil ve erek dil arasında uygulanabileceğini ifade ederek, öne sürmüş olduğu teorinin dilbilimsel teoriden farklılığını belirtmiştir. Transformasyon teorisinin dilbiliminden farklı olan başka bir yönü de eşdeğer çeviriye amaç edinmesidir. Gerek Batılı bilim insanları, gerekse Rus bilim insanları bu teori çerçevesinde temellendirilmiş olan yöntemlerle eşdeğerliğe ulaşmayı amaçlamışlardır.

Transformasyon teorisi belirli başlıklar altında kaynak dilden erek dile yaşanan söz dizimsel, dilbilgisel, sözcüksel ve semantik dönüşümleri detaylı olarak vermiştir. Çalışmada bu sistemsel dönüşümlerin Türkçeye çeviride uygulanabilirliği Puşkin’in “Maça Kızı” eserinden örneklerle gösterilmiştir. Burada amaç, bir edebi eser çevirisinde yaşanabilecek sorunların dizgesel olarak önceden belirlenen bir yöntemle çözümlenebilmesine katkı sağlamaktır. Çalışmada transformasyon teorisi çerçevesinde ele alınan bütün yöntemler verilerek dönüşüm örnekleri sunulmuştur. Dilin en küçük birimleri olan grafem/yazı birimi, fonem/ses birimi, morfe/biçim birimi, sözcük ve söz öbeklerinden başlayarak metni oluşturan cümlelerdeki dönüşümler örnekler çerçevesinde verilmiştir. Eşdeğerliğe ulaşma çabasıyla dildeki bu biçimsel dönüşümler, transkripsiyon, transliterasyon ve çevirisel ödünçleme/kopyalama ana başlıklarıyla tanımlanmıştır. Bu başlıklar ise leksik (sözcüksel) transformasyon başlığı altında incelenmiş ayrıca içeriksel leksik dönüşüm olarak tanımlanan leksik-semantik transformasyon ele alınmıştır. Teorinin uygulama sahasında ele aldığı başka bir yöntem de gramatik (dilbilgisel) dönüşüm yöntemidir. Bu yöntemle dilbilgisel farklılıklardan doğan çeviri sorunlarının giderilmesi amaçlanmaktadır. Bu aşamada Chomsky’nin dilbilgisel dönüşüm teorisinde sonsuz sayıda cümle üretebilme varsayımına koşutluk vardır. Burada dilin yapısal özelliğine uygun olarak dilbilgisel dönüşüm yapılabileceği savunulmuştur. Gramatik dönüşüm, kelimesi kelimesine çeviri, cümle bölme, cümle birleştirme ve gramatik değişim gibi alt başlıklarla ele alınmıştır. Transformasyon teorisinin uygulamada ele aldığı son metot ise leksik-gramatik (sözcük-dilbilgisel) transformasyon yöntemidir. Bu yöntem, söz dizimsel seviyede yaşanan dilbilgisel

dönüşümleri ele almıştır. Bu dönüşümler de karşıt anlamda çeviri, betimleyici uygulama ve tazmin/ telafi uygulaması gibi üç temel başlık üzerinden incelenmiştir.

Transformasyon teorisi bir bütün olarak ele alındığında, çeviri sırasında gerçekleşen dönüşümleri kuramsal bir çerçeve içine alarak, bir yöntemler sarmalı oluşturduğu görülmektedir. Çalışmada teorinin kuramsal alt yapısı incelendikten sonra, yöntemler doğrultusunda, bir edebi eserde yaşanan dönüşümler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yaşanan dönüşümlerin ne ölçüde leksik, gramatik, leksik-gramatik, semantik ya da söz dizimsel oranda ortaya çıktığı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, transformasyon teorisi çerçevesinde Türkçe üzerinden çeviride dizgesel olarak maksimum ölçüde nasıl eşdeğer çeviriye ulaşılabilceği tartışılmış ve Rusça eser üzerinden uygulama örnekleri sunulmuştur. Böylelikle teorinin Rusça-Türkçe uygulanabilirliği dizgesel olarak verilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- Aksan, D. (1995). *Dilbilim Tarihine Bir Bakış, Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksoy, N. B. (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*. Ankara: İmge Yayınları.
- Aleksandrova, O.A. (2012). *Obşçaya teoriya perevoda*. Velikiy Novgorod: Federalnoye Gosudarstvennoye Byudjetnoye Obrazovatelnoye Uçrejdeniye Vısşego Professionalnogo Obrazovaniya (Novgorodskiy Gosudarstvenniy Universitet İmeni Yaroslava Mudrogo).
- Aleksandrova, Z. YE. (2001). *Slovar sinonimov russkogo yazıka*. Moskva: Russkiy Yazık.
- Aleksiyeve, S. A. (2009). *Peredaça strukturu obrazov hudojestvennogo teksta v perevode (na materiale anglo-russkih perevodov)*. Moskovskiy Gosudarstvenniy Lingvistiçeskiy Universitet.
- Alganer, Y., Çetin, M. Ö. (2007). Avrupa’da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri. *Marmara Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 23(2), 285-308.
- Alkan, N. (2009). Tarihin Çağlara Ayrılmasında “Üç’lü Sistem ve Avrupa Merkezci” Tarih Kurgusu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), s. 23-42.
- Anokhina, T. (2013). The Linguistic Lacunicon: Cognitive Mapping in Schemes and Terms. *Journal of Education, Culture and Society*, No. 1.
- Arslan, A. (2012). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Adres Yayınları.
- Atay, N. N. (2012). *History and Translation: A Study on the History of Technical Translation in Turkey*. Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Avcı, N. (2000). İslam Dünyasında Kütüphaneciliğin Doğuşu (Beytü’l-Hikme den Darü’l-Hikme’ye). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 5-14.
- Aybar, L., Lopez, J. Rio, N. (2014). Toledo School of Translators and Their Influence on Anatomy Terminology. *Journal, Annal of Anatomy*.
- Aydın, M. (2007). *Dilbilim El Kitabı*. İstanbul: 3F.
- Azov, A. (2012). *K istorii teorii perovoda v sovetskom soyuze, problema realistiçeskogo perevoda*. Moskva: Logos Filososfska-Literaturniy Jurnal, İnstitut Ekonomičeskoy Politiki İmeni Ye. T. Gaydara.
- Baker, M. (2004). *The Status of Equivalence in Translation Studies: An Appraisal*. Shangai Foreign Languages Education Press.
- Barhudarov, L. S. (1975). *Yazık i perevod*. Moskva: İzd. Mejdunarodniye Otnoşeniya.
- Başkan, Ö. (1988). *Bildirişim İnsan-Dili ve Ötesi*. İstanbul: Altın Kitaplar.

- Bayraktar, N. (2006). *Dil Bilimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Boztaş, İ. (1993). Çeviri, Çevirmen, Dilbilim İlişkisi. Çeviride Eşdeğerlik ve Kayıplar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(12), 55-65.
- Brikina, S.V. Şirokova. D.A. (2012). *Ekvivalentnost perevoda: leksematiçeskiy aspekt*. Penza: Penzenskiy Gosudarstvenniy Pedagogiçeskiy Universitet İm. V.G. Belinskogo, Kafedra Perevoda i Perevodovedeniya.
- Brownlie, S. (1999). Investigating Norms. *CETRA Research Seminars in Translation Studies*. 1994-1996, p. 7-21
- Bulgakova, S. Yu. (2013). *Korrelatsiya realiy i lakun pri perevode hudojestvennogo teksta* Voronej: Voronejskiy Gosudarstvenniy Universitet.
- Bulut, S. (2015). Romandan Piyese Bir Uyarılma Örneği Olarak Çalığıuşu. Ankara: *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(16), 387-402.
- Catford, J.C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation (An Essay in Applied Linguistics)* London: Oxford University Press.
- Chesterman, A. (2009). The Name and Nature of Translator Studies. *Denmark, Aarhus University, Hermes – Journal of Language and Communication Studies*, 42 (2009), 13-22.
- Chomsky, N. (2009). *Bilgi Sorunları ve Dil: Managua Dersleri* (çev. Veysel Kılıç). İstanbul: BGST.
- Çepak, O. A., Çernigovskiy, M. V. (2016). Osobennosti peredaçi imyon sobstvennih pri perevode yurideçeskih tekstov c angliyskogo yazık na russkiy yazık (na materiale pravih dokumentov) *İzd. Jurnal Gramota* No. 4, s. 151-154.
- Delice, H. İ. (2012). Yapı Açısından Cümle Sorunu. Ankara: *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(3), 871-876.
- Demiral, S., Kaya, M. (2013). Şiir Çevirilerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Ankara: *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(10), 251-264.
- Demirci, K. (2010). Derin Yapı ve Yüzey Yapı Kavramlarından Ne Anlıyoruz. Ankara: *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5(4), 291-304.
- Demirkıvıran, S. (2014). Ortaçağ'da Batıda Yapılan Kur'an Çevirileri ve Çevirmenlerin Çeviri Stratejileri. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 9(1), 233-247.
- Dessy, R. (2009). *An Analysis of Translation of Accounting Term in Fess And Warren's 14th Accounting Principles and its Translation into Indonesian*. Medan: University of Sumatera Utara, English Department Faculty of Letters.

- Ece, A. (2007). Erek-Odaklı Kuram, Skopos Kuramı ve Bağlantı Kuramı Bağlamında Çeviri Eğitimi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 26(26), 49-58.
- Eruz, S. (2003). *Çeviriden Çeviribilime*. İstanbul: Multilingual.
- Fyodorov, A.V. (2002). *Osnovi obşçey teorii perevoda (lingvistiçeskiye problemi)*. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskiy Filologičeskiy Fakultet.
- Gak, V. G. (1998). *Yazıkoviye preobrazovaniya*. İzdaniye Rossiyskogo Gumanitarnogo Fonda.
- Garbovskiy, N. K. (2007). *Teoriya perevoda*. Moskva: İzdatelstvo Moskovskogo Universiteta.
- Geier, M. (2009). *Kant'ın Dünyası* (çev. Erol Özberk). İstanbul: İletişim.
- Gerasimova, N. İ. (2010). *Kratkiy kurs leksii po «teorii perevoda» dlya bakalavrov*. Rostov-na-Donu: Rostovskiy Gosudarstvenniy Ekonomiçeskiy Universitet «RİNH» Fakultet Lingvistiki i Jurnalistiki.
- Gorbaçov, S. (2013). *Grammatical Transformation in Ukrainian-English Translation of Official Texts*. Arizona: University of Arizona, Verges: *Germanic & Slavic Studies in Review*, 2(2), 26-37.
- Gorfunkel, A.H. (1980). *Filosofiya epohi vozrojdeniya*. Moskva: Vıssşaya Şkola.
- Göktaş, N. (2005), Fransa'da Yazınsal Çeviri Yaklaşımları (Bir Tarihçelendirme Denemesi). *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 51-62.
- Gutner, M. D. (1982). *A Guide to Translation from English into Russian*. Moskva: Vıssşaya Şkola.
- Gündüz, N., Öksüz, G. (2016). Nabokov'un "Maşenka" Adlı Romanının İngilizce ve Türkçe Çevirilerinde Çevirmen Kararları ve Çeviri Kayıpları. *VI. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi 12-14 Ekim 2016*, s. 680-687.
- Gündüzalp, N. C. (2008). *Charles Baudelaire'in Şiirlerinin Türkçe Çevirileri Üzerine İnceleme*. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fransız Dili Eğitimi Bölümü. Adana.
- Güneş, F. (2011). Dil Öğretim Yaklaşımları ve Türkçe Öğretiminde Uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 123-148.
- Gürçağlar, Ş.T. (2011). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul: Say.
- Hallıhan, C. P. (2010). *A Wonderful and Unfinished History*. London: Trinitarian Bible Society.
- Hengel, M., Deines, R. (2002), *The Septuagint as Christian Scripture*. New-York: T&T Clark LTD.

- Herman, M. (2014). Category Shifts in the English Translation of Harry Potter and the Philosopher's Stone Movie Subtitle into Indonesia (An Applied Linguistics Study). *IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)*, 19(12), 31-38.
- Hopkins, D. (2013). John Dryden: *Translator and Theorist of Translation*. Bristol: Online Publication University of Bristol, Lecture: UCL, 7 March 2013.
- Jensen, M. N. (2009). *Professional Translators' Establishment of Skopos - A 'Brief' Study*. Aarhus: Institut for Sprog og Erhvervskommunikation. Aarhus School of Business.
- Jukova, İ. P. Malikova, T. D. Nenilina, N. G., Homenko, Ye. D., Yurmanova, S. A. (2000) *Jizn i tvorčestvo A. S. Puškina*. Tula: Ministerstvo Obrazovaniya Rossiyskoy Federatsii, Tul'skiy Gosudarstvennyy Universitet.
- Kalinina, V.D. (2008). *Teoriya i praktika perevoda kursa leksii*. Moskva: Rossiyskiy Universitet Drujba Narodov.
- Karabağ, İ. (2015). Aydınlanma Döneminin Dile Yansımaları. J.C. Gottsched ve J.C. Adelung'un Dil Üzerine Düşünceleri. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 31-47.
- Katsiaryna, H. (2014). National Specific Lacunae in Pakistani English: Problems of Translation and Interpretation. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*, 7-8, 46-51.
- Kerimoğlu, C. (2014). *Genel Dilbilime Giriş, Kuram ve Uygulamalarla Dilbilim, Göstergebilim ve Türkoloji*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kerr, G. J. (2011). Dynamic Equivalence and its Daughters: Placing Bible Translation Theories in Their Historical Context. *Journal of Translation*, 7(1), 1-19.
- Kıran, Z., Kıran (Eziler), A. (2010). *Dilbilime Giriş (Dilbilgisinden Dilbilime)*. Ankara: Seçkin.
- Kızıltan, R. (2000). Tarihte Çeviri, Antik Çağ'dan 19. Yüzyılın Sonuna Kadar Edebi Çeviri Kuramları-1 Antik Çağ'dan Barok Çağ'ın Sonuna Kadar. Ankara: *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40(1-2), 71-88.
- Kızıltan, R. (2001). Tarihte Çeviri, Aydınlanma ve Erken Romantizmin Edebi Çeviri Kuramları. Ankara: *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 41(1), 37-68.
- Komarov, V. V. (1999). *A.S. Puşkin, stihotvoreniya i skazki*. Novouralsk: Garnitura Tayms.
- Komissarov, V. N. (1990). *Teoriya perevoda (lingvističeskiye aspektı)*. Moskva: Vısşaya Şkola.
- Komissarov, V. N. Koralova, A.L. (1990). *A Manual of Translation from English into Russian*. Moskva: Vısşaya Şkola.
- Komissarov, V.N. (1973). *Slova o perevode*. Moskva: İzd. Mejdunarodniye Otnoşeniya.

- Komissarov, V.N. (2002). *Sovromennoye perevodovedeniye*. Moskva: ETS.
- Koniraşov, N. A. (1979). *İstoriya Lingvistiçeskih Uçeniy*, Moskva: Dopuşenno Ministerstvom Prosveşçeniya SSSR. Dlya Studentov Pedagogiçeskih İnitutov, po spetsialnosti No.2101 "Ruskiy Yazık i Literatura".
- Kopalov, V. İ., Zıryanov, O. V., Kolosnitsın, V. İ., Kolosnitsına, N. V. (1999). *Zaveti Puşkina*. Ekaterinburg: Bank Kulturnoy İformatsii.
- Kopanev, P. İ. (1972). *Voprosı istorii i teorii hudojestvennogo perevoda*. Minsk: BGU. İm. V. İ. Lenina.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kostikova, O. İ. (2011). *İstoriya perevoda i perevodçeskih uçeniy*. Moskva: Vestnik Moskovskogo Universiteta.
- Köksal, D. (1995). *Çeviri Kuramları*. Ankara: Nehir Yayınları.
- Kulemina, K. V. (2007). *Osnovniye vidı perevodçeskoy transformatsii*. Astrahan: Astrahanskiy Gosudarstvennyy Tehniçeskiy Universitet.
- Kurdyukova, D. B., Harçenkova, L. İ. (2014). Fenomen lakunarnosti v finskoy telereklame. *Nauçnoye Obozreniye Referativniy Jurnal*, No-1, s. 65-72.
- Kuznetsov, A. M. (1999). Tekst i realnost, geroy i avtor (opıt antropologiçeskogo analiza "Pikovoy Damı" A. S. Puşkina). *Obşçestvenniye Nauki i Sovremennost, Jurnal Rossiyskoy Akademii Nauk*, 6, 171-176.
- Lisitsına, V. O., Arutyunov, E. K. (2014). Vidı leksiçeskih transformatsii pri pismennom perevode. *Mejdunarodniy Jurnal Eksperimentalnogo Obrazovaniya*, 10, 167-70.
- Long, J. (2013). Translation Definition in Different Paradigms. *Canadian Social Science*, 9(4), 107-115.
- Metzger, B. M. (1993, January – March). *Important Early Translations of the Bible*. Dallas: Dallas Theological Seminary, Bibliotheca Sacra, 150, p. 35-49.
- Minyar-Beloruçev, R. K. (1996). *Teoriya i metodı perevoda*. Moskva: Moskovskiy Litsey.
- Minyar-Beloruçev, R. K. (1999). *Kak stat perevodçikom*. Moskva: Gotika.
- Narusevicius, V. (2013). The Labour of Translation: Towards Utopia in Bruegel's Tower of Bebel. Canada: *University of British Columbia, Art History Faculty*, 4(1), 30-45.
- Nelyubin, L. L. (2003). *Tolkoviyy perevodovedçeskiy slovar*. Moskva: Flinta, Nauka.
- Nelyubin, L.L. Huhin, G.T. (2006). *Nauka o perevode (istoriya i teoriya s drevneyşih vremyon do naşih dney)*. Moskva: Rossiyskaya Akademiya Obrazovaniya Moskovskiy Psihologo-Sotsialniy İstitut. Flinta.

- Ni, L. (2009). "For Translation and Theories" CCSENET. *Journal English Language and Teaching*, 2(2), 78-83.
- Nida, E. A. (1970). *Nauka perevoda*. Moskva: Akademiya Nauk SSSR, Institut Yazıkoznaniya: *Nauka Jurnal Voprosı Yazıkaznaniya*, 3-15.
- Nida, E. A. Taber, C. R. (1982). *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: İstituto Universitario Orientale Dipartimento di Filosofia e Politica.
- Novikova, M. G. (2012). *Mera smısla, aktualnoye çleneniye i adekvatnost perevoda*. Moskva: Flinta.
- Okuyan, S. (2012). *Çeviri Tarihinin Bu Günün Bakış Açısıyla İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Öksüz, G. (2012). A. S. Puşkin'in "Köylü Hanımefendi" Öyküsü ile H. R. Gürpınar'ın Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç Romanının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(8), 917-929.
- Özyön, A. (2014). Çeviride Eşdeğerlik Kavramının Yeniden Tanımlanması ve Eşdeğerlik Kavramı ile İlgili Sorunlar. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 2, 28-38.
- Panou, D. (2013). Equivalence in Translation Theories: A Critical Evaluation. Finland: ACADEMY PUBLISHER Manufactured in. *Journal of Theory and Practice in Language Studies*, 3(1), 1-9.
- Pardo, S. B. (2013). *Translation Studies: An Introduction to the History and Development of (Audiovisual) Translation*. Madrid: Universidad Alfonso X el Sabıo.
- Pçyolkina, V. V., Hodakova, Ye. P. (2000). *Slovar yazıka Puşkina*. Rossiyskaya Akademiya Nauk Institut Russkogo Yazıka im. V.V. Vinogradova.
- Perevişina, İ. R., Dutova, T. N. (2011). K probleme perevodimosti i neperevodimosti. *Vestnik NGLU. Vıpusk-14*. s. 95-103.
- Prokofyeva, Ye. A. (2011). *Mifopoetika i dinamika janra russkoy istoričeskoy dramı 17-19 vekov, Barokko-Romantizm*. Dnepropetrovsk: Dnepropetrovskiy Natsionalnıy Universitet, İmeni O. Gonçara.
- Puşkin, A.S. (1977). *Pikovaya dama, povesti pokoyного İvana Petroviça Belkina, Kapitanskaya doçka, Dubrovskiy*. Kiev: İzd. Hudojestvennoy Literaturı Dnipro.
- Puşkin, A.S. (2000). *Dubrovski, Maça Kızı*. (çev. Ataol Behramoğlu) Cumhuriyet Dünya Klasikleri Dizisi. İstanbul: Çağdaş.
- Rarenko, M. B., Oparina, Ye. O., Torşina, N. N. (2010). *Osnovniye ponyatiya perevodovedeniya oteçestvenniy opıt*. Moskva: Rossiyskaya Akademiya Nauk, Institut Nauçnoy İnformatsii Po Obşçestvennim Naukam.
- Reiss, K., Vermeer, H. J. (1984). *Towards a General Theory of Translational Action*. London & New-York: Routledge.

- Retsker, Ya. İ. (2007). *Teoriya perevoda i perevodçeskaya praktika*. Moskva: İzd. R.Valent.
- Rıbin, P. V. (2007). *Teoriya perevoda (kurs lektsii)*. Moskva: Federalnoye Agenstvo po Obrazovaniyu, Gosudarstvennoye Obrozovatelnoye Uçrejdeniye Vısşego Professionalnogo Obrazovaniya.
- Rıfat, M. (2008). *Çeviri Seçkisi II, Çeviri (Bilim) Nedir*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Rıfat, M. (2013). *20. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*. İstanbul: YKY.
- Salihoğlu, H. (1988). Alman Edebiyatında “Fırtına ve Tepki”. Ankara: *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 199-208.
- Samkov, S. M. (2011). *Teoriya skoposa*. Minsk: Bibleyskiy Almanah “Skrijali”, Minskaya Duhovnaya Akademiya. Vıpusk-2, s. 139-151.
- Samohina İ.A. (2012). Priyom kompensatsii pri perevode kulturno-istoriçeskih realiy: Germenevtiçeskiy podhod. *Vestnik TvGU. “Seriya Filologiya”*, 10(2), 126-132.
- Sayın, Ş. (1990). Alman Yazınında Romantik Dönem. İstanbul Üniversitesi, *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 7, 99-112.
- Sdobnikov, V.V., Petrova. O.V. (2006). *Teoriya perevoda*. Moskva: Vostok-Zapad.
- Semenets, O. Ye., Panasyev, A. N. (1989). *İstoriya perevoda*. Kiev: Kievskiy Gosudarstvenniy Universitet.
- Sözer, E. (1983). *20. Yüzyıl Dilbilimi (Kuramcılardan Seçmeler) Berke Vardar Yönetimind* (çev. Emel Sözer). Ankara: TDK Yayınları.
- Stolze, R. (2013). *Çeviri Kuramları* (çev. Dr. Emre Durukan). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Suçin, M. H. (2007). *Öteki Dilde Varolmak*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Şaş, A. K. (2014). Tuhfetü’l-Erîbin-Nâfi’a Lir-Rûhânî vet-Tabîb’deki Karmaşık Cümleler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33), 274-280.
- Şveytser, A. D. (1973). *Perevod i lingvistika. O gazetno-informatsionnom i voyenno-publistiçeskom perevode*. Moskva: Voennoye izdatelstvo ministerstva oborony SSSR.
- Şveytser, A. D. (1988). *Teoriya perevoda (status problemi aspekti)*. Moskva: Nauka.
- Tanyu, H. (1981). Martin Luther’in Türkler Hakkında Sözleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları*, 24(1), 152-161.
- Tartarina, L. İ., Artamonova, A. A. (2008). *Teoriya perevoda: uçebno-metodiçeskiy kompleks*. Kazan: Federalnoye Agenstvo po Obrazovaniyu Institut Sotsialnih i Gumanitarnih Znaniy Kafedra Perevoda.
- Usaçyeva, A. N. (2011). *Perevod: Ot lingvistiçeskoj teorii k kognitivnoy modeli*. Volgograd: *Vesti Volgogr. Gos. Un-ta. Ser. 2, Yazıkozn*, 1(13), 131-141.

- Ülsever, R. Ş. (2005). *Karşılaştırmalı Edebiyat ve Edebi Çeviri*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Basımevi.
- Üstünyer, İ. (2009). “Maça Kızı”ndan Gizli Günce/Günlük’e A. S. Puşkin Çevirilerinin Türkiye Serüveni. http://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tum_list.php.
- Veledinskaya, S.B. (2010). *Kurs obşçey teorii perevoda*. Tomsk: İzdatelsvo Tomskogo Politehničeskogo Universiteta.
- Vinay, J. P., Darbelnet, J. (2000). *A Methodology for Translation*. (Edited by Lavrence Venutti, advisory Editor Mona Baker). (Translated by Juan C. Sager and M. J. Hamel). *The Translation Studies Reader*. p. 83-93.
- Vinogradov, V.S. (2001). *Vvedeniye v perevodovedeniye, obşçıye i leksişeskiye voprosı*. Moskva: İOSO RAO.
- Vladimirovna, T. Ya. (2001). *Transformatsii pri perevode (na materiale obşçestvenno-politişeskih tekstov)*. Murmansk: Murmanskiiy Gumanitarnıy İstitut, Fakultet İnostrannıh Yazıkov.
- Xiaoyan, D. (2012). A Brief Introduction of Skopos Theory. *Academi Publisher, Journal Theory and Practice in Language Studies*, 2(10), 2189-2193.
- Yakovleva, M. A. (2008). K voprosu o klasifikatsii razlişnih vidov kompensatsii. *Voprosı Filologičeskih Nauk*, 4(33), 46-51.
- Yazıcı, M. (2001). *Çeviribilime Giriş*. İsanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı. Emek Matabaacılık.
- Yazıcı, M. (2005). *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*. İstanbul: Multilingual.
- Yıldız, Ş. (2009). Endülüs Bilim Hayatında Yahudiler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1), 509-528.
- Yücel, F. (2007-a). *Tarihsel ve Kuramsal Açıdan Çeviri Edimi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Yücel, F. (2007-b). Çeviri Eleştirisi Neyi Eleştirir. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(12), 39-58.
- Zaharova, N.V., İvleva, A. Yu., Sedina, İ.V. (2014). *Teoriya perevoda: materialı dlya praktişeskih zanyatıy*. Saransk: Ministerstvo Obrazovaniya i Nauki Rossiyskoy Federatsii.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Yıldız, Reşat
 Uyruğu : TC.
 Doğum tarihi ve yeri : 01.12.1980
 Telefon : 05077229588
 e-mail : resatyildiz27@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Devam Ediyor
Lisans	Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Sumy Devlet Üniversitesi	2010

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
4	Ardahan Üniversitesi ve Gazi üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

Rusça, İngilizce, Ukrayanca.

Yayınlar

1. "A Search for a Translation Method for Proverbs and Idioms as Cultural Language Elements: The Cases of Russian and Turkish",11. European Conference on Social and Behavioral Sciences, 2016.
2. "A.S. Puşkin'in ,Maça Kızı' Eseri Üzerinden Rusçadan Türkçeye Deyim ve Atasözü Çevirisinde Yöntem", JASSS, 2016.
3. "Geleneksel Rus Tiyatrosu", kitap bölümü, Çeviribilim Yayınları, 2016.

GAZİ GELECEKTİR..

